

อภิธาน์นทาการ

1413090x

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ.ส.อ.ดร.ทวี บูรณเขตต์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

0510

1 OCT 2006

วิทยานิพนธ์

ของ

มณีรัตน์ แสงสุข

คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

วันลงทะเบียน 1 OCT-2006

เลขทะเบียน 0510

เลขเรียกหนังสือ 50 490524 02

ม 137 พ

2536

AM99

ม 137 พ

2536

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนครสวรรค์
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต

ตุลาคม 2536

175

อาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัวนิสิต ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้วเห็นสมควร
ได้รับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยขอนแก่น

..... จรรยา ใจบุญ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จรรยา ใจบุญ)

อาจารย์ที่ปรึกษา

ประกาศคุณประการ

ภาคนิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากผู้เขียนได้รับคำแนะนำช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์จรรยา เชิดพุทธ ที่กรุณาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาโดยให้คำแนะนำตั้งแต่เริ่มแรกของการทำภาคนิพนธ์ฉบับนี้ พร้อมทั้งแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ มาโดยตลอดทำให้งานของผู้เขียนถูกต้องสมบูรณ์และมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณอาจารย์เป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ภาคนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจาก จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ และเจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี โดยให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ และในการค้นคว้ารวบรวมข้อมูล จนทำให้ผู้เขียนดำเนินงานไปได้ด้วยความสะดวกเรียบร้อยทุกประการ ขอขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

และกำลังใจสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนมีความพยายามศึกษาค้นคว้าในการเขียนภาคนิพนธ์จนสำเร็จ คือ ความรัก ความห่วงใยตลอดจนกำลังใจที่มาจากพ่อแม่ ที่มีให้ผู้เขียนตลอดมาและรวมทั้งความรักความปรารถนาดี จากพี่ๆ และเพื่อนๆ ทุกคน ที่ให้กำลังใจผู้เขียนตลอดมา

มณีรัตน์ แสงสุข

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
วิธีดำเนินการ	4
แหล่งศึกษาค้นคว้า	4
1 ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์	5
1.1 ความหมายพิพิธภัณฑ์และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน	6
1.2 ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์	8
ด้านการศึกษา	8
ด้านการพัฒนาประเทศ	9
ด้านความเพลิดเพลิน	10
1.3 ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี	11
1.4 ชีวิตประวัติของ จ.ส.อ.ตร.ทวี บุรณเขตต์	13
2 เครื่องมือเครื่องใช้	16
2.1 เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน	16
2.2 เครื่องมือจับสัตว์	34
2.3 เครื่องมือช่าง	51
2.4 เครื่องมือแพทย์แผนโบราณ	55
2.5 เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำการเกษตร	58
3 การแต่งกายและของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต	77

บทก	หน้า
3.1 ผ้าและเครื่องแต่งกาย	77
สี่ข้อมผ้า	82
การเรียกชื่อลายผ้าชนิด	82
ลายหน่วย	82
ลายดอก	83
ลายขอ	83
ลายกาบ	84
ลายผสม	84
3.2 ของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต	85
3.3 เครื่องดนตรีไทย	107
4 อวุธโบราณ เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องเขิน	114
5 ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ้าทวี	126
ความสำคัญทางด้านการศึกษา	127
ความสำคัญทางด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม	127
สถิติผู้เข้าชม	128
บทสรุป	130
บรรณานุกรม	132
ภาคผนวก	134
ภาคผนวก ก.	135
ภาคผนวก ข.	137
บทคัดย่อ	138
ประวัติผู้นิพนธ์	140

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 สถิติผู้เข้าศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ่าทวี	129

บทนำ

1. ภูมิหลัง

ในสังคมไทยปัจจุบัน การศึกษาค้นคว้าในด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสังคม ตลอดจน ศิลปวัฒนธรรม และประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นนับว่ามีความสำคัญ และจำเป็นมากเพราะนอกจากจะเสริมสร้างความประทับใจในมรดกวัฒนธรรมก่อให้เกิดความสำนึกรักในท้องถิ่น และยังช่วยให้บุคคลอื่นได้มีความรู้และมีความเข้าใจในเรื่องราวของท้องถิ่นต่างๆ อย่างถูกต้องอีกด้วย

แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับพุทธศักราช 2520¹ ได้กำหนดความมุ่งหมายไว้ข้อหนึ่งว่า "ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรของประเทศ" และในระดับอุดมศึกษาได้กำหนดความมุ่งหมายได้ว่า "เพื่อมุ่งพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญาและความคิดเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ และมีความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอันมีคุณค่าแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติ² แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมอย่างชัดเจน

ศิลปวัฒนธรรมนั้นล้วนเป็นส่วนหนึ่งของศิลปวัฒนธรรมของชาติและมีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้า ความเป็นมาของสังคมในประวัติศาสตร์เพราะการสะสม เก็บรวบรวมศิลปหัตถกรรม การรักษาวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้ใช้ในการดำรงชีวนั้น แสดงให้เห็นถึงความมีวัฒนธรรมและความชาญฉลาดของบรรพบุรุษที่ได้คิดหาวิถีประดิษฐ์สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นเพื่อสะดวกในการดำรงชีวิต อีกทั้งในความรู้ทางประวัติศาสตร์ว่า ในยุคใดสมัยใดที่บ้านเมืองสงบสุข ราษฎรได้มีเวลาในการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านกันได้อย่างสวยงาม ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในอดีตจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่เมื่อครั้งอดีต นอกจากนี้

¹ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. พินิจภัณฑวิทยา. หน้า 2.

² ล.ต. หน้า 3.

ศิลปหัตถกรรมที่สวยงามยังแสดงให้เห็นถึงความเจริญและความมีวัฒนธรรมอันสูงส่ง
ของประเทศอีกด้วย

ปัจจุบันมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ได้สูญหายไปเป็นจำนวนมาก ตาม
กาลเวลา ส่วนที่หลงเหลืออยู่นับได้น้อยมาก เนื่องจากสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป
มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านในอดีต
จึงไม่มีความจำเป็น จากที่เคยใช้เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยวัสดุจากธรรมชาติ เช่น
ไม้ ไม้ไผ่ กระจาเมพร้าว ก็มีให้นำเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยพลาสติก โลหะ
เข้ามาใช้แทนเพราะให้ความสะดวกสบายและทนทานกว่าวัสดุธรรมชาติ เหตุผลสำคัญ
อีกประการหนึ่งที่ทำให้เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านสูญหายไปก็คือ ชาตผู้สืบทอดความรู้
ต่างๆ ในการประดิษฐ์สิ่งของเหล่านั้น ไม่มีคนอนุรักษ์การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้
พื้นบ้านจึงเป็นเรื่องยากสำหรับในปัจจุบัน ประกอบกับปัจจุบันนี้ทรัพยากรธรรมชาติ
เป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้มากที่สุด เพราะเหลือจำนวนจำกัด จึงไม่คุ้มค่าที่จะนำวัสดุ
จากธรรมชาติมาทำเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นผลทำให้เครื่องมือเครื่องใช้หัตถกรรมพื้นบ้าน
ต้องสูญหายไป และประการแรกคือ การขาดคนสนใจในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม
พื้นบ้านอย่างแท้จริง แม้จะมีผู้ให้ความสนใจและเห็นความสำคัญของเครื่องมือ
เครื่องใช้หัตถกรรมพื้นบ้านในอดีตก็นับว่ามีจำนวนน้อยมากเท่าที่พบหลักฐาน ปัจจุบัน
ที่น่าสนใจอย่างยิ่งได้แก่ "พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี" เป็นสถานที่แห่งหนึ่งในประเทศไทย
ที่ได้เก็บรวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านไว้จำนวนมากและนำศึกษาอย่างยิ่ง

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี นับได้ว่าเป็นแหล่งที่เก็บรวบรวมศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
อย่างเป็นรูปธรรมจัดแสดงให้ผู้เข้าชมได้เห็นถึงคุณประโยชน์ของเครื่องมือเครื่องใช้
หัตถกรรมพื้นบ้านที่ปู่ ย่า ตา ยาย เคยใช้กันมาเพื่อครั้งอดีต ยังคงไม่สายเกินไปใน
การที่จะศึกษาเสียแต่บัดนี้จะเป็นการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมของไทยไว้ เพื่อเป็น
ประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าของเยาวชนรุ่นหลัง ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันอนุรักษ์
มรดกทางศิลปหัตถกรรมอันดีงามของไทย เพื่อแสดงให้เห็นว่าชาวต่างชาติหรือนักท่องเที่ยว
ได้พบเห็นและเข้าใจถึงวัฒนธรรม ศิลปหัตถกรรมของไทยอย่างถูกต้อง ผู้เขียนจึง

เห็นสมควรที่จะได้มีการศึกษาและรวบรวมวัฒนธรรมทางวัตถุเท่าที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์
 บ้านจันทวีในปี 2536 ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ "พิพิธภัณฑ์บ้าน
 จันทวี" เพื่อเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลไว้อย่างถูกต้อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการ
 ศึกษาสืบไป

2. ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาและรวบรวมเครื่องมือ เครื่องใช้ศิลปหัตถกรรมที่บ้านที่พิพิธภัณฑ์
 บ้านจันทวี
2. เพื่อศึกษาความเป็นมา วิธีทำ และประโยชน์ของเครื่องมือเครื่องใช้
 ศิลปหัตถกรรมที่บ้านที่พิพิธภัณฑ์บ้านจันทวี
3. เพื่อแยกประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปหัตถกรรมที่บ้านที่พิพิธภัณฑ์
 บ้านจันทวี

3. ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา วิธีทำและประโยชน์ของ
 ศิลปหัตถกรรมที่บ้าน
2. เป็นการสืบทอดความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปหัตถกรรม
 บ้านให้แก่อนุชนรุ่นหลัง
3. เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าศิลปหัตถกรรมที่บ้าน

4. ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

จะศึกษารวบรวมและเรียบเรียงเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปหัตถกรรมที่บ้าน
 ในอดีตในพิพิธภัณฑ์บ้าน จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ เท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน
 (พ.ศ. 2536)

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในอดีตในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์
2. ทำให้ทราบถึงคุณประโยชน์และวิธีการใช้ของเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในอดีตในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์
3. ทำให้ทราบถึงวิธีการดำรงชีวิตของผู้คนในอดีต
4. ทำให้ทราบแนวความคิดและการทำงานอย่างน่าขบขันของสรรเสริญของ จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์

6. วิธีการดำเนินการ

1. สัมภาษณ์ จ.ส.อ. ดร. ทวี บุรณเขตต์
2. ถ่ายภาพเครื่องมือเครื่องใช้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน
3. รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลจากเอกสารและตำรา

7. แหล่งศึกษาค้นคว้า

1. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์
2. หอสมุดมหาวิทยาลัยนเรศวร
3. หอสมุดวิทยาลัยครูพิบูลสงคราม
4. ห้องสมุดประชาชน จังหวัดพิษณุโลก
5. หนังสือวิชาการ วารสารที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวี

บทที่ 1

ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยวิชาประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี มาตั้งแต่ครั้งยังไม่ได้เสวยราชสมบัติ ขณะเมื่อทรงผนวชเป็นสมณเพศ ได้เสด็จจรดงค์ไปตามหัวเมืองต่างๆ ในมณฑลนครชัยศรี มณฑลราชบุรี มณฑลอยุธยา และมณฑลพิษณุโลก เป็นเหตุให้ทอดพระเนตรโบราณวัตถุ โบราณสถานแบบและสมัยต่างๆ ทำให้พระองค์ทรงสนพระทัยศึกษาหาความรู้มากขึ้น จึงทรงเก็บรวบรวมโบราณศิลปวัตถุต่างๆ เข้ามาไว้ในกรุงเทพฯ เป็นสมบัติส่วนพระองค์คือ เป็นสถานที่เก็บรวบรวมวัตถุโบราณส่วนบุคคล (Private Collection) เช่น โปรดให้นำศิลาจารึกสุโขทัยและพระแท่นมณีงคศิลามายังวัดบวรนิเวศน์วิหาร อันเป็นต้นความคิดและเป็นตัวอย่างอันดีงามให้ผู้อื่นนิยมศึกษาหาความรู้ และตามเสด็จสืบต่อมา¹

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานขึ้นที่ศาลาสหทัยสมาคม (หอคองคอเดีย) ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2417 ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าชมได้ ซึ่งนับเป็นการแรกเริ่มเปิดพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับประชาชน (Public Museum) ขึ้นในประเทศไทย และทุกๆ ปีในวันเฉลิมพระชนมพรรษาทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดนิทรรศการพิเศษ (Special Exhibition) แสดงวัตถุสิ่งของต่างๆ ขึ้นที่หอมิวเซียม และเปิดโอกาสให้พระบรมราชวงศ์ ข้าราชการ พระภิกษุ และราษฎรนำสิ่งของต่างๆ มาตั้งแสดงร่วม สิ่งของที่นำมาร่วมจัดแสดงจะได้รับการระวังรักษาอย่างดีจนสิ้นงาน และถ้าของชิ้นใดงดงามเป็นของแปลกที่หาได้ยากก็จะทรงพระราชทานรางวัลแก่เจ้าของอีกด้วย พระองค์ทรงสนพระทัยงานช่างฝีมือ ทรงมีพระราชดำริจะส่งเสริมงานศิลปหัตถกรรมของประชาชนและการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในรัชกาลที่ 5 นี้ มีนายเฮรี อาจบาสเตอร์ (Henry Alabaster) ชาวอังกฤษ ต้นสกุล "เศวตศิลา" ได้เป็น

¹ ประทุม ช่อมเพ็งพันธุ์. พิพิธภัณฑ์วิทยา. หน้า 23.

กำลังสำคัญในการดำเนินงานมาแต่แรก ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงสนับสนุนส่งเสริมให้เมืองต่างๆ ที่มีโบราณศิลปวัตถุก็ให้เก็บรวบรวมสิ่งของเหล่านั้นไว้ที่ศาลากลางจังหวัด เมื่อมีจำนวนมากชิ้นก็กลายเป็นพิพิธภัณฑ์ เมื่อ ปี พ.ศ. 2444 ได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานขึ้นในตัวเมืองโดยพระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) โดยใช้บริเวณพระราชวังจันทร์เกษม พระนครศรีอยุธยาเป็นที่ตั้ง²

นับเป็นการเริ่มต้นที่ดีสำหรับพิพิธภัณฑ์ในเวลาต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานขึ้นมากมายทั่วประเทศ ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสใกล้ชิดและมองเห็นประโยชน์และความสำคัญของพิพิธภัณฑ์สถาน และเกิดความหวงแหนในศิลปวัตถุของชาติ

1.1 ความหมายพิพิธภัณฑ์และพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

ความหมาย "พิพิธภัณฑ์" พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเชี่ยวชาญทางภาษาบาลีและสันสกฤตเป็นผู้บัญญัติศัพท์คำนี้ขึ้นใช้³

คำว่า "พิพิธภัณฑ์" แยกตามรูปคำและความหมายได้ดังนี้

"พิพิธภัณฑ์" เป็นภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า "ต่างๆ กัน"

"ภัณฑ" แปลได้ว่า "สิ่งของ เครื่องใช้"

"พิพิธภัณฑ์" แปลรวมความได้ว่า "สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เก็บรวบรวมไว้เพื่อการชื่นชมและศึกษาหาความรู้" เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น

มีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า "พิพิธภัณฑ์" ไว้มากที่คล้ายกันคือ "พิพิธภัณฑ์หมายถึง สถาบันที่ตั้งขึ้นอย่างถาวรมิได้มุ่งหวังทางการค้าหากำไร มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์แก่ทางการศึกษาและสุนทรีย์ภาพของประชาชน เป็นสถาบันที่ดำเนินงานโดยคณะบุคคลมีอาสาชีพ ซึ่งทำหน้าที่แสวงหาวัตถุสิ่งของเข้าพิพิธภัณฑ์ ดูแลรักษาอนุรักษ์และจัดแสดงเผยแพร่แก่สาธารณชนเป็นปกติวิสัย" และนายธนิต อยู่โพธิ์ อดีตอธิบดีกรมศิลปากรผู้บุกเบิกพัฒนากิจการพิพิธภัณฑ์สถานของไทยได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า

² ประทุม ช่อมเพ็งพันธ์. พิพิธภัณฑ์วิทยา. หน้า 25.

³ ล.ด. หน้า 2.

"พิพธิภณท์โดยทั่วไป ถือกันว่าเป็นสถานที่จัดตั้งแสดงศิลปวัตถุและ โบราณวัตถุ และเป็นที่ยกยอรวบรวมสมบัติทางติปัญญา (Entellcetual Property) ทั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อเป็นหลักฐานที่บรรดาผู้มีสติปัญญาจะใช้เป็นสถานค้นคว้า และเป็นพยานอ้างอิงความรู้ตามศิลปวิทยาการในแขนงต่างๆ ตั้งแต่ความรู้ขั้นต่ำจนถึงขั้นสูงสุด พิพธิภณท์จึงไม่ใช่สมบัติเฉพาะของประชาชนและประเทศชาติแต่ประเทศใดประเทศหนึ่ง หากแต่เป็นสมบัติส่วนรวมของโลก⁴

มีผู้สรุปความหมายของพิพธิภณท์ไว้อีกว่า "พิพธิภณท์ คือสถาบันที่ตั้งขึ้นเพื่อรวบรวม และจัดแสดงวัตถุอันมีค่า ความสำคัญทางวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า และเพื่อความเพลิดเพลิน ตามคำจำกัดความนี้ได้รวมถึง หอศิลปะ อนุสรณ์สถานทางประวัติศาสตร์ สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ วนอุทยาน และสถานที่อื่นที่จัดแสดงสิ่งของ และสิ่งมีชีวิต"⁵

พิพธิภณท์พื้นบ้าน

พิพธิภณท์พื้นบ้าน หรือพิพธิภณท์สถานประจำท้องถิ่น คือพิพธิภณท์สถานที่แสดงเรื่องราวของท้องถิ่นนั้นๆ เช่น จัดแสดงของใช้พื้นบ้านต่างๆ ที่คนในท้องถิ่นใช้กันในอดีต หรือจัดแสดงให้เห็นถึงศิลปหัตถกรรม ประเพณี โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่มีอยู่ในท้องถิ่น พิพธิภณท์ประเภทนี้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว เพราะสามารถให้ความรู้ได้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับท้องถิ่นที่พวกเขาได้เข้ามาชม⁶

การจัดตั้งพิพธิภณท์พื้นบ้านเป็นการปูพื้นฐานปลูกฝังนิสัย ค่านิยมให้แก่เด็กและเยาวชนเกิดความรักความภาคภูมิใจและหวงแหนมรดกมีค่าของตายาย และรู้จักการเก็บสะสมวัตถุสิ่งของเบื้องต้น ไม่กลายเป็นคนโกล้เกลือกินต่าง การที่คนในท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นของผืนแผ่นดินตนเองมากขึ้น จะเป็นการขยายความรู้ความเข้าใจและเป็นการปลูกฝัง "สร้างสำนึก" ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปวัฒนธรรมที่ดีแก่คนในชาติทั้งเด็กและผู้ใหญ่

⁴ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. พิพธิภณท์วิทยา. หน้า 7.

⁵ นิคม มูลิกะคามะ. วิชาการพิพธิภณท์. หน้า 3

⁶ ล.ด. หน้า 32.

1.2 ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์

ด้านการศึกษา

ความสำคัญและบทบาทของพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันคือ การให้บริการด้านการศึกษาและความเพลิดเพลิน เพื่อพูดถึงการศึกษาในสังคมปัจจุบันเรามักจะเข้าใจว่าหมายถึง การฟังการบรรยาย การอ่านตำรา หรือการเข้าห้องเรียน โดยมีครูสอนแต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว คำว่าการศึกษาหาได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียน หากเกี่ยวพันถึงการค้นคว้าหาประสบการณ์และความชำนาญต่างๆ พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถาบันแห่งหนึ่งที่บริการการศึกษาแก่ประชาชนเป็นการศึกษาด้วยหลักฐานข้อเท็จจริง โดยมีวัตถุประสงค์หลักฐานให้ศึกษาค้นคว้า ไม่ใช่การบรรยายหรือการอ่าน พิพิธภัณฑ์จึงได้ชื่อว่า "มหาวิทยาลัยชาวบ้าน"⁷

พิพิธภัณฑ์สถาน จึงมีความสำคัญต่อการศึกษา ศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ประวัติธรรมชาติวิทยา มานุษยวิทยา อย่างยิ่งเพราะไม่มีสถาบันใดที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้วิจารณ์ทางการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยจากข้อมูลและวัตถุจริงๆ เหมือนกับพิพิธภัณฑ์สถานทั้งนี้เพราะห้องแสดงของพิพิธภัณฑ์ได้เก็บรวบรวมวัตถุหลักฐาน ข้อมูลต่างๆ ไว้มากมาย

ในสหรัฐอเมริกาเห็นว่าคนเราจะเรียนรู้แต่เฉพาะในตำราในห้องเรียน ซึ่งเป็นการศึกษา "ในระบบ" เท่านั้นไม่เพียงพอ เขาจะฉลาดได้ต้องมีความรู้กว้างขวางและทันโลก ดังนั้นเขาจะตลอดจนผู้ใหญ่จะต้องได้รับการศึกษา "นอกระบบ" ควบคู่กันไปด้วย การศึกษาหาความรู้จากภายนอกโรงเรียน ทั้งในและนอกหลักสูตรอันมีเป็นจำนวนมาก เช่น สวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ พิพิธภัณฑ์ โรงงาน โบราณสถาน ฯลฯ ชาติจะเจริญก้าวหน้าได้ต้องสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนตื่นตัวในการศึกษาหาความรู้ตลอดชีวิต จึงได้ตั้งปรัชญาทางการศึกษาไว้ว่า "การศึกษาคือชีวิต" (Education is life)⁸

⁷นิคม มุสิกคามะ. วิชาการพิพิธภัณฑ์. หน้า 3.

⁸ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. พิพิธภัณฑ์วิทยา. หน้า 120.

กล่าวได้ว่า พิพิธภัณฑ์ เป็นสถาบันการศึกษาออกหลักสูตรหรือส่งเสริมหลักสูตรอย่างแท้จริง โดยอาศัยตัวอย่างวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์เป็นองค์ประกอบในการศึกษา เหมือนกับใช้ห้องสมุด หากแต่ไม่ใช้การศึกษาจากสัญลักษณ์ตัวอักษร แต่เป็นการศึกษาจากวัตถุหลักฐานจริง ๆ ความผิดพลาดทางข้อมูลอาจมีน้อยกว่า

ด้านการพัฒนาประเทศ

พิพิธภัณฑ์มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าเท่าเทียมกับกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว เพราะพิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่ที่เก็บรวบรวม ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และศิลปหัตถกรรมของราชอาณาจักร และจัดแสดงต่อคนดูจากทั่วทุกมุมโลก เป็นการส่งเสริมให้มีการคบค้าสมาคมมากขึ้น

ประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีการส่งเสริมให้คนในประเทศเกิดความรู้สึกถึงคุณค่าสิ่งของที่ให้ประโยชน์เมื่อครั้งอดีต และส่งเสริมให้มีการสะสมของที่ตนรัก เพื่อให้ความรักความภูมิใจในมรดกของบรรพบุรุษ ซึ่งต่างจากประเทศด้อยพัฒนาที่มักจะขาดการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังสร้างนิสัยคนในชาตินับแต่ระดับเยาวชนเป็นต้นมาให้เกิดรักการ "สะสม" หรือการเก็บรวบรวมหลักฐานวัตถุสิ่งของมีค่า ความสำคัญต่อการศึกษาในอนาคต มักเป็นคนประเภท "ไม่รักของเก่า" สร้างแล้วทิ้ง ชอบของใหม่ อีกทั้งไม่สนใจใฝ่รู้ และไม่เคยคิด "ทำทุกอย่างเพื่อวันข้างหน้า" เพื่อไม่มีการสะสม ไม่มีการศึกษาจึงไม่สามารถพัฒนาให้ดีขึ้นได้^๑

ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศหนึ่งที่กำลังส่งเสริมให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นในประเทศเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการเปิดประเทศสู่โลกกว้าง ส่งเสริมให้คนในประเทศหูตากว้างขึ้น คบคนมากขึ้น แทนที่จะก้มหน้าก้มตาทำมาหากินและคบค้าสมาคมแต่เฉพาะกลุ่มพวกตนอย่างแต่ก่อน หลังจากประเทศได้ผ่านพ้นกับสงคราม และวิกฤตการณ์ความตกต่ำทางเศรษฐกิจ จนถึงขณะนี้กลับตาลปัตรกลายเป็นประเทศเจ้าหนี้ นายทุนของโลกไปแล้ว จนได้ขนานนามว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจยุคใหม่ ประเทศญี่ปุ่นจึงมีพิพิธภัณฑ์

^๑ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. พิพิธภัณฑ์วิทยา. หน้า 159.

พูดขึ้นอย่างกับดอกเห็ดเพื่อใช้จัดแสดงสมบัติทางวัฒนธรรมจากทุกทวีป และเพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในโลกกว้างของเยาวชน¹⁰

กล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์มีส่วนสำคัญในด้านการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า เมื่อมีพิพิธภัณฑ์มากขึ้น ก็จะเกิดการรวมกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์เพื่อเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาจึงเกิดขึ้นในประเทศที่มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะในปัจจุบันธุรกิจการท่องเที่ยวได้เติบโตขึ้นอย่างมาก พิพิธภัณฑ์ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่ถาวรแหล่งหนึ่ง พิพิธภัณฑ์จะต้องเรียนรู้ว่าคนต่างถิ่น ชาวต่างชาติต้องการดูอะไร ต้องมีการพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้เห็นเข้าใจศิลปวัฒนธรรมของประเทศอย่างถูกต้อง

ด้านความเพลิดเพลิน

พิพิธภัณฑ์ได้เก็บรวบรวมสิ่งของต่างๆ ไว้หลายประเภทมีทั้งสิ่งของที่มีความสวยงามเพื่อที่จะให้สิ่งเหล่านั้นตลใจผู้ที่เข้ามาชมให้เกิดความเพลิดเพลินสดใส และกระตุ้นให้ผู้เข้าชมได้ฝึกหัดใช้ความชำนาญของตนในการประดิษฐ์สิ่งสวยงามสำหรับตนเอง สิ่งของที่พิพิธภัณฑ์เก็บรวบรวมไว้เพื่อความเพลิดเพลินใจแก่ผู้เข้าชมก็มีรูปภาพ ประติมากรรม ฝ้าย่าน เครื่องเขียน เสื้อผ้า กระจก งาช้าง เครื่องเคลือบ และสิ่งของที่ทำด้วยโลหะที่มีค่า พิพิธภัณฑ์สถานเหล่านี้จะจัดแสดงสิ่งของที่ประดิษฐ์ด้วยจิตใจ และมีฝีมือสูง ผู้เข้าชมจะได้รับความเพลิดเพลินและความสนุกสนานกับการชมสิ่งของเหล่านั้นอย่างเต็มที่ พิพิธภัณฑ์จึงเป็นสถานที่ที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งความรู้ที่ดียิ่งสำหรับประชาชน¹¹

¹⁰ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. พิพิธภัณฑ์วิทยา. หน้า 151.

¹¹ นิคม มุลิกะคามะ. วิชาการพิพิธภัณฑ์. หน้า 12.

เพื่อให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ทุกแห่งจะจัดแสดงสิ่งของต่างๆ อย่างมีศิลปะมีการใช้แสงสีเพื่อให้ภายในตัวพิพิธภัณฑ์เกิดความสวยงามเป็นที่ดึงดูดใจของประชาชน ถ้าสถาบันใดก็ตามที่เหนื่อยหน่าย ไม่มีกิจกรรมที่เคลื่อนไหวและเป็น ที่สนใจของประชาชนแล้ว ความล้มเหลวมักจะเกิดขึ้นแก่สถาบันชนิดนั้น กิจกรรมพิพิธภัณฑ์ จึงต้องให้ความสำคัญในจุดนี้การจัดแสดงกิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์ต้องให้ความสนุก เพลิดเพลินแก่ผู้เข้าชมเพื่อให้ประชาชนเกิดความผูกพัน เกิดความรัก และเข้าใจ พิพิธภัณฑ์สถานอย่างถูกต้องมากขึ้น¹²

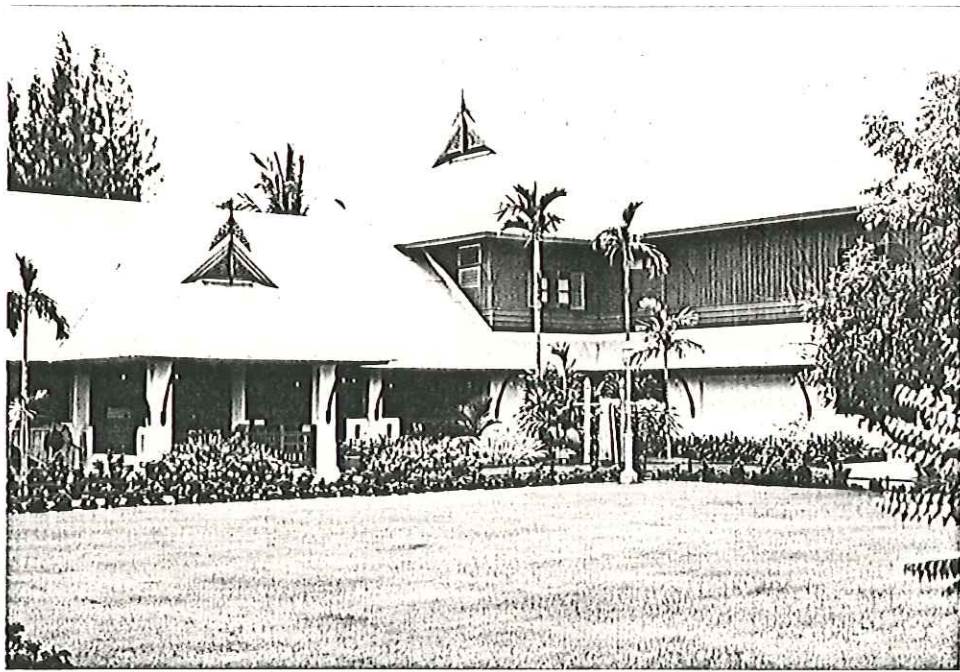
1.3 ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวี

ครั้งแรกพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวี ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 26/43 ถนนวิสุทธิกษัตริย์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ภายในบริเวณจะมีบ้านไม้สี่เหลี่ยม 2 ชั้นหนึ่งหลัง และโรงเก็บของ ซึ่งเคยเป็นโรงรถมาก่อน จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ เล่าว่า "บ้านหลังนี้เคยเป็นบริษัทค้าไม้ พอไม้หมดป่าเขาก็เลยเลิกแล้วย้ายไป" บ้านหลังนี้ จึงกลายเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านหลังแรกที่ จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ ใช้เป็นที่เก็บ ของไว้มากมาย ส่วนใหญ่ในบ้านหลังนี้จะเก็บเครื่องมือเครื่องใช้ที่ขนาดไม่ใหญ่นัก ต่อจากบ้านไปทางด้านหลังเป็นโรงเก็บของหรือโรงรถเก่าซึ่งส่วนมาก จะเป็นของที่มีขนาดใหญ่ และมีน้ำหนักมาก เช่น เกวียน ครกกระเดื่อง จึงถูกวางไว้ที่โรงเก็บ ของนี้ ถัดจากโรงเก็บของจะมีรั้วกั้นแบ่งที่ดินออกเป็น 2 แปลง มีประตูสังกะสีกั้นไม้ ปิดเปิดทะลุถึงกันได้ มีคลองเล็กต้องเดินบนสะพานข้ามไปจะพบบ้านไม้ 2 ชั้นสีแดง อีกหลังหนึ่ง ซึ่ง จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์บอกว่า "บ้านหลังนี้เคยเป็นของนายทหาร เมื่อก่อนบ้านหลังนี้เป็นบ้านที่สวยงามที่สุดบนถนนสายนี้" ภายในตัวบ้านจะเก็บรวบรวม เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่

บริเวณบ้านที่ใช้ทำเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวีในขณะนั้น ได้ใช้พื้นที่ทุกส่วนของ บ้านอย่างคุ้มค่า ไม่ว่าจะมองไปส่วนไหนของบริเวณบ้านก็จะมีเครื่องมือเครื่องใช้จัด

¹²นิคม มูลิกะคามะ. วิชาการพิพิธภัณฑ์. หน้า 9.

แสดงไว้ เมื่อสิ่งของเหล่านั้นได้มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ จึงได้มีแนวคิดที่จะสร้างอาคารใหม่นั้น เพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑ์อย่างถาวร

อาคารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวีในปัจจุบัน

ในปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 20/8 ถนนวิสุทธิกษัตริย์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี บุรณเขตต์ เป็นพิพิธภัณฑ์ของชาวบ้านแท้ๆ แห่งแรกของจังหวัดพิษณุโลก ตัวพิพิธภัณฑ์ประกอบด้วยบ้านไม้ 2 หลัง และโรงเก็บข้าวคราว 1 หลัง ภายในพิพิธภัณฑ์ได้จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ หัตถกรรมพื้นบ้านไว้อย่างเป็นหมวดหมู่ สามารถแยกประเภทได้ดังนี้

1. เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระบวย เต่าพื้น กระจ่ายชุด มะพร้าว หม้อข้าวหม้อแกง เขียนหมาก เต่าเชิงกราน ไม้หมอนวด หินบดยา แอบใส่ผ้า ตะเกียงแขวน เชิงได้ เป็นต้น

2. เครื่องมือดักสัตว์ เช่น กรงตาแมว ซ่อน ไซ แร้วดักสัตว์ต่างๆ ดัวงดักแย้ ดัวงดักหนู กัดักงู เป็นต้น

3. เครื่องดนตรี เช่น กลอง ปี่ พังงา พิณ ซึง หีบเพลง กระดิ่ง ชลุ่ย แคน เป็นต้น
4. ของเล่นเด็ก เช่น ลูกข่าง อีโป๊ะ อีป้อ โหวด ซาหยัง ลิงจับหลัก ตะแล็บแก๊บ รถสามล้อ รถบรรทุก ปืนโป่ง เป็นต้น
5. เครื่องในการทำนา เช่น คราด คันไถ เคียว วี เป็นต้น
6. สิ่งอื่นๆ อาทิ เครื่องทอผ้า เครื่องบิน เสื้อผ้า เครื่องปั้นดินเผา และอาวุธ เช่น หอก ดาบ สามง่าม ธนู ปืน เป็นต้น

นอกจากตัวพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้ที่ตกกรรมพินันไว้ บริการแก่ประชาชนแล้ว บริเวณพิพิธภัณฑ์ยังมีร้านขายของที่ระลึก ร้านขายน้ำ ขนม วับริกาผู้เข้าชมด้วย ของที่ระลึกจะมีพวกเสื้อผ้าฝีมือแบบพินัน มีกระเป๋าย่าม ปัจจุบันไม้ และของเล่นเด็กมากมาย

พิพิธภัณฑ์พินันจำทวี่ เปิดให้ประชาชนเข้าชมโดยไม่เก็บค่าบริกาทุกวัน เวลา 8.30 - 16.30 น.

1.4 ชีวิตประวัติของ จ.ส.อ. ดร.ทวี่ บุรณเขตต์

ชาติภูมิ จ.ส.อ. ดร.ทวี่ บุรณเขตต์ เกิดวันที่ 9 ตุลาคม พ.ศ.2475 เป็นบุตรคนที่ 2 ของนายบุญทิว และนางชวน บุรณเขตต์ เกิดที่บ้านเตาไห ตำบลหัวรอ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ครอบครัวของ จ.ส.อ. ดร.ทวี่ บุรณเขตต์ แต่เดิมนั้นค่อนข้างยากจน คุณพ่อของ จ.ส.อ.ดร.ทวี่ ต้องทำงานเลี้ยงครอบครัวหลายอาชีพ เช่น ทำยารักษาโรค รับจ้างเล่นดนตรีไทย ทำเครื่องดนตรีขาย ทำได้ ทำยางตะโก และสานแข่งชายเป็นคนแรกในจังหวัดพิษณุโลก จ.ส.อ.ดร.ทวี่ บุรณเขตต์ เมื่อตอนเด็กต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน รับจ้างเลี้ยงวัว เลี้ยงแพะ ถึงช่วงทำงานก็ต้องคอยไถ่นก ไก่ ที่ล่งกินข้าว บางวันไม่มีข้าวสารเหลือต้องกินข้าวเย็นถึง 4 ทุ่ม จ.ส.อ.ดร.ทวี่ บุรณเขตต์ หิวจนตาลาย ขนาดมองเห็นหัวปลีที่แขวนอยู่เป็นไก่ต้ม พออายุได้ 12 ปี จ.ส.อ.ดร.ทวี่ บุรณเขตต์ ได้เริ่มทำงานกับคณะกรรมการนันทนาการที่ห้องอุปกรณ์และเขียนป้ายต่างๆ อายุได้ 15 ปี จ.ส.อ.ดร.ทวี่ บุรณเขตต์

จึงได้เข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ งานที่ทำก็คือ งานเขียนแบบแปลน งานพิมพ์ จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ ได้เรียนรู้งานทางด้านศิลปะอย่างกว้างขวางจากที่ทำงานหลายแห่ง

การศึกษา จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ ได้เข้าเรียนชั้นเตรียมประถมที่ โรงเรียนอนุบาล 1 หรือโรงเรียนวัดน้อย และต้องย้ายโรงเรียนเมื่อย้ายบ้านอีก 3 โรงเรียน เรียนที่โรงเรียนจำการบุญ จนจบชั้นประถม 3 เรียนโรงเรียนสินหมื่น จนจบชั้นประถม 4 และได้เข้าเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 จากโรงเรียนผดุงราษฎร์ จังหวัดพิษณุโลก

อาชีพ เมื่อ จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ อายุได้ 23 ปี กองทัพอากาศที่ 3 ต้องการรับสมัครช่างวาดเขียน จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ จึงได้สมัครสอบ และได้บรรจุเป็นสิบตรีในพ.ศ. 2498 จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ ได้ทุ่มเททั้งกายและใจให้กับงาน จนได้รับการพิจารณาความดีความชอบให้เลื่อนขึ้นเงินเดือนปีละ 2 ชั้น ติดต่อกัน 4 ปี คือ

ได้เลื่อนยศเป็นสิบโท พ.ศ. 2501

ได้เลื่อนยศเป็นสิบเอก พ.ศ. 2502

ได้เลื่อนยศเป็นจ่าสิบตรี พ.ศ. 2504

ได้เลื่อนยศเป็นจ่าสิบโท พ.ศ. 2505

ได้เลื่อนยศเป็นจ่าสิบเอก พ.ศ. 2506

จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ รับราชการได้ 23 ปี ก็ขอลาออกจากราชการทหารเป็นนายสิบกองหนุน รับบำเหน็จ บำนาญ สังกัด จังหวัดทหารบกพิษณุโลก และได้ประกอบอาชีพหล่อพระอยู่ที่บ้านเลขที่ 26/43 ถนนวิสุทธิกษัตริย์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

แนวความคิด* จ.ส.อ. ดร.ทวี บุรณเขตต์ ท่านได้คลุกคลีอยู่กับอาชีพช่างมาตั้งแต่เด็ก คุณพ่อของ จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ ซึ่งเป็นครูคนแรกที่ จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ ได้เรียนรู้การทำเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน เพราะคุณพ่อของ จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ มีอาชีพหลายอย่าง เช่น การสานเชิง ทำเครื่องดนตรี ทำเครื่องมือจับ

*ดูภาคผนวก ก.

สัตว์ และปรุงยารักษาโรค จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ จึงมีจิตใจผูกพัน และห่วงแทน
 ในเครื่องมือเครื่องใช้หัตถกรรมพื้นบ้าน ท่านจึงมีแนวความคิดที่จะอนุรักษ์สิ่งของ
 เครื่องใช้เหล่านี้ไว้ เพื่อเก็บรักษาไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษาค้นคว้า เกิดความภาคภูมิใจ
 ในศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของตน โดยเปิดให้เข้าชมโดยไม่เก็บค่าบริการด้วยจุดประสงค์
 เพียงต้องการให้ชนรุ่นหลัง ได้รู้จักสิ่งของเหล่านี้

จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ ท่านได้ให้แนวคิดไว้สั้นๆ แต่ได้รวมความหมาย
 ไว้อย่างลึกซึ้งว่า

"การละเลยวัฒนธรรมพื้นบ้าน คือการไม่รู้จักตนเอง

การละเลยวัฒนธรรมไทย คือการไม่รู้จักชาติของตนเอง"

บทที่ 2

เครื่องมือเครื่องใช้

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี ได้รวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้หัตถกรรมพื้นบ้านไว้มากมาย โดยจัดแสดงไว้เป็นพวกๆ เช่น เครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือจับสัตว์ เครื่องช่าง เครื่องมือแพทย์โบราณ และเครื่องมือในการทำเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นถึงความคิดอันชาญฉลาดของบรรพบุรุษของเราคคนไทย ที่ได้คิดประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นเพื่อสะดวกในการดำรงชีวิต และใช้เป็นเครื่องมือช่วยทุ่นแรงในการทำงานในสมัยก่อน การทำงานต้องใช้แรงคนเป็นหลัก เพราะยังไม่มีหรือนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาใช้ อย่างเช่นในปัจจุบัน คนสมัยก่อนจึงได้นำทรัพยากรธรรมชาติที่หาได้ง่าย เช่น ไม้เนื้อแข็ง ไม้ไผ่ มาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ได้อย่างง่ายๆ เครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้าน บางชิ้นได้ประดิษฐ์ขึ้นอย่างสวยงามมีลวดลายแกะสลักเป็นรูปต่างๆ อย่างงดงามและประณีต ในที่สุดก็กลายเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี ได้จัดแสงศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้เข้าชมได้ชม และศึกษาได้อย่างเต็มที่

2.1 เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน

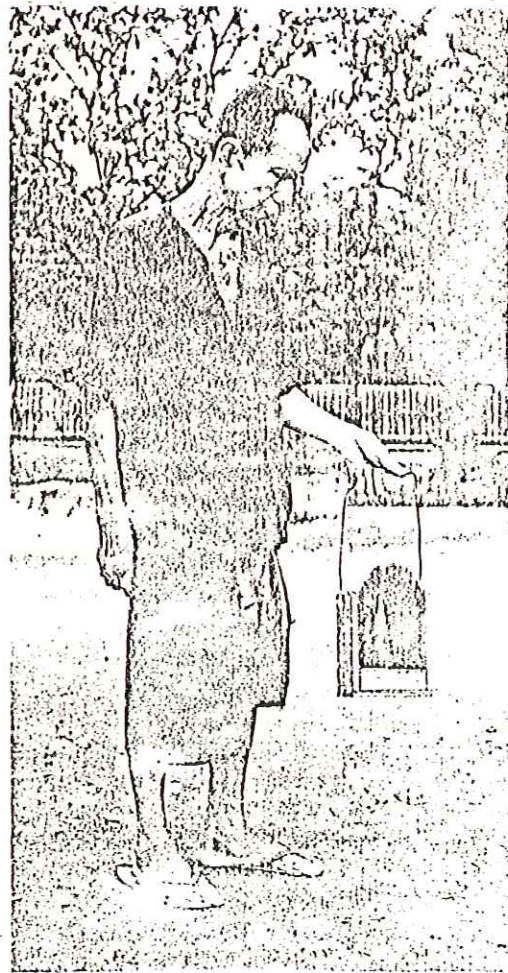
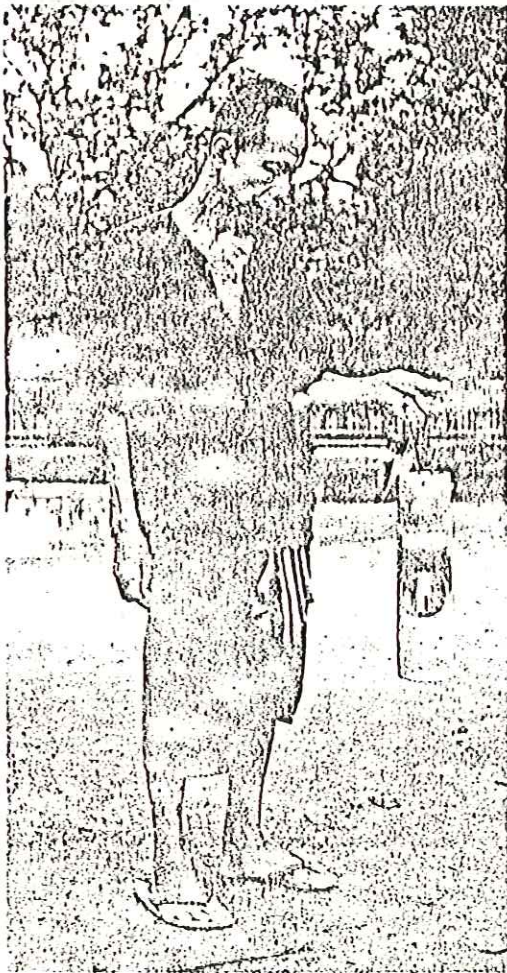
เครื่องมือ เครื่องใช้ในครัวเรือนเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความฉลาดของบรรพชนไทย ที่รู้จักนำเอาวัสดุรอบตัวที่หาได้ง่ายมาดัดแปลงและสร้างเป็นเครื่องมือเพื่อสะดวกกับการใช้งานในครัวเรือน

1. กระจองงอง

ประโยชน์ กระจองงอง โปรงใต้หรือโปรงตะเกียง เป็นโครงไม้
สำหรับป้องกันลมพัดไม่ให้ไฟดับในขณะที่ใช้ส่องทางเดิน

วิธีทำ ใช้กระบอกลมไม้ไผ่เป็นกระจองมวง แล้วมีไม้เนื้อแข็ง หรือ
สังกะสีตีประกบกันฝนได้ด้วย รูปทรงนั้นอาจเป็นทรงกระบอกลม หรือทรงสี่เหลี่ยมก็ได้
วิธีใช้ นำตะเกียงจุดไฟใส่เข้าไปตั้งไว้ในโครงไม้ เพื่อป้องกันไม่ให้
ลมพัด

แหล่งที่พบ ต. กลางดง อ. ท่งเสด็จ จ. สุโขทัย

2. กระจ่ายชูดมะพร้าว

ประโยชน์ กระจ่ายชูดมะพร้าว บางพื้นบ้านเรียกว่า กระจ่ายชูด หรือ เหล็กชูด ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับชูดมะพร้าวที่ยังไม่ได้แกะเปลือกออก

การเรียกชื่อกระจ่ายชูดมะพร้าวอาจเนื่องมาจากพื้นที่ใช้ชูดเนื้อมะพร้าว เป็นสีขาวฟันกระจ่าย ประกอบกับการทำโครงไม้ซึ่งใช้เสียบฟันชูดและนั่งเวลาชูดมะพร้าวมักทำเป็นตัวกระจ่ายมากกว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ แม้จะมีการประดิษฐ์ประดอยโครงไม้เป็น ตัวแมว สุนัข นก หนู ลิง เต่า ก็ตามชาวบ้านจะเรียกรวมกันว่า "กระจ่ายชูดมะพร้าว"

วิธีทำ ผู้สูงอายุเล่าว่า เดิมทีเดียวการชูดเนื้อมะพร้าวคันกระตึก จะใช้ช้อนทำจากกะลามะพร้าวชูดให้เป็นฝอย ต่อมาทำฟันซี่โดยรอบ บางแห่งใช้ซี่กไม้ไผ่บากรอยเป็นซี่สำหรับชูดมะพร้าว จนกระทั่งเมื่อมีการใช้เหล็กมาทำของใช้ในครัวเรือน จึงได้ดีเหล็กแผ่นบางๆ ตัดรูปโค้งมน ใช้ตะไบถู ทำซี่ละเอียด ปลายเหล็กคมเรียกว่า "ฟันกระจ่าย" นำส่วนเหล็กชูดฟันกระจ่ายนี้ไปประกบหรือเข้าเดียวกับรูปสัตว์ที่เตรียมไว้

วิธีใช้ วิธีการชูดมะพร้าวของชาวบ้านจะชูดบางๆ ไม่กดแรงเกินไปเพราะทำให้คันกระตึกยาก หากชูดเบาๆ แล้วเนื้อมะพร้าวจะเป็นฝอยละเอียด คันกระตึกง่าย และได้ปริมาณมากกว่าด้วย ปกติการชูดมะพร้าวใช้ปรุงอาหารเฉพาะครอบครัวต้องชูดในระหว่างเตรียมอาหารเท่านั้น ไม่นิยมชูดเนื้อมะพร้าวไว้ล่วงหน้าใดๆ เพราะจะทำให้เนื้อมะพร้าวเหม็นบูด ถ้ามีการทำบุญเลี้ยงพระ งานบวช งานแต่งงาน หรือ งานศพ ชาวบ้านซึ่งอยู่ใกล้ชิดกันจะมาช่วยชูดมะพร้าวไว้จำนวนมาก อาหารคาวหวานจะอร่อยหรือไม่ขึ้นอยู่กับมะพร้าวด้วย

แหล่งที่พบ ด. ห้วยรอ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

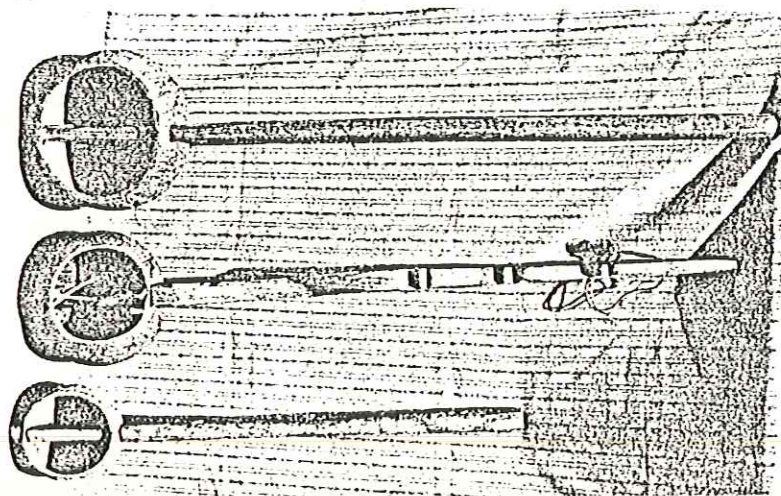
3. กระบวย

ประโยชน์ กระบวย เป็นภาชนะตักน้ำทำด้วยกะลามะพร้าวมีด้ามถือในสมัยก่อนตามหน้าบ้านของชาวบ้าน มักจะตั้งชুম็โองน้ำ หรือเรียกโองน้ำเย็น ใครเดินผ่านเมื่อกระหายน้ำก็จะแวะดื่มได้ การตั้งชুম็โองน้ำหน้าบ้านเป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจของชาวชนบท อย่างหนึ่งและการใช้ภาชนะตักน้ำดื่มวางคู่กับโองน้ำจะใช้กระบวยกะลามะพร้าวเป็นส่วนใหญ่ เพราะกะลามะพร้าวเป็นวัสดุที่หาง่ายในหมู่บ้าน อีกทั้งหายไก็ไม่เสียดายมากนัก

วิธีทำ การทำกระบวยตักน้ำดื่ม จะเลือกกะลามะพร้าวขนาดพอเหมาะ ไม่เล็กหรือใหญ่เกินไป มีรูปร่างค่อนข้างกลมแบน ใช้กะลามะพร้าวแก่จัด ฝากะลา ค่อนไปข้างบน เหมาะจะได้บรรจุน้ำได้มาก ชัดผิวกะลาให้เป็นเงา ทำด้ามไม้จับ ยาวประมาณ 30 เซนติเมตร อาจตกแต่งเป็นลวดลาย หรือรูปสัตว์ที่แตกต่างกันไป โคนด้ามไม้จับทำเตี้ยฝังเข้าไปในรูกะลามะพร้าวในแค้น กระบวยตักน้ำดื่มอาจ ตกแปลงเป็นกระบวนน้ำแกงก็ได้

วิธีใช้ การใช้กระบวนตักน้ำคงพัฒนามาจากการตักน้ำแบบดั้งเดิม คือ การใช้มือรวักน้ำดื่ม ใช้ใบไม้ห่อน้ำ จวบจนมีการใช้เปลือกผลไม้ เช่น กะลามะพร้าวตักน้ำ ถ้าจะให้ดูมีคุณค่ามากขึ้นจะตกแต่งประติตประดอยกะลามะพร้าว และด้ามจับเป็น ลวดลายรูปคน รูปสัตว์ต่างๆ หรืออาจมีการลงรักทาชาดปิดทอง จนดูเป็นงาน ศิลปหัตถกรรม

แหล่งที่พบ หมู่บ้านแม่ระกา อ. วังทอง จ. พิชณุโลก

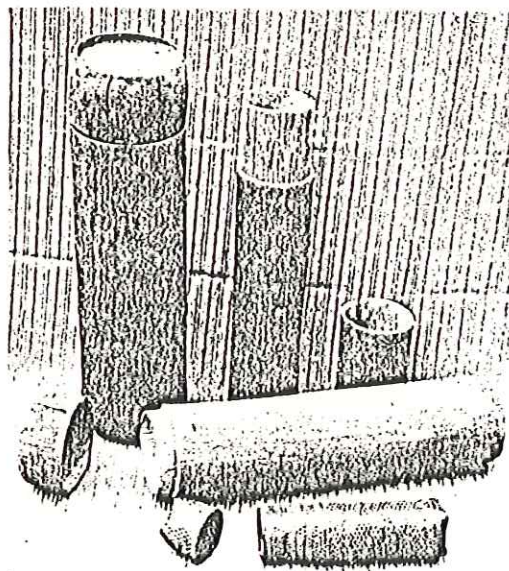

4. กลัก

ประโยชน์ กลัก เป็นภาชนะรูปกระบอกทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ไม่มีฝาปิด ใช้เก็บเอกสาร เงินทองของมีค่า และใช้เก็บอาหารต่างๆ

วิธีทำ กลักชนิดทำด้วยกระบอกไม้ไผ่คงทำมาก่อนการใช้ดอกจักรสาน การเลือกไม้ไผ่ต้องเลือกปล้องตรง ขนาดของลำแล้วแต่ความต้องการนำไปใช้ ตัดไม้ไผ่มา 1 ปล้อง ให้เหลือข้อหัวหรือข้อท้ายไว้ ด้านส่วนปากกระบอกเข้าลึกไปในเนื้อไม้ครึ่งหนึ่งให้กระบอกไม้ไผ่ที่ทำเป็นฝาปิดสวมได้ ฝากระบอกไม้ไผ่จะเหลาบางเมื่อสวมเข้ากับตัวกระบอกแล้วจะสนิทพอดี ความยาวของส่วนที่ควันและปากกระบอกมีความยาวเท่ากัน ประมาณ 1 ใน 5 ของกระบอกไม้ไผ่ที่ทำเป็นกลัก ใช้หลังปลากระเบนขัดผิวกลักจนเรียบ นอกจากกลัก ซึ่งทำด้วยกระบอกไม้ไผ่แล้ว ยังใช้ดอกไม้ไผ่สานเป็นลายสองมีฝาปิด ส่วนใหญ่สานเป็นรูปทรงกระบอก และรูปทรงสี่เหลี่ยม ลงรักด้านนอก ด้านในกลัก ทำให้กลักใช้ได้ทนทานด้วย

แหล่งที่พบ อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

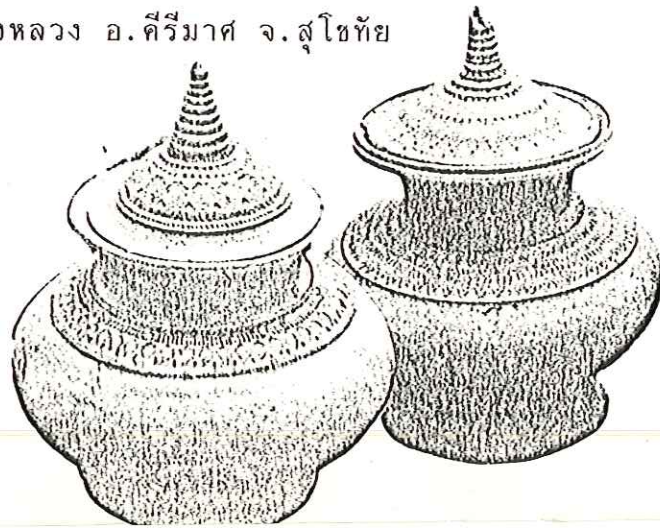
5. หม้อน้ำ

ประโยชน์ หม้อน้ำ เป็นภาชนะทำด้วยดินเผาขนาดใหญ่ จุน้ำได้ 20-40 ลิตร มีรูปทรงคล้ายเป็นหม้อดินที่ใช้สำหรับหุงต้มอาหาร แต่หม้อน้ำใช้ใส่น้ำดื่ม และใช้สอยอื่นๆ มีชื่อเรียกต่างกัน แต่ละท้องถิ่นว่าหม้อดิน หม้อโอ่ง หม้อกรวดท์

วิธีทำ การปั้นหม้อน้ำ ต้องนำดินเหนียวที่ขุดมาจากบ่อ หรือริมหนอง คลอง บึง แชน้ำไว้ 1 เดือน แล้วรินน้ำออกใช้ทราบละเอียด ซึ่งร้อนแล้วผสมกับดินเหนียว ใช้คนเดินเหยียบจนดินเหนียวเข้ากับทรายดีแล้ว ทุบดินให้เป็นก้อนใช้ใบตองหรือเศษผ้าคลุมดินไว้ไม่ให้แห้งเร็วเกินไป ก่อนปั้นหม้อน้ำจะปั้นดินเหนียวเป็นเส้นยาวๆ เริ่มบิดเป็นวงกลมจากกันชั้นมาทางปากหม้อ ใช้มือไล่ดินให้เป็นเนื้อเดียวกัน การปั้นสมัยใหม่ ใช้แท่นหมุนเข้ามาช่วยทำให้ปั้นได้เร็วขึ้น ใช้ไม้แป้นหรือไม้พิมพ์ลวดลายตกแต่งหม้อน้ำ ผึ่งลมจนดินหมาดแล้ว จึงนำไปวางบนเสวียนซึ่งเป็นที่รองกันหม้อน้ำ ผึ่งแดดไว้จนแห้งสนิท จากนั้นนำหม้อดินที่ปั้นไว้จำนวนมากใส่ขี้เถ้าวางตะแกรง ใช้ฟืน กาบมะพร้าว ฟางสุ่ม เผาหม้อ 1 คืน ตอนเช้าจะนำออกจากกองไฟ และจะได้หม้อน้ำที่มีสีแดงแกมส้ม ลักษณะหม้อน้ำเมื่อบรรจุน้ำ น้ำจะซึม จนถึงผิวนอก ทำให้น้ำภายในหม้อเย็น เหมาะกับการดื่ม และอาบในยามร้อน

วิธีใช้ ชาวบ้านทุ่งหลวง อำเภอศรีราชา จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นหมู่บ้านแรกที่คิดปั้นหม้อน้ำขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งใช้แทนการเก็บน้ำโดยวิธีการसानครุแล้วยาชัน หม้อน้ำได้แบบอย่างมาจากหม้อดินหุงต้ม แต่ขยายส่วนให้ใหญ่กว่าเดิม มีใช้ตามพื้นบ้านแถบจังหวัดใกล้เคียงสุโขทัย

แหล่งที่พบ ต. ทุ่งหลวง อ. ศรีราชา จ. สุโขทัย

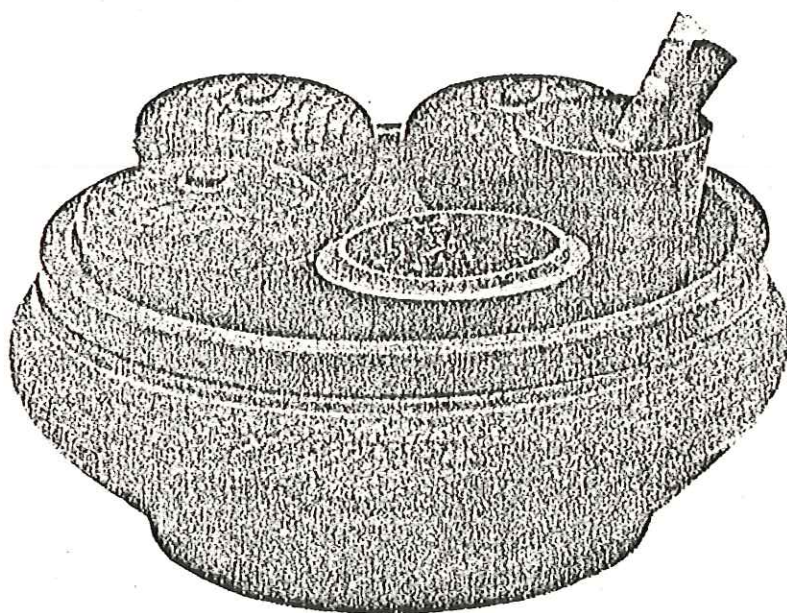
6. เชียนหมาก

ประโยชน์ เชียนหมากเป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับวาง ตลับใส่หมาก ตลับยาเส้น กระจุกปูน ตลับสีเสียด และช่องใส่พลู

วิธีทำ เชียนหมากทำจากวัสดุหลายประเภท เช่น ไม้ทองเหลือง เงิน พลาสติก และเครื่องเซรามิก ตัวเชียนหมากมีลักษณะคล้ายๆ พาน ถ้าทำด้วยไม้จะทำได้ ไม้เนื้อแข็ง ตัดเป็นท่อนๆ ยาวประมาณ 25 เซนติเมตร ใช้กระดาษทรายขัดให้เรียบ ออกแบบเป็นรูปทรงต่างๆ

วิธีใช้ ใส่พวกหมาก พลู ยาเส้น สีเสียดไว้กินหมาก ในสมัยก่อนการกินหมากถือเป็นสิ่งดีงาม เพราะคนฟันดำเป็นลักษณะของคนสวย และทำให้ฟันแข็งแรงทนทาน การกินหมากมาเลิกอย่างจริงจัง ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพราะเห็นว่า เป็นสิ่งสกปรกไม่ทันสมัย

แหล่งที่พบ ต. วังน้ำคู้ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

7. หม้อคอคควาย

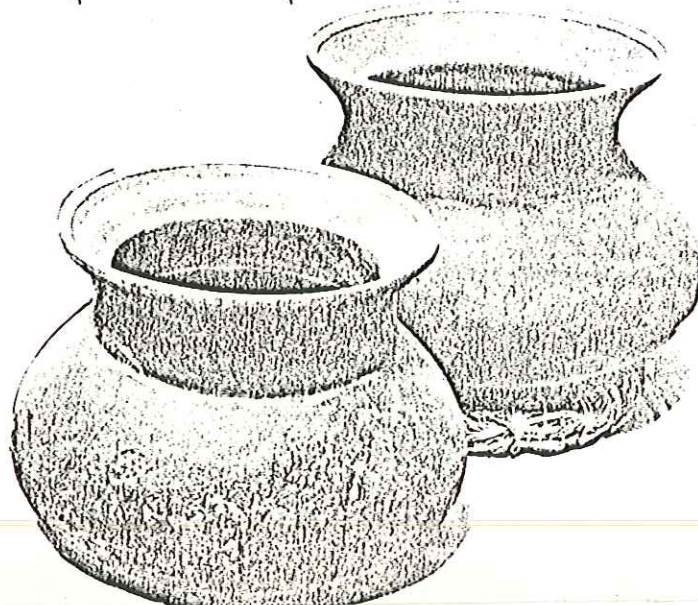
ประโยชน์ หม้อคอคควาย หรือหม้อกระดี่ เป็นภาชนะสำหรับหุงต้มอาหารมีลักษณะเหมือนหม้อดิน แต่ขนาดใหญ่กว่า สมัยก่อนใช้เป็นหม้อแกง โดยเฉพาะเพื่อเลี้ยงผู้คนที่มาทำบุญร่วมกัน หรือลงแขกในงานต่างๆ

การใช้ดินปั้นภาชนะใส่อาหารและทำให้สุกด้วยไฟ คงมีมาก่อนสมัยสุโขทัย แล้วตามหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ห่างไกลความเจริญยังใช้กะทะดิน หม้อดิน วางบนก้อนเส้าต่อไฟฟืนประกอบอาหาร หม้อดินและภาชนะอื่นๆ ชาวบ้านจะปั้นขนาดพอประมาณกับการทำอาหารในครอบครัวตน เมื่อมีงานซึ่งรวมคนมากขึ้นจะไปยืมภาชนะอุปกรณ์ที่วัดเป็นส่วนใหญ่ หากของบางอย่างสามารถปั้นได้เองก็จะปั้นสำรองเก็บไว้ใช้ หม้อคอคควายเป็นหม้อขนาดใหญ่ บรรจุน้ำได้ประมาณ 20 ลิตร

วิธีทำ หม้อคอคควายเหมือนกับหม้อดิน คือใช้ดินเหนียวแช่น้ำไว้ 1 คืน แล้วใช้ทรายละเอียดผสมจนดินหมาด ปั้นดินเหนียวเป็นเส้นยาวคล้ายงูขดวงกลมจากกันค่อยๆ ผายออกตรงกึ่งกลางใช้มือไล่น้ำดินให้เป็นเนื้อเดียวกันตรงบริเวณคอหม้อจะคอดเล็กน้อย ช่วงคอหม้อใหญ่ขนาดเท่าคอคควาย เปลี่ยวตัวผู้ จึงเรียกว่า "หม้อคอคควาย"

วิธีใช้ ชาวบ้านจะใช้หม้อคอคควายแกงหยวก แกงบอน ซึ่งแกงเลี้ยงคนจำนวนมากๆ

แหล่งที่พบ อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

8. เต่าฟืน

ประโยชน์ เต่าฟืนใช้เป็นที่ก่อไฟ สำหรับตั้งหุงข้าว และทำอาหาร

วิธีทำ ใช้ดินเหนียวปั้นเป็นก้อน ปลายเรียวโค้งเข้าหากัน ตากดินให้แห้ง ทำเป็นก้อนแล้ว ส่วนฐานใช้ดินเหนียวหมักกับแกลบ ทิ้งไว้ประมาณ 7 วัน ทำโครงไม้ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีความกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 1 เมตร ใส่นิ่ดินที่หมักลงในแบบโครงไม้ แฉ่ดินให้ราบเรียบ ความหนาประมาณ 10 เซนติเมตร ตากดินหมักให้แห้ง เพื่อนำไปใช้เป็นที่รองก้อนแล้ว โครงไม้นี้เรียกว่า "แม่สี่ไฟ"

วิธีใช้ ใช้ฟืนบรรจุไปในเต่าฟืน เมื่อไฟติดแล้ว จึงยกหม้อที่ใช้ในการหุงต้มอาหารตั้งบนก้อนแล้ว

แหล่งที่พบ ต.บ้านใหม่ชัยมงคล อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

-1 OCT 2006

-0510 9. เต้าเซียงกราน

กรมการเกษตรและประมง

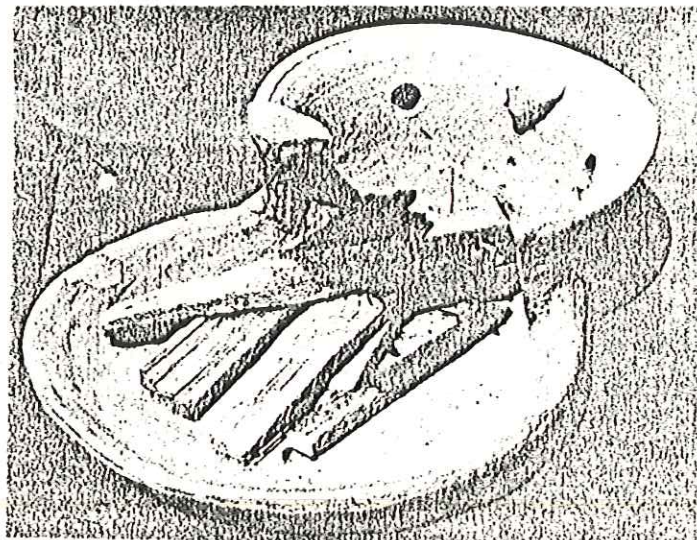
430902

ประโยชน์ เต้าเซียงกราน เป็นเต้าไฟสำหรับตั้งหม้อหุงต้ม ปั้นด้วยดินยกตั้ง ได้ส่วนล่างเป็นฐานของ คล้ายถาดใช้วางท่อนฟืน พัฒนารูปแบบมาจากเต้าก่อนแล้ว และเต้าฟืนชนิดมีฐานดินปั้นติดกับตัวเต้า เต้าเซียงกรานเมื่อปั้นแล้ว จะนำไปเผาไฟ เช่นเดียวกับเครื่องปั้นดินเผาทั่วไป เต้าเซียงกรานเบากว่าเต้าฟืนในยุคก่อน เพราะ ต้องวางอยู่บนแม่สีไฟ

วิธีทำ การทำเต้าเซียงกรานใช้ดินเหนียว ผสมทรายละเอียดคลุกเคล้าให้ทั่ว ปั้นส่วนล่างแบนกว้างเป็นฐานมีรางคล้ายถาด ส่วนบนที่ตั้งหม้อน้ำเป็นท่อนสูงชันเป็น วงกลม ปลายท่อนแฉกคล้ายปากแตร ภายในเป็นเต็ยหรือปุมเล็กยื่นออกมา 2 ปุม สำหรับรองภาชนะ เมื่อตั้งบนเต้าเซียงกราน ส่วนที่วางภาชนะด้านหนึ่งจะเปิดช่องว่าง ไว้เพื่อเป็นช่องใส่ท่อนฟืน โดยวางที่ฐานคล้ายถาด ชุกฟืนเข้าไปข้างในให้เผาไหม้ เจาะรุกรวมๆ ไว้ 2-3 รู เพื่อเป็นช่องถ่ายเทอากาศ

วิธีใช้ เต้าเซียงกรานมีหลายขนาด ถ้าท่อนวงหรือเต้าวางวางภาชนะเล็ก ฐานเป็นฐานคล้ายถาดใส่ฟืนจะเล็กด้วย เต้าเซียงกรานขนาดเล็กมักใช้สำหรับต้มยา หรือต้มน้ำร้อน หากเต้าเซียงกรานขนาดใหญ่มีฐานใส่ฟืนกว้าง ก็จะใช้หุงต้มหม้อใหญ่ๆ การใช้เต้าเซียงกรานค่อนข้างจะสะดวกในการขนย้าย

แหล่งที่พบ ต.บ้านกล้วย อ.เมือง จ.สุโขทัย

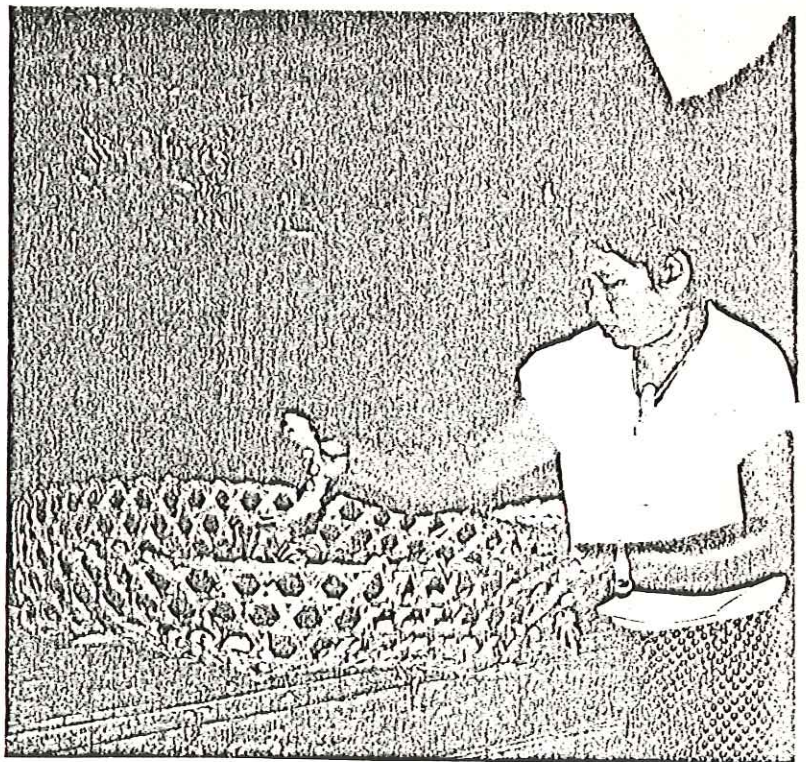
10. ตะแคะ

ประโยชน์ ตะแคะ เป็นของใช้สำหรับหมักแห้ง เพื่อทำขนมจีน ชาวบ้านจะเรียกว่า "ตะแคะตาแมว"

วิธีทำ สานด้วยตอก หักจัดกันเป็นมุมๆ ตั้งแต่ 5 มุมขึ้นไป บางทีก็เรียก ตะแคะตาชะลวย ตะแคะมีลักษณะคล้ายกับตะกร้าที่ชอบ จะใช้ไม้ไผ่เหลาแล้วโค้งเป็นวงกลม เพื่อทำเป็นขอบตะแคะด้านบนผูกมัดด้วยหวายหรือลวด

วิธีใช้ เมื่อไม้ข้าวเสร็จจะทาแบ่งลงไปในผ้ากรองแบ่ง ใช้เชือกมัดให้แน่นวางไว้ในตะแคะตาแมว หากก้อนหินหรือไม้หนักๆ ทับผ้าห่อแบ่ง น้ำที่อยู่ในแบ่งหมักจะซึมออกมาตามรูผ้ากรอง

แหล่งที่พบ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.สุโขทัย

11. ตะบันไฟ

ประโยชน์ ตะบันไฟ เป็นเครื่องจุดไฟชนิดหนึ่งของคนสมัยก่อน มีรูปร่างคล้ายตะบัน ใช้ลูกตะบันกระทุ้งเข้าไปในรูตะบันโดยเร็ว การเสียดสีทำให้เกิดความร้อนและเป็นไฟได้

วิธีทำ ตะบันไฟมีส่วนประกอบอยู่ 3 ส่วน คือ กระจบอกตะบัน ลูกตะบัน และปุ๋ย

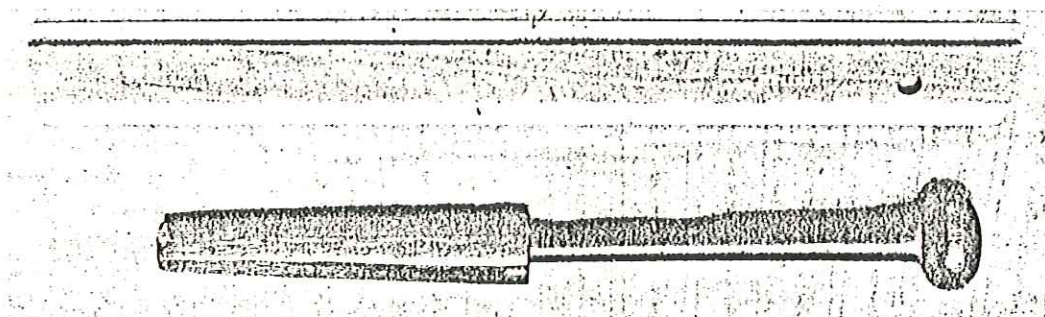
กระจบอกตะบัน ทำมาจากเขาควายหรือเขาวัว ยาวประมาณ 15 เซนติเมตร เลือกล้วนปลายเขามีสรูตันหรือรูเล็กๆ ตกแต่งให้สวยงาม เจาะแต่งรูให้กลมเกลี้ยงลึกประมาณ 10 เซนติเมตร

ลูกตะบัน บางที่เรียกว่าไม้กระทุ้ง ทำด้วยเขาควาย เขาวัว หรืออาจใช้ไม้เนื้อแข็ง ขนาดลูกตะบันต้องเหลาให้พอดีกับรูกระจบอกตะบัน ตรงปลายลูกตะบัน เจาะรู เขาควายหรือไม้ให้เว้าลึกไปเล็กน้อย เพื่อให้บรรจุปุ๋ย

ปุ๋ย หรือเชื้อเพลิงทำให้ติดไฟ สมัยก่อนใช้ขุยเตารั้ง ซึ่งมีลักษณะแห้งติดไฟง่าย ใส่ไว้ในรูปลายลูกตะบัน หรืออาจจะใช้สำลีหรือปุ๋ยนุ่นแทนเตารั้งก็ได้

วิธีใช้ จะใช้ลูกตะบันใส่ปุ๋ยไว้ที่รู กระทุ้งเข้าไปในรูกระจบอกตะบันด้วยแรงกระแทกอย่างรวดเร็ว แล้วรีบกระชากออก แรงอัดทำให้เกิดความร้อนและกลายเป็นไฟขึ้นที่ปุ๋ยปลายลูกตะบัน

แหล่งที่พบ ต.ปากทาง อ.เมือง จ.พิจิตร

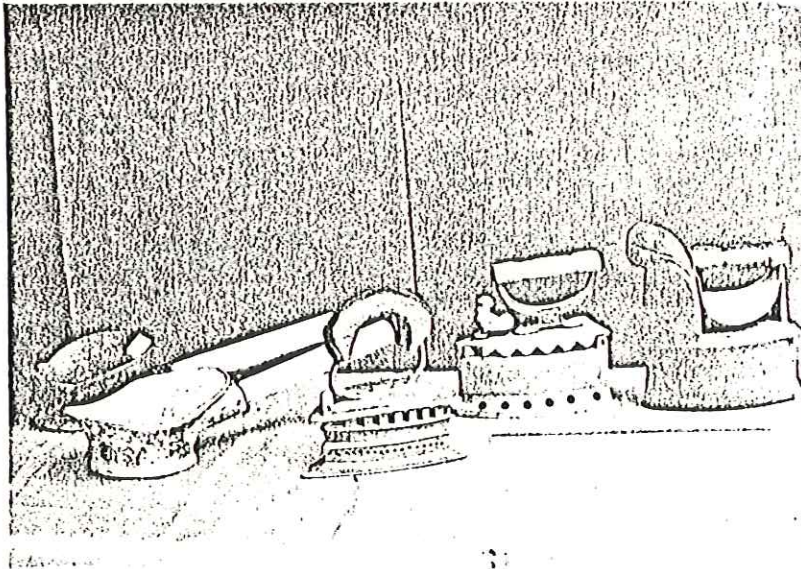
13. ถ้วยรีดผ้า

ประโยชน์ ในอดีตชาวบ้านไม่ค่อยมีถั้วรีดผ้าแต่ต่างตัวมากนัก จะมีการสวมเสื้อผ้าสวยก็ตอนมีงานทำบุญที่วัด และงานมหรสพอื่นๆ จึงหาวิธีทำให้เสื้อผ้าราบเรียบระยะแรกใช้หินอ่อนทับกลับ ต่อมาใช้แผ่นไม้หนาวางทับกลับ เมื่อมีการใช้เหล็กประดิษฐ์ของใช้จึงมีการหลอมเหล็กด้วยเป่าดิน จึงได้มีการทำถ้วยรีดผ้าขึ้นใช้

วิธีทำ หลอมเหล็กด้วยเป่าดิน ทำขนาดใหญ่กว่าถ้วยแกงกันเล็กน้อย มีรูสำหรับใช้ไม้สอดเป็นด้ามจับ

วิธีใช้ เวลารีดผ้าจะใช้ถ่านที่เผาไปวางลงในถันถ้วย เพื่อให้เหล็กร้อนรีดทับได้เรียบ หากถ้วยรีดผ้าร้อนเกินไป หรือรีดติดเสื้อผ้าที่เนาด้วยรีดทับใบตองกล้วยให้ร้อน

แหล่งที่พบ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก

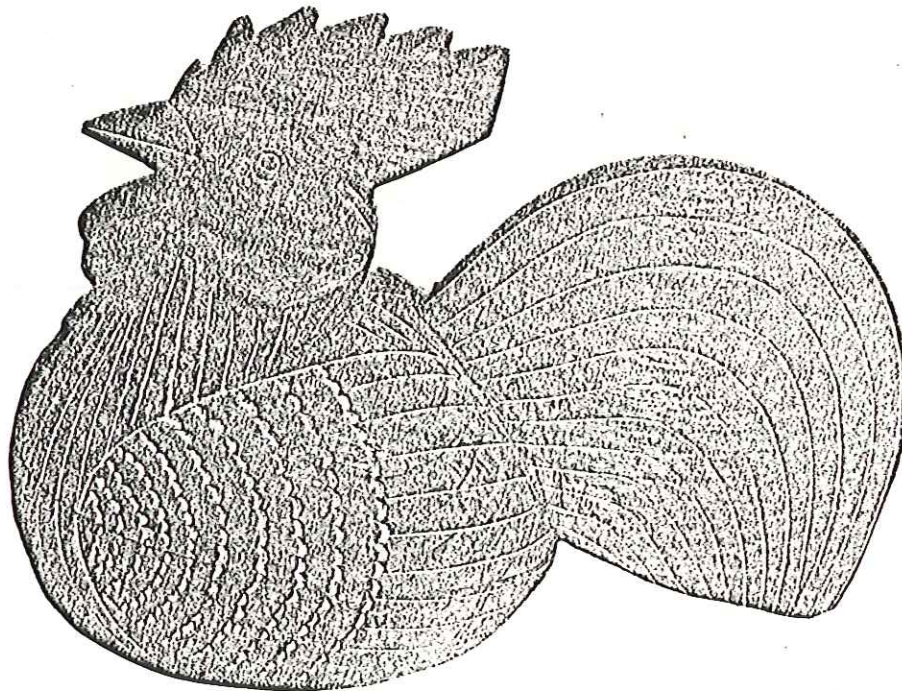
14. ปัจจยไม้

ประโยชน์ ปัจจยไม้ เป็นภาชนะทำด้วยไม้สักแกะเป็นรูปสัตว์ต่างๆ ภายในตัวสัตว์เจาะเป็นรางลึก เพื่อบรรจุของมีค่า เครื่องหมากพลู ยาสูบ และสิ่งของอื่นๆ ถวายพระภิกษุสงฆ์ หรือเก็บไว้ในบ้านเรือนของตน

วิธีทำ จะใช้ไม้สัก ขนาดพอเหมาะ มาแกะสลักเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ไก่ ลิง เต่า หมู แมว นก เป็นต้นแล้ว เจาะข้างในตัวสัตว์ให้กลวงโดยใช้เลื่อยตัดตัวสัตว์ออกเป็น 2 ท่อน ใช้กระดาษทรายขัดขอบทั้ง 2 ให้เรียบเพื่อให้ประกบกันได้สนิท

วิธีใช้ นำสิ่งของต่างๆ เช่น ดอกไม้ รูปเทียน หรือของมีค่าใส่ไว้ในตัวสัตว์ ที่ได้เจาะให้กลวงไว้แล้ว ประกบตัวสัตว์ทั้ง 2 ท่อนเข้าด้วยกันให้สนิท

แหล่งที่พบ ต. ในเมือง อ. เมือง จ. เชียงใหม่

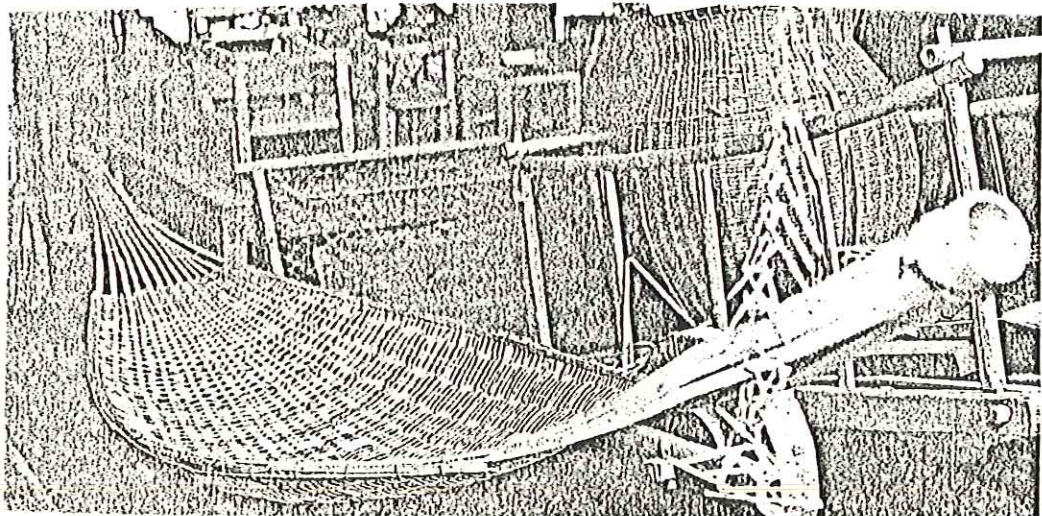
15. เปลไม้ไผ่

ประโยชน์ เปลไม้ไผ่ หรือเปลกระบอกไม้ไผ่ มักแขวนไว้ตามใต้ถุนบ้าน หรือตามใต้ร่มไม้เพื่อให้นอน หรือนั่งเล่นยามว่าง การใช้ไม้ไผ่มาทำเปลนั้น ก็เพราะไม้ไผ่มากมายในชนบทมีทั้งขึ้นเองโดยธรรมชาติ และปลูกไว้ใช้ประโยชน์

วิธีทำ การทำเปลไม้ไผ่ ชาวบ้านจะเลือกไม้ไผ่สีสุก ลำต้นตรง แก่จัด และลำโต ความยาวประมาณ 9-10 ปล้องหรือ 3 เมตร การตัดลำไม้ไผ่จะต้องตัดให้เหลือข้อไม้ไผ่ทั้ง 2 ข้างผูกเชือกกับเสาหรือต้นไม้ แกว่งไปมาได้สะดวก เหลือข้อไม้ไผ่ให้เรียบร้อย แล้วปากไม้ไผ่ด้านใดด้านหนึ่งให้มีความลึกประมาณ 5 เซนติเมตร การปาดนั้นต้องห่างจากปลายข้อไม้ไผ่ทั้ง 2 ข้างประมาณ 30 เซนติเมตร เมื่อปาดเสร็จ ลำไม้ไผ่จะมีลักษณะคล้ายเรือ จากนั้นผากระบอกไม้ไผ่เป็นซี่ ซี่หนึ่งๆ มีความกว้างประมาณ 1-2 เซนติเมตร มีทั้งหมดประมาณ 15 ซี่ โดยผาไม้ไผ่ไปตามแนวนอนยาวเกือบถึงข้อปลายทั้งสองข้างไม้ไผ่ที่ผาเป็นซี่ๆ นี้จะเป็นโครงเพื่อใช้สาน จากนั้นจักตอกด้วยผิวไม้ไผ่ ซึ่งเตรียมไว้ต่างหาก เป็นเส้นยาวมีความกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร มาสานกับโครงซี่ๆ ที่ผาไว้ 15 ซี่ในลำไม้ไผ่ โดยจะสานเป็นลายขัด การสานสามารถขยายขนาดกว้างได้ตามความต้องการ

วิธีใช้ การใช้เปลไม้ไผ่ อาจจะใช้นั่งเล่นหรือนอน ในช่วงตอนกลางคืน บางคืนก็ใช้เชือกผูกตรงกลางเปลเพื่อดึงไปดึงมาให้เต็กๆ นอนเล่นก็ได้

แหล่งที่พบ บ้านกร่าง อ.เมือง จ.พิษณุโลก

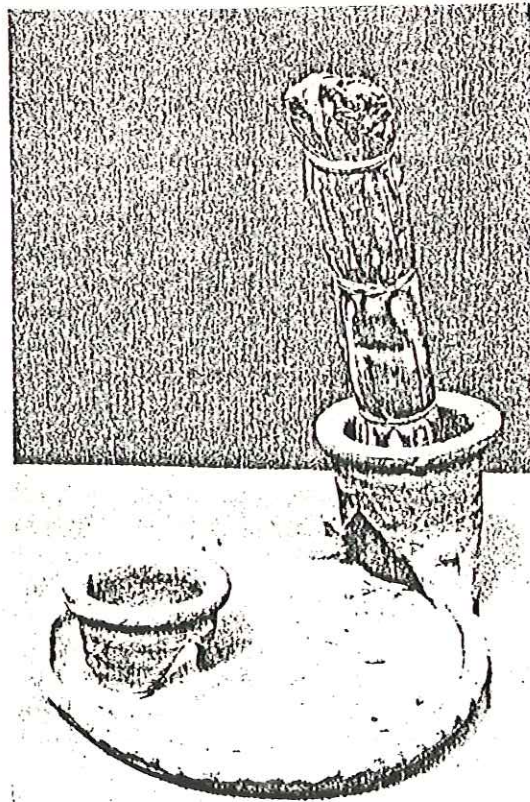
16. รวงใต้

ประโยชน์ รวงใต้ เป็นของใช้พื้นบ้านสำหรับรองซี่ใต้ ในยามค้าคั้นรวงใต้ มีชื่อเรียกกันหลายชื่อ เช่น โพรงกระบอกไฟ จุดใต้ ตีนใต้ และเชิงใต้

วิธีทำ รวงใต้ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง หรือทำด้วยดินเหนียว การทำรวงใต้ ด้วยไม้ อย่างง่ายโดยเจาะแผ่นไม้หรืออาจใช้ไม้เป็นท่อนๆ เจาะให้เว้าลึกเป็นรวง รวงนี้เป็นที่รองรับซี่ใต้ เจาะรูไม้ในแผ่นรวงนั้น ใช้ท่อนไม้อีกท่อนเจาะรูเตรียมไว้ ปลายไม้จะทำเป็นร่องลึกสำหรับวางใต้จุด ต่อมาได้เปลี่ยนแปลงการทำรวงใต้ โดยการปั้นด้วยดินแล้วนำไปเผา การปั้นมีลักษณะเหมือนเตาเชิงกราน มีท่อสูง 2 ท่อ ท่อแรกอยู่ตรงขอบสูงประมาณ 15 เซนติเมตร อีกท่อสูงประมาณ 5-10 เซนติเมตร

วิธีใช้ การจุดใต้ครั้งแรกจะวางใต้ไว้ที่ท่อสูงก่อน พอได้ไหม้เกือบครึ่ง ท่อนแล้ว ก็ยกได้มาวางท่อที่ต่ำกว่า

แหล่งที่พบ ต.ท่าโพ อ.เมือง จ.พิษณุโลก

17. แอบใส่ผ้า

ประโยชน์ แอบใส่ผ้าบางที่ก็เรียกว่า กล่องใส่ผ้า จะช่วยป้องกันแมลงสาบ และหนูมากัดกินเสื้อผ้าทำให้เกิดเสียหาย

วิธีทำ ใช้เปลือกต้นอ้อยข้าง นำมาเหลาเปลือกไม้ออกแล้วขีดด้วยหนังปลากระเบนจนเรียบ จับเปลือกไม้โค้งงอให้เป็นวงกลม แล้วใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นซี่ๆ หนีบให้รอยบ่วงรอยต่อหัวต่อท้ายเชื่อมด้วย ยางไม้เหนียวๆ ใช้หวายทำเป็นวงรอบตามมุม แล้วใช้ตะปูตอกยึดทำให้แอบแข็งแรง ทนทานเมื่อทำแอบเสร็จแล้ว นำแอบทาน้ำมัน ลงรักทำให้แอบมีสีดำ

วิธีใช้ เก็บเสื้อผ้าไว้ในแอบให้เป็นระเบียบ จะป้องกันแมลงกัดผ้า และฝุ่นละอองต่างๆ และแอบยังใช้ใส่อาหารแห้ง หรือของใช้อื่นๆ ได้

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

2.2 เครื่องมือจับสัตว์

1. ก้อม

ประโยชน์ ก้อม เป็นเครื่องมือดักนกชนิดหนึ่งใช้ไม้ไผ่เป็นคันแร้ว มีตาข่ายสำหรับคลุม นกบินหนีออกไปไม่ได้ลักษณะรูปร่างเรียวยาวไม้ ซึ่งโค้งงอ ค่อมลงชาวบ้านจึงเรียกชื่อเครื่องดักนกชนิดนี้ว่า "ก้อม"

วิธีทำ ก้อมดักนกจะใช้ตาข่ายผูกติดเรียวยาวไม้เหลกกลมๆ 2 เรียว แต่ละเรียวมีความยาวประมาณ 50 เซนติเมตร ดึงเรียวยาวไม้ให้โค้งเป็นวง ปลายไม้มัดติดกับไม้โค้งอีกวงหนึ่งมีขนาดเท่ากัน ทำไม้ยึดเป็นเดือยกับฐานไม้แผ่นบางๆ เรียวไม้ 2 วงที่ผูกตาข่ายไว้ บางที่ชาวบ้านเรียกว่า ปีกผีเสื้อ ซึ่งชยับปีกได้ เพราะมีเชือกผูกกับคันแร้ว ใช้ไม้ไผ่เหลกคันแร้วให้ติดผิวยาวประมาณ 1-2 เมตร โคนคันแร้วเสี้ยมแหลมเข้าเดือยกับไม้ฐานตั้งให้เดือยทะลุยาวออกมาเพื่อใช้เป็นที่ปักยึดดิน ใช้เชือกผูกกับปลายคันแร้ว ดึงเชือกตึงคันจะโค้ง โกง่งลงมามัดกับกิ่งไม้ป็น ถัดจากป็นลงมาใช้เชือกมัดแยกกันเป็น 2 เส้น เส้นหนึ่งมัดไขว้กับปีกผีเสื้อด้านหนึ่ง อีกเส้นหนึ่งมัดกับปีกผีเสื้ออีกด้านเช่นกัน

วิธีใช้ วิธีใช้ก้อมจะดึงปลายคันแร้วให้โค้งลงมาให้ป็นไม้ขวางตรงได้โค้งไม้เล็กๆ ที่เป็นแกนกลาง ใช้ขัดผูกหรือเสียบอาหารนก เช่น ผลไม้ เนื้อสัตว์ต่างๆ ไว้เมื่อดักนกปีกผีเสื้อทั้ง 2 ข้าง ซึ่งทำหน้าที่คลุมตัวนกหรือตะปบนกให้อยู่ในตาข่ายจะกางปีกออก เมื่อนกจิกกินอาหาร ไม้ขวางขัดกับป็นจะหลุดออก คันแร้วจะตีตเต็มแรงเส้นเชือกมัดกับปีกผีเสื้อ 2 ข้าง จะกระตุกให้ประกบกันทำให้นกติดอยู่ภายในข่ายที่มีลักษณะคล้ายถุงนกจะหนีออกไม่ได้

แหล่งที่พบ ต.นาเจลิยว, อ.หนองไผ่ จ.เพชรบูรณ์

2. กัดกง

ประโยชน์ กัดกง เป็นเครื่องมือสำหรับตัดกง เพื่อนำมาเป็นอาหารหรือนำหนังมาทำประโยชน์อื่นๆ

วิธีทำ การทำกัดกง จะทำเป็นโครงไม้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยไม้ที่ตั้งจะสูงประมาณ 40 เซนติเมตร กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ไม้ที่ทำเป็นก้นอาจทำมาจากไม้สัก ไม้เนื้อแข็ง หรือไม้ไผ่ก็ได้ ไม้คู่ที่ใช้ตั้งกับพื้นดินตีประกบกับไม้ อีก 2 แผ่น ซึ่งอยู่ด้านบน และด้านล่าง ตรงกลางโครงมีท่อนไม้ขัดไว้อีก 2 ท่อน ท่อนบนใช้สำหรับหนีบตัวงู ท่อนล่างใช้สำหรับขัดกับปิ่น ซึ่งทำเป็นเตี้ยยขัดไว้ให้ลื่น การที่จะให้ไม้ท่อนบนหนีบตัวงูได้อย่างแรงนั้น จะต้องมียางยึด เช่น ยางหนังสัตว์ หรือยางในรถ เป็นต้น ผูกกับไม้ท่อนบนและไม้คานด้านล่าง

วิธีใช้ ผู้ใช้จะต้องมีความชำนาญในการตัดกง นับตั้งแต่วิธีการ คาดคะเนว่างูอาศัยอยู่ในบริเวณใด โดยการสังเกตรอยงูที่เลื้อยไปกับดิน หรือดูคราบของงู การตัดกงในแต่ละครั้ง อาจใช้กัดกงหลายๆ อันตั้งวางเรียงกันเป็นแถวหน้ากระดาน ใช้กิ่งไม้ปักขอนไม้หรือสิ่งอื่นวางขวางไว้ ไม้ให้งูเลื้อยผ่านไปทางอื่น มีช่องทางเฉพาะให้งูเลื้อยเข้ากัดกงได้สะดวก ปักกับกัดกงให้แน่น ปลายไม้ที่ตอกยึดไว้กับดินจะเสียมให้แหลมคม เพื่อสะดวกในการปักดิน ดึงไม้ท่อนบนที่ผูกยางไว้ให้ยางยึด ถ้าไม้ท่อนบนหลุดก็จะตีกับไม้ด้านล่างทันที เวลามีงูเลื้อยผ่านกัดกง น้ำหนักของตัวงู ทับไม้ที่ขัดกับปิ่น จะทำให้ปิ่นขัดกันหลุดจากไม้ท่อนบน ไม้ท่อนบนจะหล่นลงมาหนีบตัวงูจนแน่น งูไม่สามารถเลื้อยไปได้อีก

แหล่งที่พบ ต. หนองพระ อ. วังทอง จ. พิจิตร

3. ตังบาน

ประโยชน์ ตังบาน เป็นเครื่องดักนกประเภทบินโฉบลงมากินเหยื่อ เช่น นกกา นกเหยี่ยว นกตะขาบ นกกระเด็น เป็นต้น

วิธีทำ ตังบาน ทำด้วยโครงไม้เนื้อแข็ง ใช้ไม้ไผ่และตาข่ายประกบกัน โครงไม้แฉวงนอน ใช้ไม้ขนาด เท่าไม้ระแนงเข้าเดือยให้สนิท ไม้ 2 ท่อน เข้าเดือย ในลักษณะเป็นรูไม้ไขว้ หรือตัวที่ในภาษาอังกฤษ มีความยาวประมาณ 50 เซนติเมตร ไม้ที่เข้าเดือยในแฉวงนอนที่เจาะรูเป็นระยะๆ ห่างกันประมาณ 2 เซนติเมตร เหลาซี่ไม้ไผ่กลมๆ 4-5 ซี่ สอดรูในไม้ให้โค้งวางเป็นฐานล่างหรือเรียกว่า ซาน แล้วสานตอกเป็นแผงสี่เหลี่ยมขนาดกว้างยาว 30 เซนติเมตร ใช้เป็นที่วางเหยื่อล่อนก ตรงกลางแผงมีเส้นเชือกมัดไว้ยาวๆ เรียกรวมนักว่าบานล่าง ส่วนบานบน ซึ่งเรียกว่า ซานคอน เป็นบานหนีบตัวนกใช้ไม้ไผ่เหลาเป็นรีวยาวขนาดที่ใหญ่กว่าไม้ไผ่บานล่าง จับรีวยาวไม้โค้ง โกงมัดปลายรีวยาวไม้ทั้ง 2 ซ้าง เรียกว่าคั่นข่ายยึดกับไม้เนื้อแข็งที่ เป้าเดือย เหลาไม้ไผ่รีวยาวปลาย 2 ซ้าง คล้ายคันธนูเรียกว่า คั่นโค้ง ผูกติดกับ ปลายรีวยาวไม้ที่โค้ง โกงนั้น เป็นรูปตัวที่จะต่อเชื่อมกับไม้ตั้งอีกทีหนึ่ง ทำบ่าไม้ไว้เพื่อ ไม้ให้ไม้ซึ่งเป็นคันธนูขัดกันไว้เมื่อคั่นไม้ขัดกับบ่าจะทำให้บานแผ่นบาน ซึ่งกีดด้วยตาข่าย มีแรงดีดหรือแรงตะปบนกได้อย่างรวดเร็ว การให้บานตาข่ายแผ่นบนตะปบจับนกต้อง ทำป็นผูกมัดกับไม้ตั้ง และเสียบรูหลอดไม้ไผ่เล็กๆ ซึ่งโยงเส้นเชือกไว้กับบานแผ่น ล่าง 6 เส้น เรียกว่า โย

วิธีใช้ นำเหยื่อ เช่น ลูกหนู ลูกกบ จิ้งหรีด มัดติดกับบานแผ่นล่างไว้ เมื่อนกโฉบลงมากินปีกนกจะถูกเชือกที่มัดไว้ ปืนที่เสียบรูไม้ไผ่ก็จะหลุดออกตาข่ายจะหลุด ลงตะปบนกทันที

แหล่งที่พบ อ. วังทอง จ. พิจิตร โลก

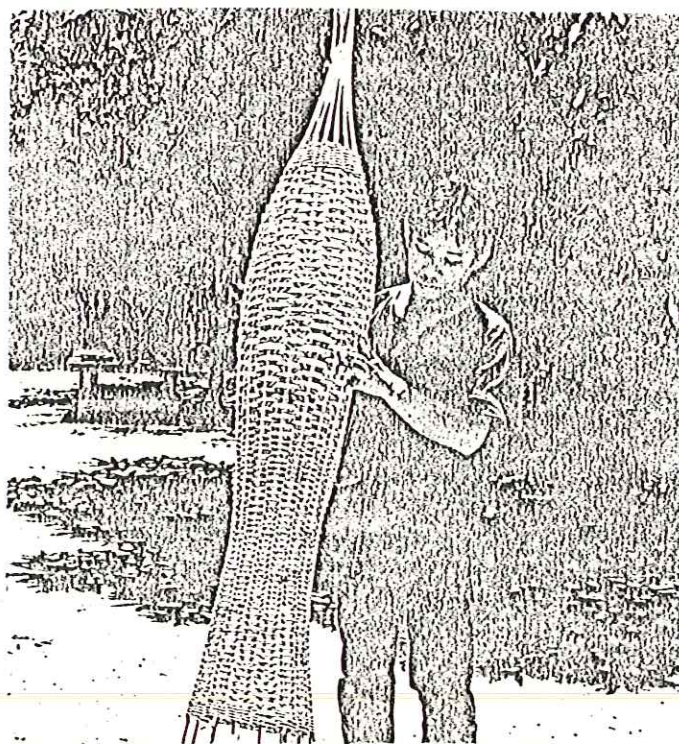
4. ท่อปลา

ประโยชน์ ท่อปลาเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่ง สำหรับดักปลาทุกชนิด ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นรูปทรงกระบอก คล้ายเข่งเลงของใต้ แตกต่างตรงที่ปากท่อกว้างผายออกเหมือนปากแตร

วิธีทำ จะตัดไม้ไผ่สีสุกลำใหญ่ๆ ที่แก่จัดลำต้นตรง เพื่อทำเป็นโครงท่อใช้มัดเหลาข้อให้เรียบไม้ไผ่ที่ทำเป็นโครงท่อยาวประมาณ 4-5 เมตร ผ่าลำไม้เป็นซี่ๆ ประมาณ 20-30 ซี่ ผ่าให้ยาวตลอดลำให้เหลือเฉพาะข้อที่กันท่อเท่านั้น เหลาข้อไม้ไผ่ภายในลำให้เรียบ การเริ่มสานท่อเริ่มสานกันท่อก่อน ตอนแรกจะใช้กะลามะพร้าวหรือชันน้ำรองเป็นแบบ แล้วสานโครงไม้ไผ่ด้วยตอก เป็นลายขัด ส่วนกันจะแคบเรียวและจะค่อยกว้างป่องให้ส่วนกลางท่อ ปลายท่อจะบาน เมื่อสานท่อปลาเสร็จก็ตั้งมาสานงาใส่ที่ปากท่อ

วิธีใช้ จะใช้ดักปลาในบริเวณน้ำไหลแรงๆ จะมีหลักไม้กันที่ส่วนปลาย อาจใช้เชือกมัดไว้กับหลักให้แน่นเพื่อกันน้ำพัดพาไป การกู้ท่ออาจจะกูปลาวันละ 1 ครั้ง ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะดักปลาตอนเย็นแล้วกู้ตอนเช้าตรู่

แหล่งที่พบ ต. วัดโบสถ์ อ. วัดโบสถ์ จ. พิษณุโลก

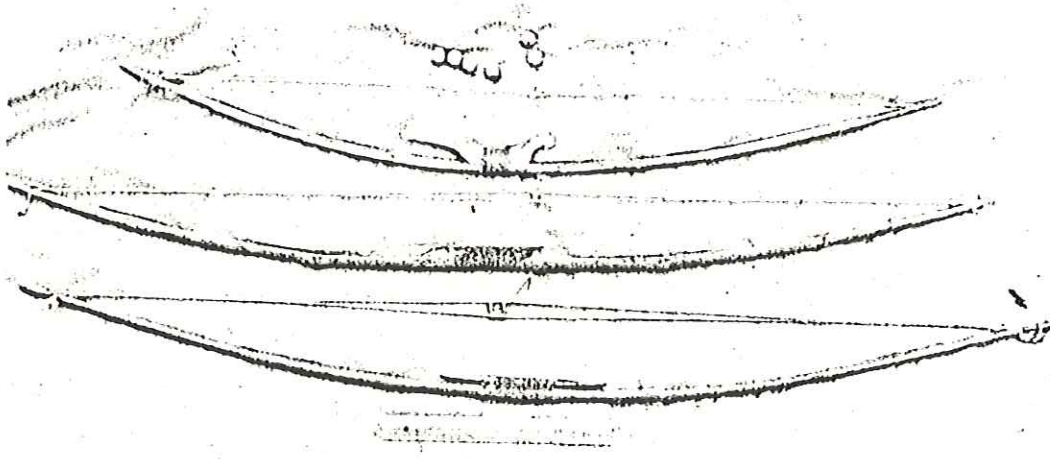
5. คันสุ่น

ประโยชน์ คันสุ่นหรือคันกระสุนเป็นเครื่องยิงสัตว์ มีคันใช้สายโก่งยิงด้วยลูกดินปืนกลม

วิธีทำ คันสุ่น มีส่วนประกอบที่สำคัญคือ คัน สาย และลูกยิง คันจะทำด้วยขอไม้ไผ่ที่แก่จัด ตีคล่าไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 เมตร เหลาดด้วยมีดให้ยาวเรียวด้านปลายไม้ทั้ง 2 ข้าง ครั้นหัวท้ายที่ปลายไม้ไว้เพื่อเป็นบารับสาย ตรงช่วงกึ่งกลางคันสุ่นใช้ไม้เหลามัดด้วยหวายประกอบให้แน่น ส่วนสายใช้ส่วนผิวไม้ไผ่เหลเป็นเส้นตรงกลายสายผ่าเป็น 2 เส้น ทำรังวางลูกกระสุน ถักเป็นหวายรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเล็กๆ มีร่องลึกสำหรับวางลูกกระสุน เรียกว่า รังกระสุน ทำปลายสายทั้ง 2 ข้าง คล้องกับรอยครั้นหัวท้ายของปลายคันเมื่อคล้องหูกกับคันไม้แล้ว สายจะดึงคันให้โก่งงอ เวลายิงสัตว์ต้องป้อนลูกกระสุนกลมๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ลูกกระสุนป้อนมาจากดินเหนียว ซึ่งอยู่ตามริมคลอง หรือกลางทุ่งนา ทบดินให้เป็นก้อนจนดินหมาด ก้อนป้อนลูกกระสุนจะแบ่งดินจากก้อนใหญ่เป็นก้อนเล็กๆ เท่าหัวนิ้วมือ จะป้อนด้วยฝ่ามือทั้งสองข้าง แล้วนำไปฝังแดดให้แห้ง จากนั้นก็นำไปใช้ได้

วิธีใช้ คันสุ่นโดยทั่วไปมักใช้ยิงนกทุกชนิด และยิงสัตว์อื่นๆ ที่ไม่ใหญ่มาก เช่น กระจอก กระแต กระต่าย ปลา กุ้ง เป็นต้น

แหล่งที่พบ ต. ไม้งาม อ. เมือง จ. ตาก

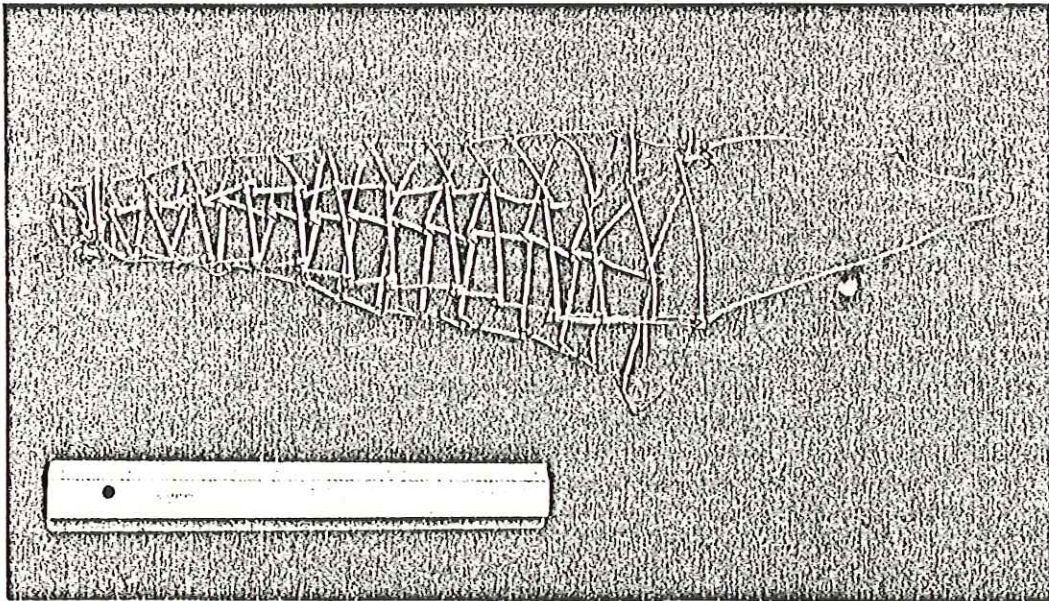
6. ชูด

ประโยชน์ ชูด เป็นเครื่องดักปลาส่วนมากจะดักปลาช่อน ปลาตุก จะसानตาเหลี่ยมๆ ขนาดเท่ากับตาข่าย ทำเป็นรูปทรงกระบอก ลักษณะเรียวเล็ก

วิธีทำ สานด้วยหวายหรือเถาวัลย์เป็นตาห่างๆ ชูดมีความยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ที่ปากชูดจะมีเส้นหวายผูกมัดไว้ เพื่อเวลาใช้ชูดดักปลาต้องผูกติดกับหลักไม้ไว้ เพื่อให้ปลาเดินพาชูดออกไปไกล

วิธีใช้ วางชูดในบริเวณคันนาหรือบริเวณน้ำไหลรินๆ วางปากชูดไว้ในส่วนที่คิดว่าปลาจะต้องผ่าน มัดสายเชือกคั่นหลักไม้ให้แน่น เวลาปลาเสือกตัวเดินเข้าปากชูดดักปลา ปลา ก็จะพยายามเสือกตัวไปข้างหน้าเรื่อยๆ ปลาจะไม่เสือกตัวถอยหลังกลับ

แหล่งที่พบ ต. หล่มเก่า อ. หล่มเก่า จ. เพชรบูรณ์

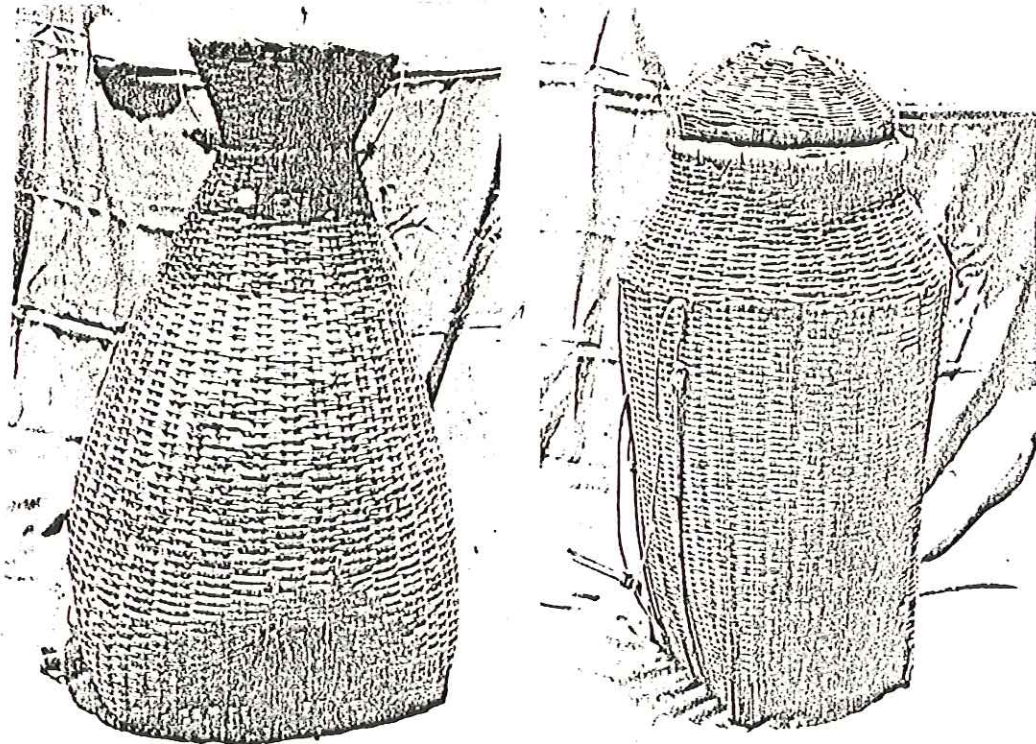
7. ตุ่ม

ประโยชน์ ตุ่มเป็นเครื่องมือดักปลา ตุ่มมีหลายประเภท คือ ตุ่มบอง
ตุ่มแรม ตุ่มข้อง ตุ่มกบ

วิธีทำ สานด้วยตอกไม้ไผ่เป็นลายขัดเริ่มต้นสานส่วนต้น มีตาเหลี่ยม
ส่วนบนสานเป็นลายขัดทึบ ขนาดของตุ่มสูงตั้งแต่ 30 เซนติเมตร จะถึง 1 เมตร
สานงาปิดปากตุ่ม ซึ่งเป็นทางเข้าของปลา เมื่อปลาเข้าไปในตุ่มแล้วจะออกไม่ได้
เพราะติดงา

วิธีใช้ นำซี่ควายทาตุ่มด้านนอกให้รอบ แล้วนำตุ่มฝังแดดให้แห้ง ดักตุ่ม
ให้บริเวณน้ำนิ่ง แหวกทางปลาว่ายให้เป็นช่องเข้ามาทางงา หาใบไม้คลุมตุ่ม เมื่อ
ปลาได้กลิ่นซี่ควายจะว่ายเข้ามาใกล้และเข้าไปกินเหยื่อในตุ่ม

แหล่งที่พบ ต. น้ำหมัน อ. ท่าปลา จ. อุดรดิตถ์

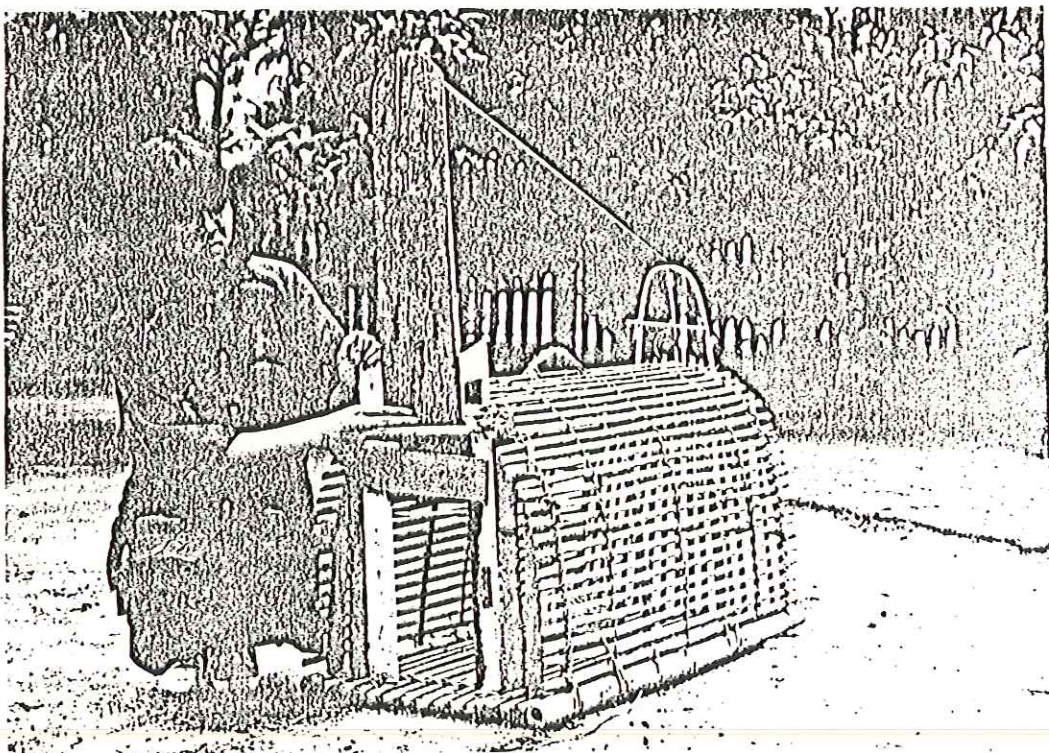
8. จันตักสัตว์

ประโยชน์ จันตักสัตว์ เป็นเครื่องมือตักสัตว์ตัวขนาดปานกลาง เช่น พังพอน อีเห็น เม่น ชะมด เป็นต้น

วิธีทำ ทำกรงซี่ไม้ไผ่ มีความยาวประมาณ 2 เมตร กว้างประมาณ 1 เมตร ใช้หวายถักมัดซี่ไม้ไผ่ที่เหลาเป็นซี่กลมขนาดนิ้วก้อย มัดห่างกัน 2-3 เซนติเมตร มีโครงไม้ไผ่ด้านในยึดเป็นช่วงๆ ประตูทางเข้าจันตักสัตว์ใช้แผ่นไม้กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ทำร่างประตูเลื่อนขึ้นลง เปิดปิดประตูได้ง่าย ใช้เส้นหวายขนาดยาวประมาณ 2 เมตรกว่า มัดกับปลายไม้ประตูด้านบน ปลายหวายอีกข้างหนึ่งมัดไม้ปิ่นไว้ขัดกับไม้ขวางตรงช่วงโค้งด้านหลังจันตักสัตว์ ไม้ขวางขัดกับปิ่นไม้ มีโยหวายเล็กๆ แขนงกระแตะใส่อาหารสัตว์

วิธีใช้ ใช้กล้วยสุกหรือปลาเป็นเหยื่อล่อ เมื่อสัตว์เดินเข้าไปทางประตูที่เปิดไว้ เข้าไปกินอาหารในกระแตะ เส้นหวายซึ่งมัดไม้ขวางอยู่อย่างหมิ่นเหม่ จะหลุดออกประตูจะเลื่อนลงมาปิดสัตว์ออกไม่ได้

แหล่งที่พบ ต. ชัยนาม อ. วังทอง จ. พิจิตร

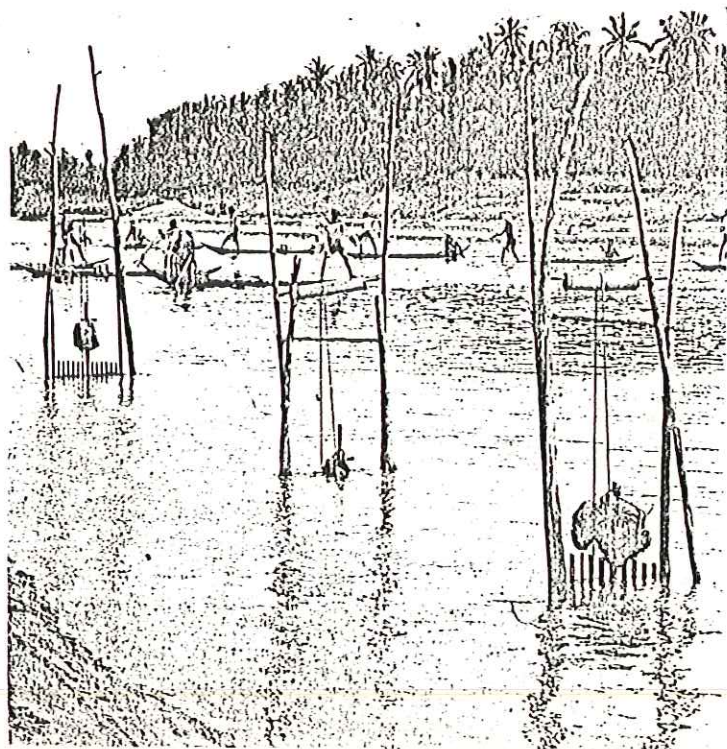
9. จันโย

ประโยชน์ จันโยเป็นเครื่องมือสำหรับดักปลาตัวใหญ่ ๆ เช่น ปลาตาว ปลากรด ปลาเทโพ เป็นต้น

วิธีทำ สานด้วยตอกผิวไม้ไผ่เหลาเส้นหนายาวๆ สานเป็นรูปทรงกระบอก ก้นสอบเล็ก ปากจันกว้างประมาณ 1 เมตร จันโยจะทำจากลำไม้ไผ่ยาวประมาณ 3 เมตร สานเป็นสานขัดห่างๆ กัน 3-4 เซนติเมตร ส่วนปลายปากจันโยใช้ซีกไม้ไผ่มัดด้วยหวายประกบทำเป็นขอบ ปากจันโยจะทำประตูไม้ไผ่ปิดเปิดได้ ที่ประตูจะใช้ไม้ไผ่ลำยาวๆ สูงท่วมหัวคน 2 ท่อน เพื่อทำเป็นหลักยึดคาน และใช้เส้นหวายพาดคานแล้วนำปลายเส้นหวายไปมัดกับปิ่น ซึ่งทำเป็นเดือยขัดกับไม้ขวางอีกท่อนหนึ่ง ภายในจันโย มีเส้นหวายมัดขวางอยู่ตรงกลาง 4-5 เส้น เรียกว่า สายโย ปากประตูจะผูกเกราะติดไว้เวลาปลาติดอยู่ในจัน ปลาจะตื่น และเขย่าเกราะให้ตั้งขึ้นเป็นสัญญาณทำให้รู้ว่าปลาติดจันแล้ว

วิธีใช้ จะนำจันโยไปดักในแม่น้ำลำคลอง ให้ปากประตูหันไปตามทิศทางที่แม่น้ำไหล ดักจันโยในบริเวณน้ำลึกระดับเอว

แหล่งที่พบ ต. น้ำซุ่น อ. หล่มสัก จ. เพชรบูรณ์

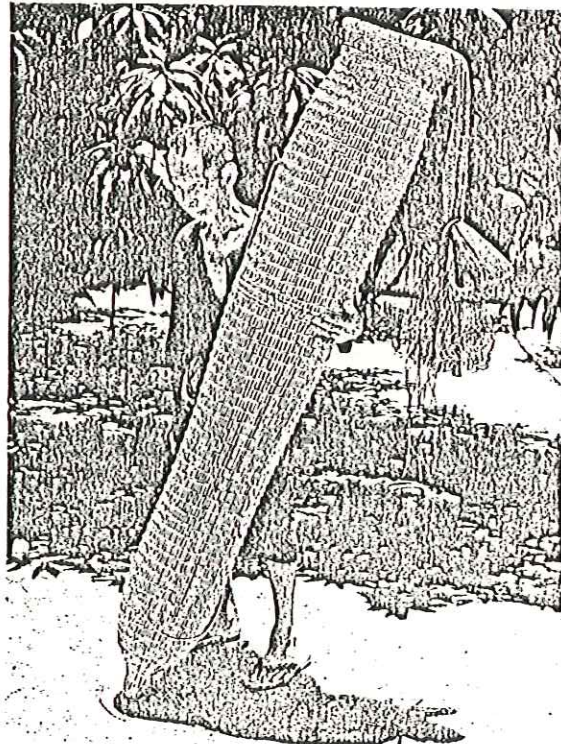
10. จิบไซ

ประโยชน์ จิบไซ เป็นเครื่องมือดักปลาซึ่งใช้จิบ และไซประกอบเข้าด้วยกัน เพื่อดักปลาในบริเวณที่มีน้ำไหลแรงๆ

วิธีทำ จิบใช้เส้นเชือกพันกันเป็นตาสี่เหลี่ยม ปากจิบกว้าง 1-3 เมตร ซึ่งให้พอดีกับช่องระบายน้ำ ใช้ไม้ไผ่ 2 ท่อน ร้อยหูจิบ 2 ข้าง ปักดินไว้ให้แน่น ปากจิบคล้ายกรวยเล็กลงเรื่อยๆ จิบมีความยาว 4-5 เมตร ปลายกันจิบจะกว้างกว่าปากไซเล็กน้อย ไซยาวตั้งแต่ 2 เมตร ขึ้นไป มัดกันจิบยู่ติดกับปากไซให้แน่น ปล่อยไปตามแรงกระแสน้ำไหล

วิธีใช้ การดักจิบไซ ต้องหากิ่งไม้จำนวนหนึ่งมาทับพวกเศษสวะผักตบชวา และเศษหญ้าอื่นๆ ไม่ให้พัดพาเข้าไปจิบไซได้ เวลาที่จับปลาออกจะใช้ไม้หรือเชือกดึงส่วนตัวไซเข้ามาหาตัว แก้มัดตรงปากไซออกกว่าปากไซ เทใส่ช่องที่เตรียมไว้

แหล่งที่พบ ต.หนองกระท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

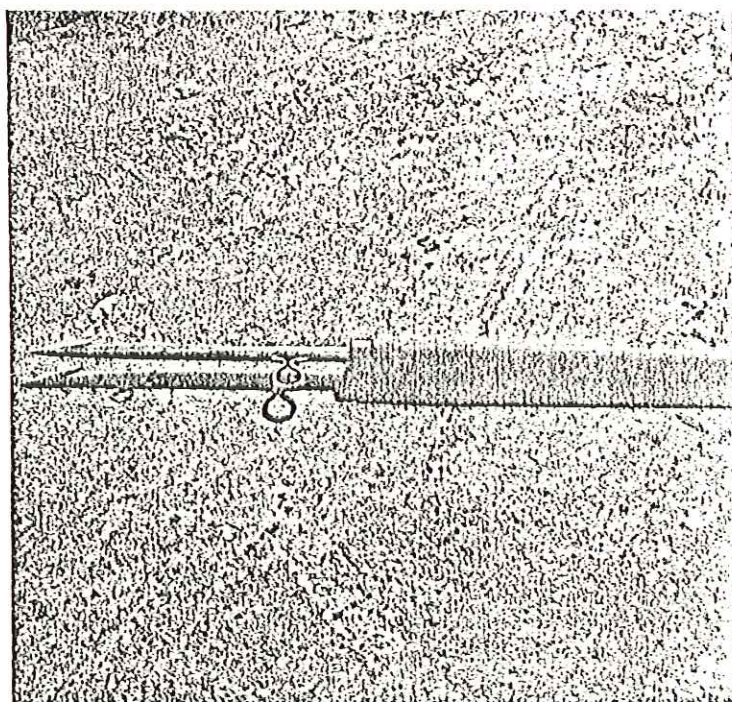
11. ชนิก

ประโยชน์ ชนิก เป็นเครื่องแทงจระเข้ ทำด้วยเหล็กปลายแหลมเป็นรูป ลูกศร มีด้ามเป็นไม้ไผ่ยาวใช้เชือกมัดเวลาพุ่งไปถูกจะปล่อยเชือกผ่อนไปเรื่อยๆ จนจระเข้ตื่นหมดแรง จึงดึงเข้าฝั่งแล้วแทงให้ตาย

วิธีทำ ทำจากเหล็กขนาด 4 หุน เผาไฟตีปลายแบนทำเป็นลูกศรแหลมคม ตัวชนิกหรือหอกเหล็กยาวประมาณครึ่งเมตร ส่วนโคนเหล็กทำรอยคอดไว้มัดเชือก บวนเส้นยาวๆ สวมโคนเหล็กกับไม้เนื้อแข็งหรือลำไม้ไผ่ ซึ่งเจาะรูไว้ทำเป็นด้ามจับ ยาวประมาณ 3 เมตร การล่าจระเข้ต้องใช้เรือลำใหญ่เป็นพาหนะ ใช้คนพายหัว พายท้ายคนแทงอยู่กลาง

วิธีใช้ ใช้ชนิกแทง ปาก ลำตัว ตามชนิกจะหลุดออกผ่อนเชือกบวนมัดกับ เหล็กไปเรื่อยๆ จนกว่าจระเข้จะหมดแรง แล้วจึงดึงขึ้นฝั่ง

แหล่งที่พบ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

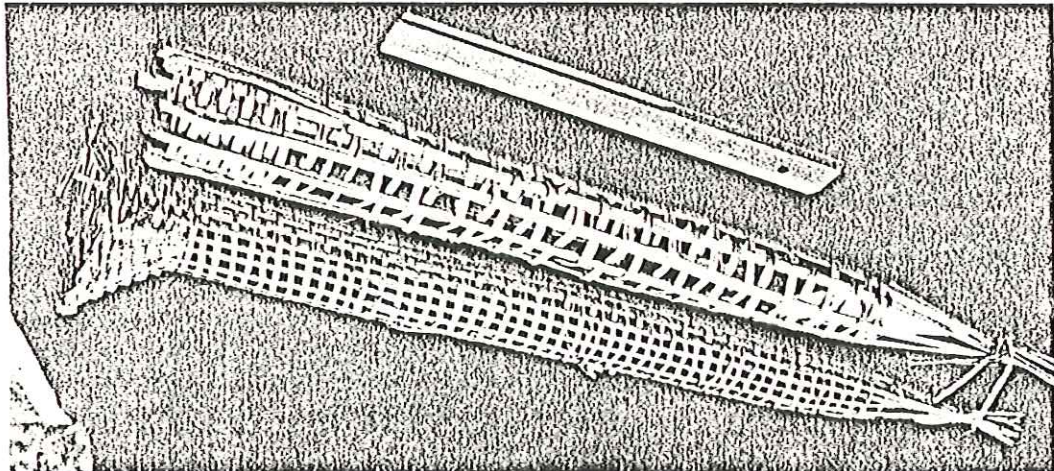

12. ซ่อน

ประโยชน์ ซ่อน เป็นเครื่องมือดักปลาตก และปลาซ่อนโดยเฉพาะสานด้วย
ตอกมีรูปทรงกระบอกขนาดเล็กกว่าไซ เพื่อปลาเข้าไปแล้วกลับตัวออกไม่ได้

วิธีทำ ซ่อนสานด้วยตอกไม้ไผ่ สานเป็นสายขัดตาสีเหลี่ยม ตัวซ่อนจัด
เส้นรอบวงประมาณ 15 เซนติเมตร มีความยาวประมาณ 50 เซนติเมตร การสาน
ซ่อนจะสานส่วนกันชั้นมาปลายกันแหลมๆ ด้านปากซ่อนผายออก ช่วงปากซ่อนจะสาน
ด้วยลายขัดถี่ๆ เพื่อให้โครงซ่อนแข็งแรง

วิธีใช้ ดักปลาระหว่างคันนา ชุดดินเป็นร่องลึกเล็กน้อยให้น้ำไหลรินๆ
วางซ่อนไว้ในร่องน้ำใช้ขอมไม้ปักขัดติดพื้นดินไว้ ใช้เศษหญ้า เศษฟางกบปิดตัวซ่อนไว้
แหล่งที่พบ ต. วัดจันทร์ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

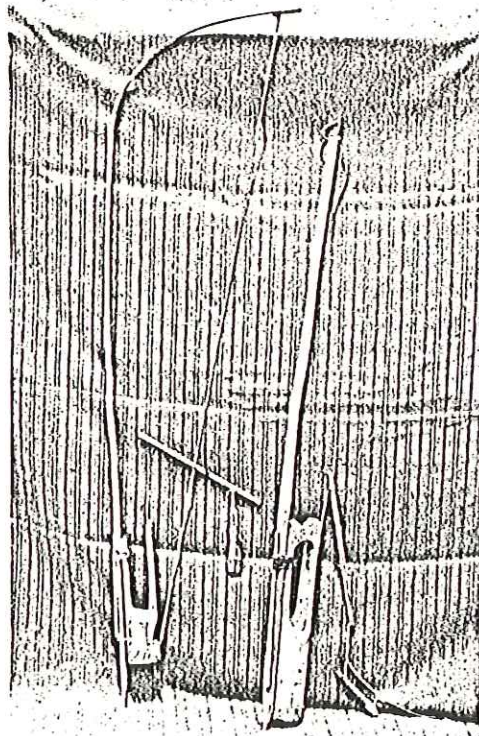

13. ตั้วงแย้

วิธีทำ ตั้วงแย้ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่เล็ก ๆ ขนาดตั้วงแย้เข้าไปได้ ใช้ไม้ไผ่ 1 ปล้อง ตัดส่วนเป็นกระบอกให้แย้เข้าไปได้ มีความยาว 2-3 เซนติเมตร กระบอกทั้ง 2 ซ้างทะลุกันโดยตลอด ปลายกระบอกเหลวเป็นไม้แบบ ๆ มัดประกอบกับคันแร้ว ปากกระบอกเจาะรูเล็ก ๆ 2 รูไว้สำหรับร้อยเชือก ทำเป็นสายห้วงผูกตั้วงแย้ คันปากกระบอกด้านในเป็นรอยลึก เพื่อวางสายห้วงพรางตาแย้ เหลาคันแร้ว ปลายเรียว เลี่ยมโคนแหลม ไม้ปักดินให้แน่น ผูกเชือกเส้นเล็กๆ มัดปิ่นขัดหรือบางแห่งเรียกไม้ค้ำ มัดไม้ขวางไว้ปลายปิ่นขัดอีกด้านหนึ่ง

วิธีใช้ ดึงปิ่นขัดหรือไม้ค้ำลงมา คันแร้วที่ผูกเชือกไว้จะโค้ง ทำห้วงกลมๆ ที่ปลายกระบอกไม่ต้องใช้อาหารล่อ ให้ปากกระบอกครอบอยู่ตรงรูแย้พอดี เมื่อแย้ออกจากรูไปถูกไม้ขัดหลุด ปิ่นก็จะหลุด คันแร้วที่ถูกเชือกดึงไว้จนโค้งจะลั่นขึ้น ห่วงก็หลุด ตั้วงแย้ไว้แน่น

แหล่งที่พบ ต. น้ำซุ่น อ. หล่มสัก จ. เพชรบูรณ์

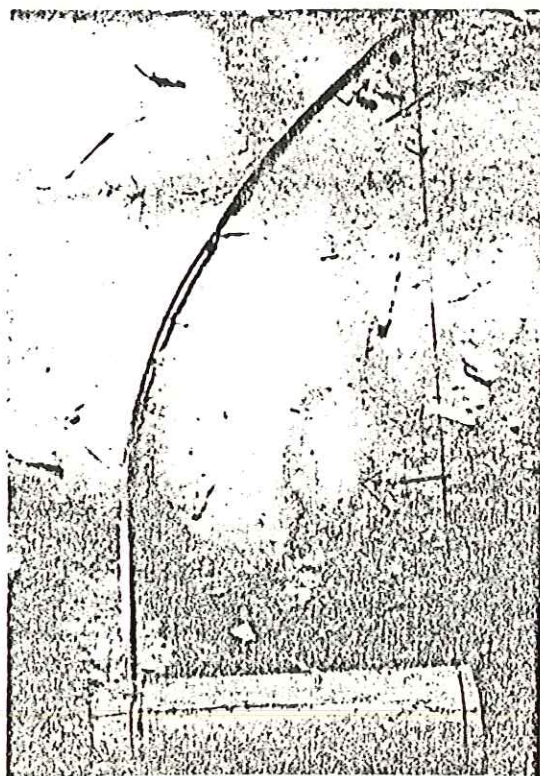
14. ตัวงหนู

ประโยชน์ ตัวงหนูเป็นเครื่องมือใช้สำหรับดักหนู ในฤดูหลังการเก็บเกี่ยว ข้าวในช่วงนี้มีหนูแพร่พันธุ์มากที่สุด

วิธีทำ ทำด้วยกระบอกไม้ไผ่ 1 ปล้อง ยาวประมาณ 20 เซนติเมตร เลือกขนาดโตเท่าตัวหนูเข้าได้ กระบอกไม้ไผ่ด้านหนึ่งให้เหลือข้อภายใน ทำเป็น ก้นตวง มีลักษณะก้นตัน ปากกระบอกกลวงสำหรับให้หนูเข้า เหลาซี่ไม้ไผ่เป็นคันแฉ่ว ปลายยาวประมาณ 1 เมตร โคนคันแฉ่วเสียบกับรูกระบอกด้านก้นด้วย ผูกเส้นเชือก ปลายคันแฉ่ว เจาะรูกระบอกไม้ไผ่ 2 รู ด้านปลายกระบอกเพื่อร้อยเส้นเชือกไว้ เป็นห่วงรัดตัวหนู ระหว่างรูที่เจาะ 2 รูนั้น ร้อยเชือกสั้นๆ ทำเป็นห่วงไว้ร้อยกับ ปืนขีด มัดปืนเกือบกึ่งกลางนำไปขีดกันไม้เสียบอาหาร

วิธีใช้ จะเลือกดักหนูบริเวณคันนา ข้างรูหนูหรือทางเดินของหนู ใช้ปลาย ปากกระบอกวางทางไว้ ใช้ไม้ขีดเสียบอาหารประเภทเนื้อมะพร้าวเผา ปลาเค็ม ดึงเส้นเชือกที่ผูกปืนขีดไว้ให้ตึง เมื่อหนูได้กลิ่นเหยื่อ จะเข้าไปถูกไม้ขีดกับปืน ดันแฉ่ว จะลั่นขึ้นโดยเร็ว ห่วงจะรัดตัวหนูทันที

แหล่งที่พบ ต.ตงตะขบ อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร

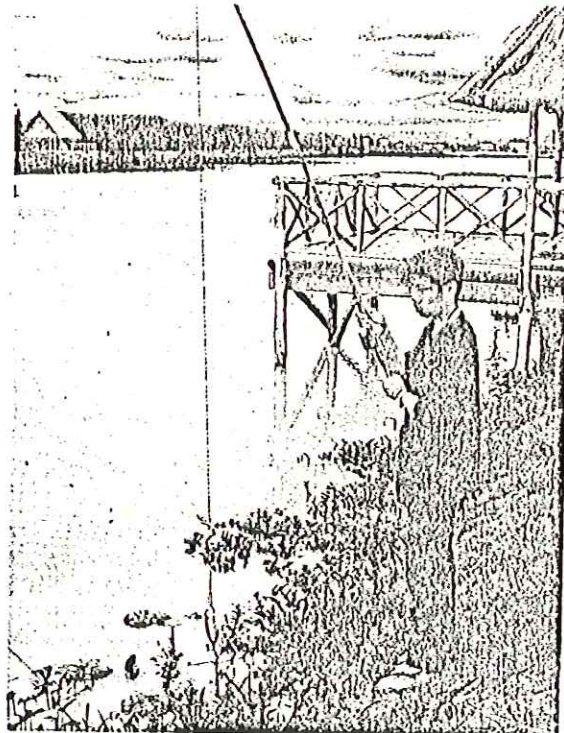
15. เบ็ดตกปลา

ประโยชน์ เบ็ดตกปลา เป็นเครื่องมือตกปลาโดยเฉพาะ ปลาจะมีปากอยู่ระดับเดียวกับลำตัว เวลากินอาหารจะใช้ปากดูดอาหาร

วิธีทำ ตัดลำไม้ไผ่ ยาวประมาณ 2-3 เมตร ผ่าลำไม้เป็นครึ่งซีกให้เหลือกระบอกสำหรับใส่อาหารให้ปลา 1 ปล้อง เสียมปลายให้แหลม ด้านบนกระบอกเหลาให้เรียวเล็กๆ สำหรับเป็นด้ามยกกระบอก ใช้เส้นเชือกมัดเบ็ดขนาดเบอร์ 10 ไว้ 3 ตัว ปลายเชือกอีกด้านผูกมัดกับปลายกระบอกไม้ไผ่ในรูกระบอกใส่เบ็ด 3 ตัว นำข้าวสุก ปุยนุ่นและขมิ้นผงใส่ผสมกับขอเบ็ด

วิธีใช้ ปักกระบอกไว้ริมน้ำ ปลาจะมาเมื่อเห็นอาหารจะดูดกิน และเบ็ดที่ผูกเชือกไว้ เมื่อถูกแรงดูดจากปากของปลาจึงเข้ามาเกี่ยวปากปลา

แหล่งที่พบ ต.น้ำหมัน อ.ท่าปลา จ.อุตรดิตถ์

16. ฟ้ำลัน

ประโยชน์ ฟ้ำลัน เป็นเครื่องมือสำหรับตัดหญ้าที่ชูดรูอยู่ในดินตามท้องไร่
ท้องนา

วิธีทำ ทำด้วยซี่ไม้ไผ่มีคันแฉ่วเหมือนคันธนู เหลาคันแฉ่วให้เรียวปลาย
ด้านหนึ่ง ไม้คันธนูยาวประมาณ 5 ฟุต ใช้เชือกมัดปลายไม้ดิ่ง เชือกให้ดิ่งมามัดกับ
ปลายไม้ ที่ตั้งฉากกับพื้นดิน ไม้ดิ่งฉากนี้ประกอบเป็นรูปสามเหลี่ยมมีความยาวประมาณ
2 เมตร เจาะรูยาว ๆ ตรงกึ่งกลางไม้ตั้งฉากให้ยาวประมาณ 1 เมตร สอดคานไม้
ไว้เพื่อใช้หนีบทัวหนูด้านล่างให้คานมีไม้เต็อยเหลาซี่เล็ก ๆ ไว้ขัดกับปิ่นในเวลาตัดหญ้า

วิธีใช้ ใช้ฟ้ำลันตัดขวางทางเดินหญ้าไม่ต้องใช้เหยื่อล่อ ดิ่งปลายคันแฉ่วธนู
โน้มลงมา คันแฉ่วจะโค้ง ดึงไม้คานที่ผูกกับปิ่นขัดยกขึ้นให้ไม้คานพาดอยู่บนบ่าไม้ที่ตั้ง
ฉากกับพื้นไว้โคนหนีบทัวจะยกขึ้นตาม ใช้ปิ่นขัดกับไม้เต็อย เมื่อหญ้าเดินถูกปิ่นที่จัดก็จะ
หลุดจากกัน คันแฉ่วจะลั่นไม้คานจึงหนีบทัว

แหล่งที่พบ ด. ไทรย้อย อ. เนินมะปราง จ. พิษณุโลก

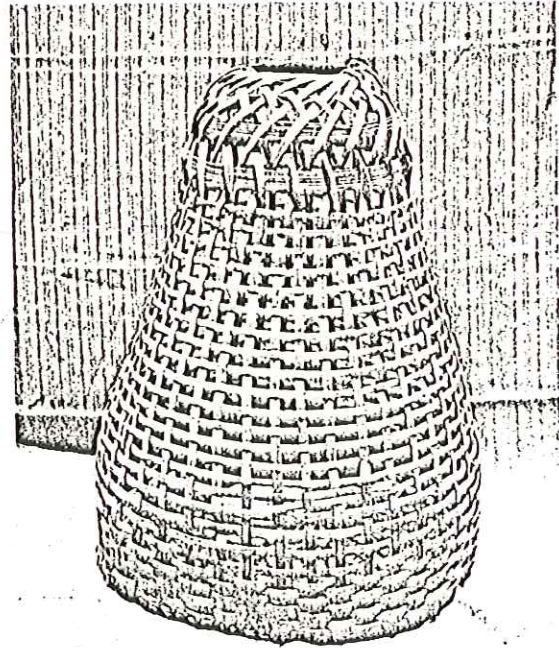
17. สุ่ม

ประโยชน์ สุ่มเป็นเครื่องมือสำหรับครอบปลาसानด้วยซี่ไม้ไผ่เป็นตา ๆ หรือถักหวายเถาวัลย์และลวด

วิธีทำ ใช้ไม้ไผ่ เหลาเป็นซี่ ๆ ประมาณ 50-100 ซี่ แล้วแต่ขนาดของสุ่ม ใช้หวายถักร้อยซี่ไม้ไผ่ยึดกัน โดยมีวงหวายเป็นกรอบอยู่ภายใน ถักซี่ไม้ไผ่รัดกับวงภายในให้แน่น

วิธีใช้ สุ่มปลาในบริเวณที่น้ำไม่กว้างและลึกมากนัก สุ่มไปเรื่อย ๆ แล้วใช้มือล้วงความภายในสุ่ม ถ้าครอบปลาได้จะความจับใส่ช่องที่สะพายไป

แหล่งที่พบ ต. หัวรอ อ. เมือง จ. พิชณุโลก

2.3 เครื่องมือช่าง

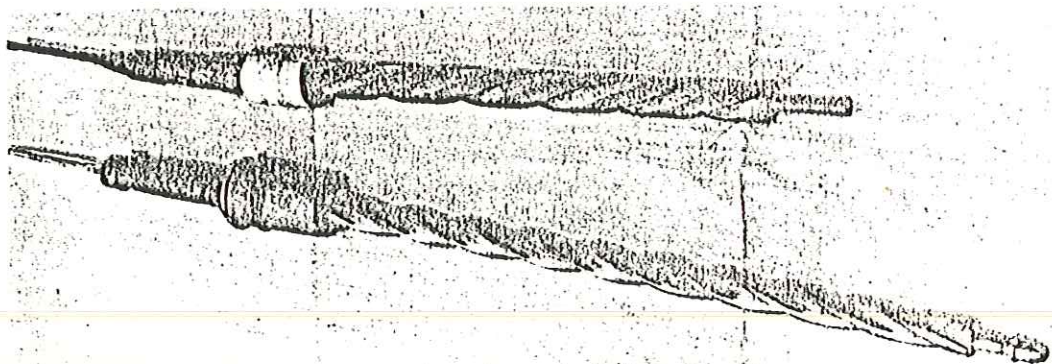
1. โกรกกรากเจาะไม้

ประโยชน์ โกรกกรากเจาะไม้ หรือโกรกกรากเกลียว เป็นเครื่องมือสำหรับใช้เจาะไม้เพื่อตอกสลักหรือเจาะนำก่อนตอกตะปู มีลักษณะเป็นเกลียว

วิธีทำ โกรกกรากเจาะไม้มีส่วนประกอบต่างๆ ดังนี้ แกนไม้ กระทบก้ามกต และคมเหล็ก แกนไม้ต้องใช้ไม้เนื้อแข็ง เหลาให้เป็นท่อนกลมๆ ขนาดตามมีดมีความยาวประมาณ 1 เมตร ใช้สิ่วเจาะเนื้อไม้ลึกเป็นเกลียวพันกัน 3 เกลียว โดยเว้นส่วนปลายปละส่วนโคนโกรกกรากเจาะไม้ไว้ประมาณ 10-20 เซนติเมตร เพื่อทำด้ามไม้กตแกนไม้เกลียว ด้ามกตทำเป็นรูตรอบให้แกนหมุนได้สะดวก กระทบกเรียกว่าโปะรูตเกลียวทำหน้าที่ดึงแกนเกลียวไม้ให้หมุน จะทำด้วยกระทบกไม้ไผ่ตัดให้เหลือข้อไม้ตรงกลาง ใช้สิ่วทะลุปล้องภายในเป็นรูกลวง กระทบกตั้งกล่าวต้องทำเป็นเกลียวสามให้พอดีกับแกนไม้ คมเหล็ก ซึ่งเป็นส่วนเจาะไม้มักใช้เหล็กตะไบมีดเก่าๆ มาเผาไฟตีเหล็กให้มีคมแบนปลายเหล็กอีด้านหนึ่งตีแบนๆ เสียบเข้ากับแกนไม้ส่วนโคนโดยการกรอเนื้อไม้ให้เป็นร่องตีแผ่นเหล็กเข้าไปในร่องนั้น ใช้ปลอกเหล็กรัดอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้แน่น และใช้ได้ทนทานยิ่งขึ้น

วิธีใช้ การใช้จะใช้มือหนึ่งกตด้ามกตข้างบน อีกมือหนึ่งจับรูตกระทบกขึ้นๆ ลงๆ ให้สุดเกลียว แกนไม้จะหมุนกลับไปกลับมาทำให้คมเหล็กเจาะไม้ลึกได้อย่างรวดเร็ว โกรกกรากเจาะไม้หรือโกรกกรากเกลียว ไม้ในปัจจุบันไม่มีใช้แล้ว ช่างไม้สมัยใหม่จะใช้สว่านไฟฟ้าหรือสว่านมือแทน

แหล่งที่พบ ต. หัวรอ อ. เมือง จ. พิชณุโลก

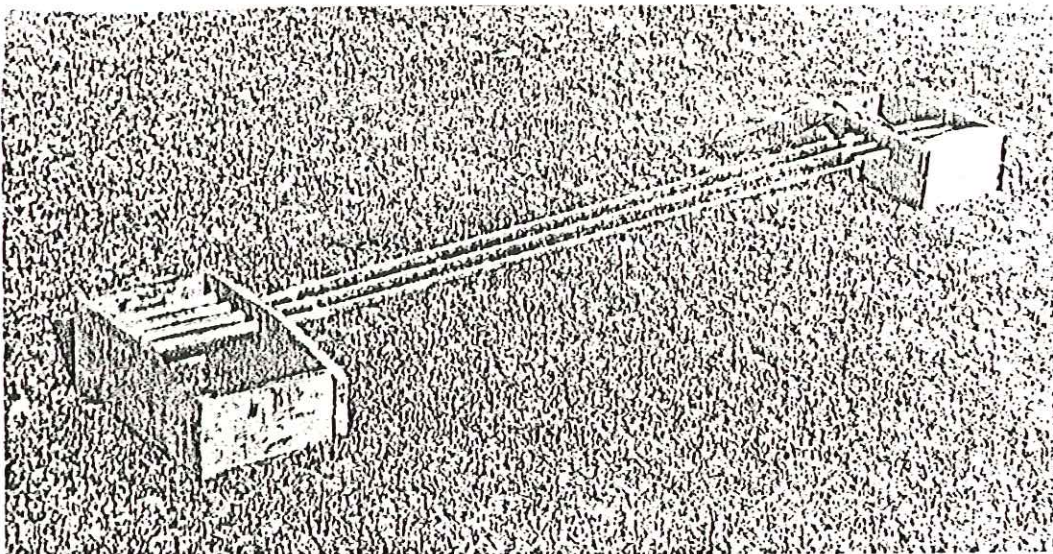
2. โกรกกราก

ประโยชน์ โกรกกราก เป็นเครื่องทุ่นแรงของชาวบ้านใช้สำหรับฟันเกลียว เชือก ฟันเลี้ยว เชือกการที่ชาวบ้านเรียกชื่อ โกรกกราก เพราะเวลาใช้ฟันเกลียว เชือกจะมีเสียงที่ได้ยินว่า "โกรกกราก"

วิธีทำ นำไม้เนื้อแข็ง โดยใช้แผ่นราบกว้างประมาณ 25 เซนติเมตร ยาว ประมาณ 45 เซนติเมตร ใช้สลักไม้ตีเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วยกระดาน 4 แผ่น การทำโกรกกรากต้องทำ 2 ด้าน ไปในแนวเดียวกัน ข้างละ 4-5 รู เหล่า ไม้ทำเป็นลูกกลิ้ง ใส่รูทั้ง 2 ข้าง ปลายลูกกลิ้งด้านหนึ่งจะควั่นเป็นปมสำหรับผูกด้าย หรือเชือกโกรกกรากทั้ง 2 อัน ทำในลักษณะเดียวกัน จะต่างกันตรงที่ร้อยเชือกสำหรับ ดึงที่ตัวลูกกลิ้งที่ควั่นไว้

วิธีใช้ จะใช้คน 2 คน ดึงปลายเชือกที่ร้อยลูกกลิ้งของ โกรกกรากแต่ละอัน เมื่อดึงปลายข้างหนึ่ง ก็จะหย่อนปลายเชือกอีกด้านหนึ่งสลับกันไปเรื่อยๆ เมื่อเชือก เข้มงเกลียวดีแล้ว ใช้ยางตะโกชุมเส้นเชือกให้ทั่ว

แหล่งที่พบ ต. วังกะพี้ อ. เมือง จ. อุดรดิตต์

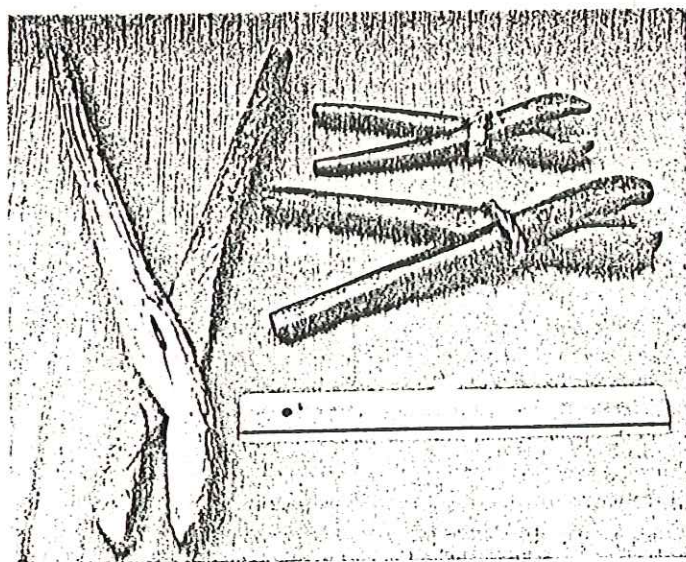
3. คีมไม้

ประโยชน์ คีมไม้ เป็นเครื่องมือ มี 2 ขา คล้ายกรรไกรสำหรับคีมการทำของใช้ต่าง

วิธีทำ ใช้ไม้เนื้อแข็งท่อนเล็ก ๆ 2 ท่อน มีความยาวตั้งแต่ 10-30 เซนติเมตร ใช้มีดเหลาท่อนไม้ให้มีขนาดเดียวกัน ปลายไม้เหลาครบใช้เป็นมือจับ ส่วนปากคีมเหลวเหมือนปากนกแก้ว โคนปากนกแก้ว ถากรอยบากให้ไม้ 2 ท่อน เข้ารอยประกบกันเจาะรูไม้ทั้ง 2 ที่โคนปากนกแก้วให้ทะลุ เหลาไม้เป็นสลักเดือยสอดเข้าไปในรู

วิธีใช้ ใช้คีมไม้จับสิ่งของให้แน่น เช่น จับขอบกระดิ่งให้ประกบกันเพื่อร้อยเส้นหวาย จะขยับปลายมือจับให้ปากนกแก้วอ้าปากขึ้น หากผู้จักสานต้องจับขอบด้านอื่นก็จะใช้หวายร้อยเป็นวงกลมขยับจัดปลายคีมไม้มือจับข้างให้แน่น คีมไม้บางชนิดใช้ลิ้มดอกกระหวางใช้มือจับซึ่งจะทำให้ปากคีมใช้จับสิ่งของจนแน่น

แหล่งที่พบ ด. ห้วยถั่วเหลือง อ.หนองบัว จ.นครสวรรค์

4. ส่วนโยน

ประโยชน์ ส่วนโยนเป็นเครื่องมือเจาะเหล็ก สมัยก่อนการเจาะเหล็กมีความยากลำบากจึงได้คิดทำให้เหล็กทะลุได้เร็วขึ้น

วิธีทำ หาต้นไม้ยาวประมาณ 1 เมตร ใช้ไม้เนื้อแข็งเหลาให้กลมปลายไม้เจาะรูสำหรับร้อยเชือก ด้านล่างต้นไม้ใช้เหล็กฝนปลายให้แหลมคม ทำเป็นที่เจาะเหล็ก ส่วนด้านหลักเสียบกับปลายไม้ด้านล่าง โดยการเข้าครั่ง ทำลูกตุ้มจากไม้ที่มีน้ำหนักมากไว้ถ่วง และตรงกลางเจาะรูให้พอดีกับต้นไม้ ลูกตุ้มจะช่วยบีบแผ่นเหล็กที่เข้าครั่งให้แน่นยิ่งขึ้น ตรงกลางต้นไม้ทำไม้ขวางสำหรับจับโยน ชาวบ้านเรียก "ไม้โยน" ซึ่งมีความยาวประมาณ 1 เมตร เจาะรูกึ่งกลางให้ไม้แกนที่ทำเป็นคันลวดรูได้เจาะรูที่ปลายไม้โยนทั้ง 2 ข้าง

วิธีใช้ ปิดเส้นเชือกให้เป็นเกลียว กัดไม้โยนขึ้น ๆ ลง ๆ ลูกตุ้มก็จะหมุนเหล็กเจาะจะหมุนกลับไปกลับมา ทำให้เจาะแผ่นเหล็กเป็นรูลึก ชาวบ้านมักใช้ส่วนโยนเจาะทำบานพับประตู

แหล่งที่พบ อ. วังทอง จ. พิจิตร

2.4 เครื่องมือแพทย์แผนโบราณ

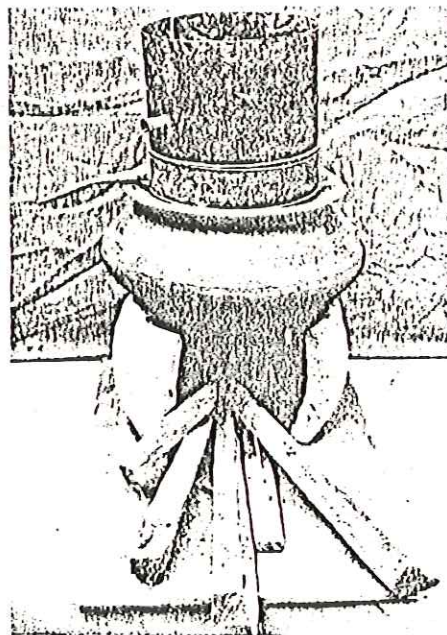
1. หม้อกลั่นยา

ประโยชน์ หม้อกลั่นยา เป็นภาชนะสำหรับต้มกลั่นยาชนิดเป็นน้ำโดยใช้ไอระเหย จากสมุนไพรที่ต้มล่อยไปกระทบความเย็น กลายเป็นหยดน้ำ ส่วนมากใช้กลั่นยาที่กินยาก

วิธีทำ ใช้หม้อดินเป็นหม้อต้มใส่สมุนไพร ปั้นหวดดินเป็นทรงกระบอกวางครอบปากหม้อใช้เศษผ้าคาดรอยต่อป้องกันไอระเหยออกมา หวดดินนี้มีกรวยให้น้ำกลั่นยาไหลลงภาชนะที่รองรับ และทำเป็นรางลิกเหมือนกันกระทะใส่น้ำเย็นไว้ เมื่อต้มเคี่ยวยาสมุนไพร จะเกิดไอระเหยล่อยไปกระทบความเย็น ทำให้เกิดน้ำไหลลงไปในกรวย เก็บเป็นตัวยารักษาโรค

วิธีใช้ ใช้กลั่นยาประเภท น้ำขิง น้ำแดง ใช้แก้ปวดท้อง จุดเสียด ยาประเภทกรดส้ม ใช้ใส่หูด กลาก เคลื่อน และยาถอนพิษต่างๆ

แหล่งที่พบ ต.พบพระ อ.พบพระ จ.ตาก

2. หินบดยา

ประโยชน์ หินบดยา เป็นเครื่องมือบดยาแผนโบราณให้ละเอียด เพื่อทำเป็นยารักษาโรคต่าง ๆ

วิธีทำ หินบดยามีส่วนประกอบ คือ แท่นหิน และลูกบดหิน และลูกบดหิน
แท่นหิน มักสกัดหินเป็นแท่นสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวประมาณ 30 ซม.
หนา 10 ซม.

ลูกบดหิน สกัดหินเป็นรูปทรงกระบอก ปลายมนทั้ง 2 ข้าง ลูกบดหิน
มีความยาวประมาณ 20 ซม.

วิธีใช้ ต้องนำตัวยาสีครกตำให้ละเอียดก่อน ใช้ตะแกรงหรือแร้วใส่ตัวยาร้อน นำยาผงซึ่งร้อนนั้นไปผสมกับตัวย่อื่นๆ ตามสัดส่วน วางยาลงบนแท่นหินที่ละเอียด แล้วจับลูกบดหิน 2 มือ กดกับแท่นหินครูดไปมา ตัวยาก็ผสมผสานกันและละเอียดยิ่งขึ้น

แหล่งที่พบ ต.บ้านไร่ อ.บางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก

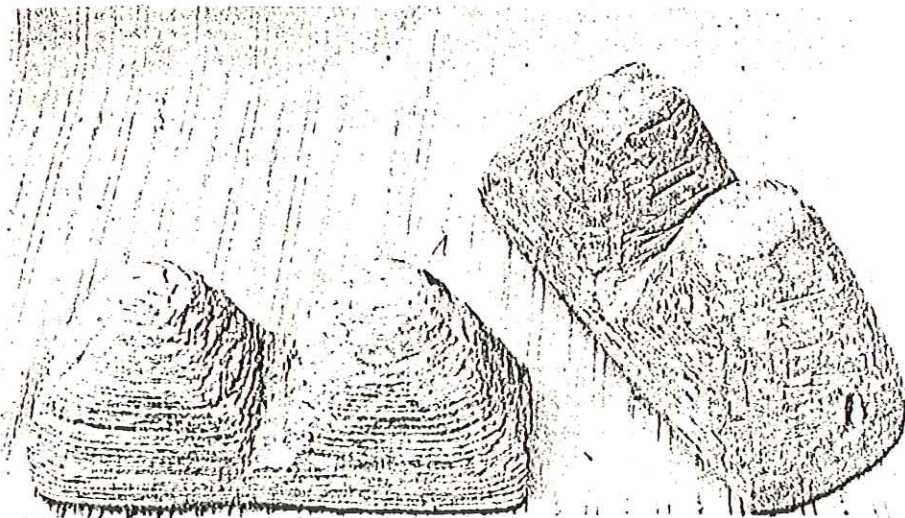
3. นมนาง

ประโยชน์ นมนาง เป็นของใช้พื้นบ้านที่ใช้สำหรับนวดหรือกดบริเวณที่ปวดเมื่อยกต่างๆ การที่เรียกว่า นมนาง ก็เพราะมีรูปร่างลักษณะคล้ายนมของผู้หญิง

วิธีทำ นมนางทำจากไม้เนื้อแข็ง ใช้มีดหรือขวานถากให้มีรูปร่างเหมือนนมทั้ง 2 ข้าง ตรงกลางให้มีลักษณะคอดๆ เพื่อใช้มือจับกดในส่วนต่างๆ ของร่างกายแล้วใช้กระดาษทรายขัดให้เรียบสนิท

วิธีใช้ จะใช้มือจับตรงกลางในส่วนที่เว้าคอด ใช้ส่วนนมนางกลิ้งหรือกดบริเวณที่ปวดเมื่อยไปให้ทั่ว ส่วนใหญ่เป็นวิธีนวดด้วยตนเอง นอกจากนมนางยังใช้เป็นหมอนหนุนได้อีกด้วย

แหล่งที่พบ ต.หาดกรวด อ.เมือง จ.อุตรดิตถ์

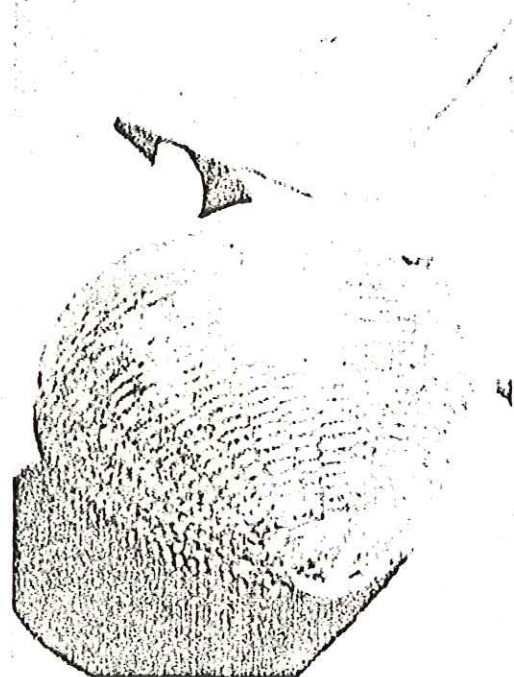
2.5 เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำการเกษตร

1. ครุ

ประโยชน์ ครุส่วนใหญ่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 35 เซนติเมตร มีความสูงจากก้นถึงขอบประมาณ 25 เซนติเมตร ใช้ไม้เนื้อแข็งไขว้เป็นรูปกากบาท เพื่อทำเป็นฐานรองครุ ที่หัวหรือสำหรับจับถือ ชาวบ้านมักเรียกวงครุ ทำด้วยไม้เหลา เป็นรูป โค้งงอ คล้ายคอบควายสำหรับไถนา สอดปลายไม้งวง 2 ข้างกับรูที่สาน เว้นไว้ เอาครุไปตั้งแดดจนแห้งจึงลงชั้นภายในครุให้รอบ

วิธีใช้ ครุ ใช้สำหรับตักน้ำมาใช้ในครัวเรือน หรือตัวน้ำรดพืชผักต่างๆ

แหล่งที่พบ ต. ชัยนาม อ. เมือง จ. พิษณุโลก

2. ครกข้าวโพด

ประโยชน์ ครกข้าวโพด หรือครกตำข้าวโพด เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งของชาวบ้านสำหรับตำข้าวโพด เพื่อให้เมล็ดหลุดออกจากฝัก

วิธีทำ ตัวครก ทำด้วยไม้ไผ่ลำโต ๆ มีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 10 เซนติเมตรขึ้นไป คัดเลือกไม้ไผ่ปล้องถี่ ๆ ตัดยาวประมาณ 1 เมตร ใช้มีดผ่าปลายไม้ออกเป็นซี่ ๆ ประมาณ 20 ซี่ ผ่าลึกลงไปโคนไม้ไผ่ เหลือปล้องไว้ 3-4 ปล้องเพื่อทำหน้าที่ตั้งครกฝังดินไว้ จักตอกเส้นยาว ๆ แบบหนามมีผิวติดเพราะจะทำให้ครกมีความแข็งแรง ใช้ตอกสานจากกันขึ้นมาส่วนปลายเป็นลายขัด บริเวณกันจะสานลายจัดทึบ

วิธีใช้ ต้องทำสากมือหรือสากโยนไว้ใช้ตำข้าวโพด ฝังครกข้าวโพดกลางลานที่เตรียมไว้ ใส่ฝักข้าวโพดเกือบครึ่งครกใช้สากตำ ฝักข้าวโพดเมื่อถูกตำเมล็ดจะหลุดจากฝัก และตกลงไปในลาน

แหล่งที่พบ ต.ดอนทอง อ.เมือง จ.พิษณุโลก

3. คราด

ประโยชน์ คราด เป็นเครื่องมือใช้สำหรับการทำนาชนิดหนึ่ง ใช้ครูดินที่ไถแล้ว ให้ก้อนดินแตกละเอียดขึ้น ก่อนที่จะปลูกต้นข้าว หรือหว่านเมล็ดข้าวเปลือก

วิธีทำ คราด มีส่วนประกอบ แม่คราด ลูกคราด มือคราด และคันคราด

แม่คราด ทำด้วยไม้เนื้อแข็งหนาประมาณ 2-4 นิ้ว กว้าง 15-25 เซนติเมตร ยาวประมาณ 2-4 เมตร ใช้กบไสให้ผิวไม้เรียบ เจาะรูด้วยสว่านให้รูกว้างพอที่ลูกคราดจะสอดใส่ไปได้ การเจาะรูในตัวแม่คราดให้ทะลุไม้ด้านบน การเจาะรูใส่ลูกคราดเว้นระยะห่างพอสมควร คราดอันหนึ่งเจาะรูใส่ไว้ประมาณ 10-15 ลูก

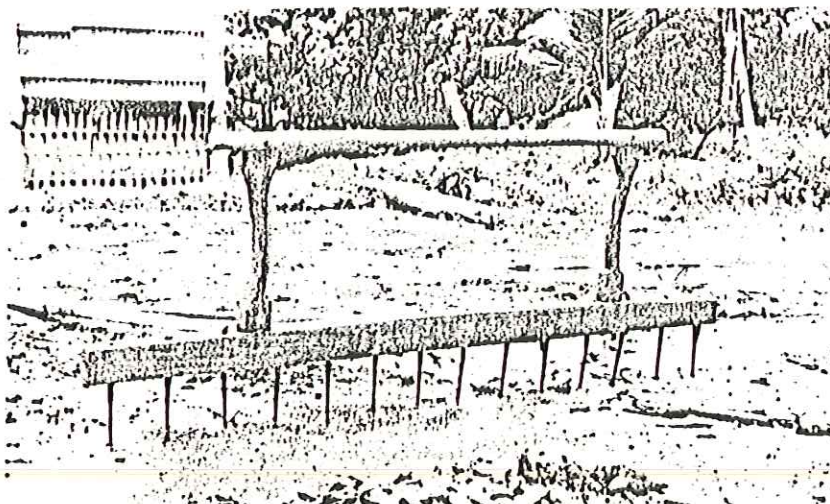
ลูกคราด ใช้ไม้เนื้อแข็งเหลาเป็นซี่ ๆ มีความยาวประมาณ 30 ซม. โคนลูกคราดโต ปลายที่ครูดกับดินเรียวแหลม ตอกโคนลูกคราดสอดกับรูที่เจาะไว้ในตัวแม่คราดให้แน่น

มือคราด ทำเป็นคันทายเก็บบนตัวแม่คราด เจาะปลายมือคราดไว้ 2 รู ใช้ไม้ 2 ท่อน ตั้งเป็นเสาค้ำเดียวกับไม้ที่เตรียมไว้เป็นที่จับมือ

คันคราด จะใช้ไม้ไผ่ เช่น ไม้รวก แก่จัด 2 ลำ ยาวประมาณ 3-4 เมตร ใช้ไม้ส่วนโคนใส่ในรูที่เจาะไว้ตัวแม่คราด 2 รู ตอกลิ้มให้แน่น

วิธีใช้ ใช้ลูกคราดครูดกับดินไถไว้ให้ร่วนซุย หากจะให้คราดครูดดินให้ลึก ต้องใช้แรงกดคนกดลงไป ที่มีมือจับคราด

แหล่งที่พบ ต.บ้านใหม่ชัยมงคล อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

4. เคียวขอ

ประโยชน์ เคียวเป็นเครื่องมือสำหรับเกี่ยวข้าว เกี่ยวถั่ว และเกี่ยวหญ้า แต่จุดประสงค์ที่สำคัญ คือใช้เกี่ยวรวงข้าว

วิธีทำ เคียวขอจะใช้กิ่งไม้หรือรากไม้เนื้อแข็ง ซึ่งมีลักษณะโค้งงออยู่แล้ว ถากและเหลาให้เรียบ ให้ส่วนเป็นขอมมีความโค้งเป็นวงกว้างมาก เสียมปลายให้แหลม

วิธีใช้ ขอนี้จะใช้สำหรับกวาดต้นข้าวให้มารวมกันเพื่อจับรวงข้าวได้แล้ว จะพลิกเคียว ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับขอมมาเกี่ยวรวงข้าว แล้วใช้ขอด้านล่างกองรวม ใช้มือจับฟอนรวงข้าวให้ไปกองรวมกันเพื่อผูกมัดด้วยตอกมัดเป็นฟอน

แหล่งที่พบ ต. บ้านพร้าว จ. กำแพงเพชร

5. เครื่องสีข้าวโพด

ประโยชน์ เครื่องสีข้าวโพดเป็นเครื่องมือของชาวบ้านที่ใช้แกะเมล็ดข้าวโพด ออกจากฝักง่ายๆ

วิธีทำ การทำเครื่องสีข้าวโพด ใช้ตะปูประมาณ 50-100 ตัว ตอกไม้ที่แกนหมุน ซึ่งเป็นไม้จริงเหลาให้กลม มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 10 เซนติเมตร ตอกตะปูเป็นระยะๆ ให้ทั่วบิ่บหัวตะปูให้แบน หรือจะตัดหัวตะปูก็ได้ ต่อไม้มือหมุนกับไม้ตอกตะปูเจาะรูไม้เข้าเต็อย คันทำร่องใส่ข้าวโพด ใส่ที่ละฝักหรือสองฝัก แล้วแต่ขนาดเครื่องสี ทำร่องเมล็ดข้าวโพดไหลลงไปในภาชนะที่รองรับ

วิธีใช้ จะนำฝักข้าวโพดที่แกะเปลือกออกแล้ววางลงในช่องสีข้าวโพดใช้มือกลับฝักข้าวโพดให้ถูกกับตะปูที่ตีไว้ อีกมือหนึ่งหมุนที่ไม้มือหมุนตัวตะปูหลายตัวจะครูดกับฝักเล็กน้อยจะใช้มือแกะ การสีข้าวโพด โดยใช้วิธีมือหมุนมีหัวตะปูครูดหลายๆ ตัว

แหล่งที่พบ บ้านโคก อ.เมือง จ.เพชรบูรณ์

6. เครื่องสีข้าว

ประโยชน์ เครื่องสีข้าว เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับสีเปลือกข้าวให้ ร่อนออกจากเมล็ด ซึ่งเรียกว่า ข้าวกล้องแล้วนำไปใส่ครกตำทำให้ข้าวขาวเป็น ข้าวสาร

วิธีทำ ส่วนประกอบที่สำคัญ 5 ส่วน คือ ท่อนฟันบน ท่อนฟันล่าง แกน หมุน ไม้คาน และคันโยก

ท่อนฟันบน สานด้วยผิวตอกไม้ไผ่เป็นรูปทรงกลมสูงประมาณ 50 ซม. วัดเส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ 50 ซม. ใช้ไม้เนื้อแข็งขนาดไม้แปรรวง เป็นไม้คานให้ปลายไม้ทะลุผิวไม้ที่สานท่อนฟันบนออกมาข้างละ 25 ซม. ไม้คานที่โผล่ จะเจาะรูให้ทะลุ ผิวไม้ไผ่ที่สานท่อนฟันบนออกมาข้างละ 25 ซม. ไม้คานที่โผล่จะ เจาะรูให้ทะลุ เพื่อให้สลัดคันโยก ซึ่งมีเดือยสอดไว้สำหรับโยกให้หมุนไปโดยรอบ ใช้ดินเหนียวอัดให้แน่นพรมด้วยน้ำเกลือ เพื่อให้ดินรัดตัวแน่นขึ้น ตรงศูนย์กลางท่อนฟัน บนทำเป็นรูกลวงไว้

ท่อนฟันล่าง สานด้วยผิวตอกไม้ไผ่ทำเป็นถาดขอบสูงรองรับข้าวกล้องที่สูง แล้ว เจาะรูให้ไหลลงมาที่กระบุงหรือถังรองรับตรงกลาง ท่อนฟันล่างอัดดินเหนียว พรมด้วยน้ำเกลือเช่นกัน

แกนหมุน ทำไม้แกนหมุนไว้ตรงศูนย์กลางของท่อนฟันล่างอัดดินรัดให้ แน่น แกนหมุนจะเป็นเดือยสอดรูทะลุถึงไม้คานที่ขวางไว้

ไม้คาน ทำด้วยไม้เนื้อแข็งขนาดไม้แปรรวงยาวประมาณ 2 เมตร ของ ท่อนฟันบนเจาะรูปลายไม้เมื่อสอดสลัดคันโยก

คันโยก ใช้ลำไม้ไผ่โตๆ ทำเป็นคันโยกมีมือจับเจาะรูปลายไม้คัน โยก ทำสลักเดือยสอดกับรูไม้คาน

วิธีใช้ การสีข้าวจะใส่ข้าวเปลือกเข้าไปในส่วนลึกเว้าของท่อนฟันบนใช้ มือโยกหมุนตามทิศทางฬิกา จนได้เป็นข้าวกล้องแล้วนำมาช้อมให้ขาวเป็นข้าวสาร สำหรับหุงกินต่อไป

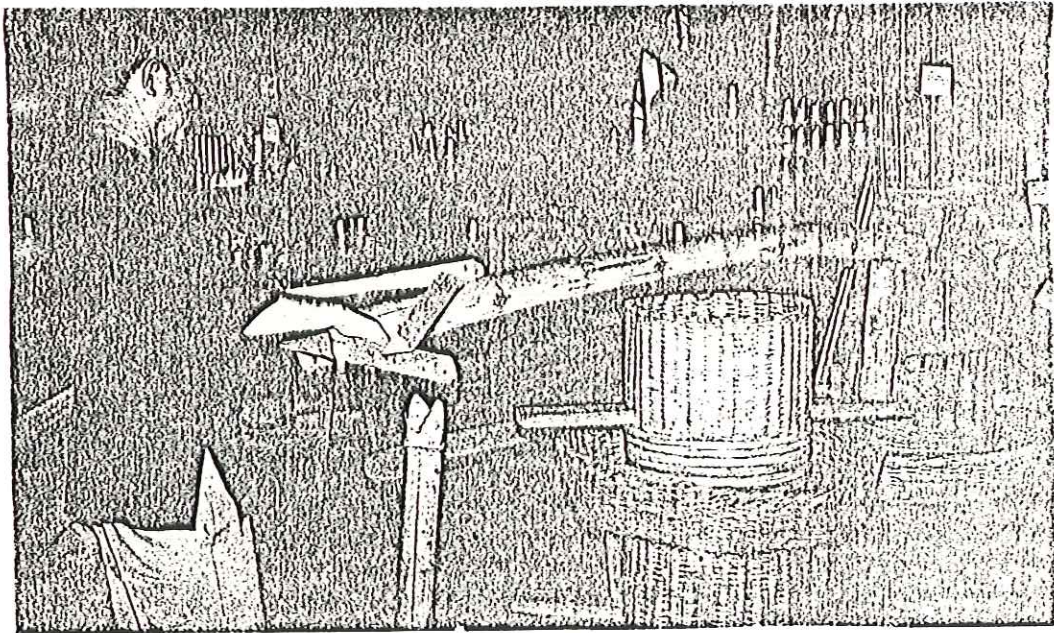
7. ชงโลง

ประโยชน์ ชงโลง บางทีก็เรียกว่า โชงโลง กะใช้ หรือที่โพงน้ำ ชงโลง เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งของชาวบ้าน

วิธีทำ ทำด้วยไม้ไผ่ ไม้ไผ่ส่วนปลายที่ติดกับปากชงโลงใช้ไม้จริงค่อนข้างเหนียว ใช้ไม้ซอยเจาะรูไม้ซอยสอดรูให้ได้พอดีมีลักษณะเหมือนไม้กางเขน ใช้หวานผูกมัดไว้ซอยอีกครั้งหนึ่ง ส่วนปลายไม้ไผ่หรือปลายด้ามเป็นที่มือจับสำหรับโพงน้ำ ยาวประมาณ 2 เมตร กลางชงโลงมีเดือยที่คานไม้ไผ่ผูกโยงกับคานไม้ไผ่ด้านบน อาจจะทำไม้ค้ำยันสามเส้า

วิธีใช้ เอาปลายเดือยมัดหลักที่เป็นที่ค้ำยันนั้น เวลาโพงน้ำจะจับด้ามชงโลง ตักน้ำสาดไปข้างหน้า

แหล่งที่พบ ต.วังน้ำคู้ อ.เมือง จ.พิษณุโลก

8. ช้างหีบ

ประโยชน์ ช้างหีบเป็นเครื่องสำหรับหีบอ้อย หีบถั่ว และละหุ่ง ซึ่งใช้ครกตำแหลกเพียงเล็กน้อย นำมาห่อผ้าใช้หีบเป็นน้ำมัน ช้างหีบบางที่เรียกว่าช้างหีบอ้อย กรามช้าง ไม้กันหีบ ไม้หนีบ ไม้คั้นโยก

วิธีทำ ช้างหีบทำจากไม้เนื้อแข็งมีส่วนประกอบสำคัญ 4 ส่วน คือ

ไม้วงช้าง เป็นไม้คั้นโคกสำหรับโน้มนวดหีบ ถ้ามไม้ให้มีลักษณะเหมือนวงช้าง มีโคนวงใหญ่ปลายวงเรียวเล็ก ใช้เป็นที่จับโยกขึ้นโยกลงได้ ไม้รวงช้าง โคนวงเจาะรูให้ทะลุ เพื่อให้เหล็กสลักสอดครูดกับไม้ตั้ง ไม้วงช้างมีความยาวประมาณ 1-2 เมตร

ไม้ตั้งหรือไม้ลูกตั้ง เป็นไม้แผ่นหนายาวประมาณ 30 เซนติเมตรใช้ส่วเจาะรูกว้างเหมือนสี่เหลี่ยมผืนผ้า เพื่อให้ไม้โคนวงช้างซึ่งทำเป็นเดือย เจาะรูสอดเข้ามาได้ในลักษณะหลวมๆ จะได้โยกปลายวงช้าง ขึ้นลงได้สะดวก และยังใช้สอดได้ เดือยปากช้าง หรือกานช้างให้ยึดแน่น ฐานล่างไม้ตั้งจะเข้าเดือยกันแผ่นไม้ขวางหรือที่เรียกว่าไม้ตีนช้าง

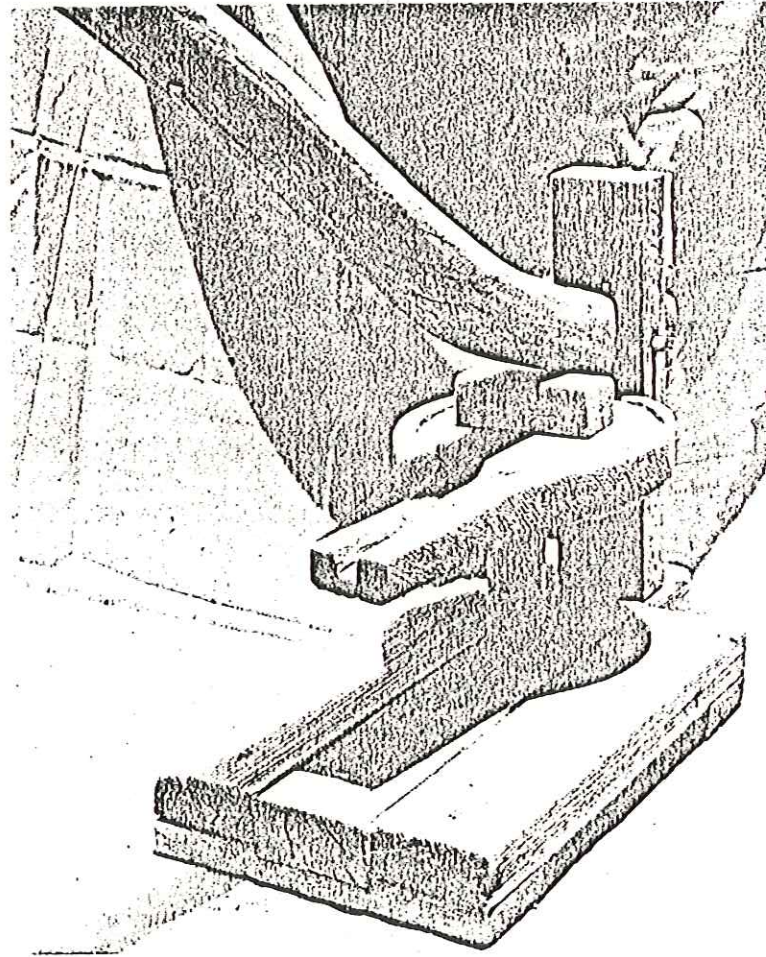
ไม้ขวางหรือไม้ตีนช้าง ใช้ไม้แผ่นมีขนาดกว้างประมาณ 40 ซม. ยาวประมาณ 80 ซม. หนาประมาณ 5 ซม. ไม้ตีนช้างจะเจาะเข้ากับเดือยไม้ตั้ง ซึ่งทำให้เครื่องมือช้างหีบ วางได้อย่างมั่นคง

ไม้ปากช้างหรือกรามช้าง ทำด้วยไม้แผ่นหนารูปลักษณะคล้ายปากช้าง ด้านล่าง บางแห่งเรียกว่ากรามช้าง ติดอยู่กลางระหว่างไม้วงช้าง และไม้ตีนช้าง โคนปากกลมใหญ่ ๆ ปลายปากเรียวใช้ส่วเจาะรูใช้ส่วเจาะรูเป็นร่อง โดยรอบของไม้ปากช้างให้ลาดเอียงกับส่วนปลายปากช้าง สำหรับวางช่องที่หีบให้น้ำออกมาแล้วไหลไปตามร่องเพื่อใส่ภาชนะรองรับอีกครั้งหนึ่ง

วิธีใช้ หากใช้หีบอ้อย จะใช้อ้อยเป็นท่อน ๆ ปอกเปลือกวางไว้ที่ปากช้าง แล้วกดปลายวงช้างลงมา ท่อนอ้อยเมื่อถูกหีบน้ำอ้อยจะไหลลงมา หากใช้หีบมะพร้าวหูดแล้วจะใช้รคมะพร้าวหรือผ้ากรองชาวบ้านเรียกว่าผ้าบังหม่อมะพร้าวไปวางให้ไม้วงช้างหนีบกะทิ

หากใช้หีบถั่ว งา ละหุ่ง จากครกตำเม็ดให้แหลกก่อนแล้วจึงนำไปห่อผ้ากรอง
หีบเค้นออกมาเป็นน้ำมัน เพื่อใช้ประโยชน์อื่นๆ

แหล่งที่พบ ตำบลป่าเช่า อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

9. ไถ

ประโยชน์ ไถ เป็นเครื่องมือประกอบการทำนาทำไร่ ใช้ควายหรือวัว ลาก เพื่อกลับดิน

วิธีทำ ไถมีส่วนประกอบคือ

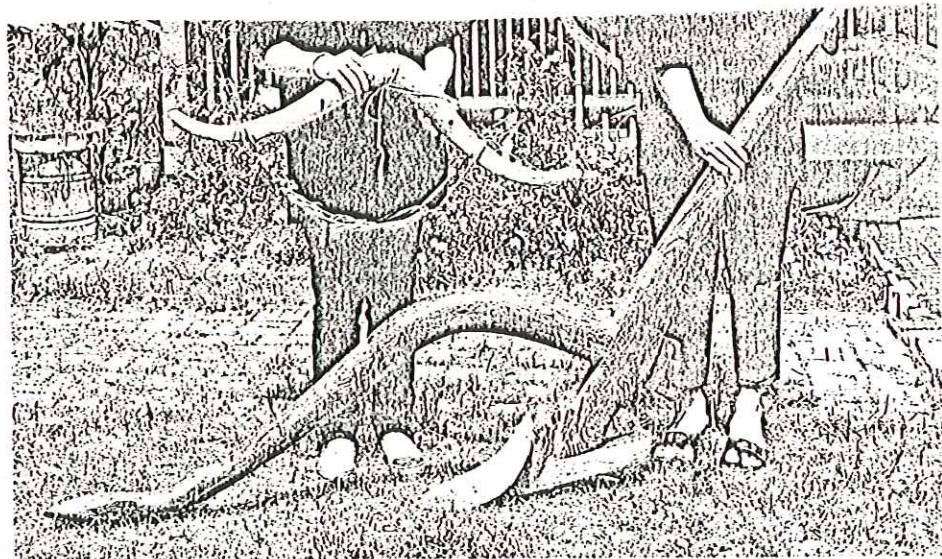
คันไถ เป็นส่วนโค้งงอคล้ายรูปคันไถ แล้วใช้ชวานบากไม้ให้มีขนาดเล็กลง ใช้บั้งและกระดาษทรายขัดเนื้อไม้ให้เรียบ ปลายคันไถมักทำเป็นรูปดอกบัวตูม เจาะรูส่วนปลายเพื่อร้อยเชือกหนังมัดกับแอกน้อยให้ความลากไถ

หางยาม เป็นไม้ท่อนสั้นยาวประมาณ 50 ซม. เจาะรูถึงกลางแอกน้อย เพื่อร้อยเชือกปลายแอกน้อย 2 ข้างคว้นรอยลึกสำหรับผูกเชือกตัวให้ความดึงไถไปข้างหน้า

คอม เป็นไม้โค้งวางพาดคอกควาย เพื่อมัดเชือกปลายตอน 2 ด้าน ชาวบ้านเรียก "เชือกตัว" นำปลายเชือกไปมัดกับปลายแอกน้อยอีกทอดหนึ่ง

วิธีใช้ การใช้ไถต้องคอยจับหางยามเพื่อให้ฉาลไถกลับดินตรง บริเวณที่ต้องการ และเป็นการบังคับทิศทางไถด้วย

แหล่งที่พบ ตำบลนาป่า อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

10. พั่ว

ประโยชน์ พั่ว เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการสาดข้าว เพื่อทำเมล็ดข้าวเปลือกที่ต้องการนั้นให้มีเมล็ดลีบ

วิธีทำ เลือกไม้เนื้อแข็งที่มีน้ำหนักเบา มีความยาวประมาณ 2 เมตร หนาประมาณ 15 ซม. ตัดพั่วที่ตัดข้าวกว้างประมาณ 15 ซม. เจาะเป็นรางลึกประมาณ 30 ซม. ต่อมพั่วจะเป็นไม้ชิ้นเดียวกัน เหลาและไสกบให้กลมเกลี้ยง

วิธีใช้ มือจับที่ด้ามพั่วใช้ปลายพั่วเป็นที่สาง ตักเมล็ดข้าวสาดให้เมล็ดข้าวลีบและเศษผงที่ไม่ต้องการปลิวไปตามแรงลมพัด

แหล่งที่พบ ตำบลนาบัว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

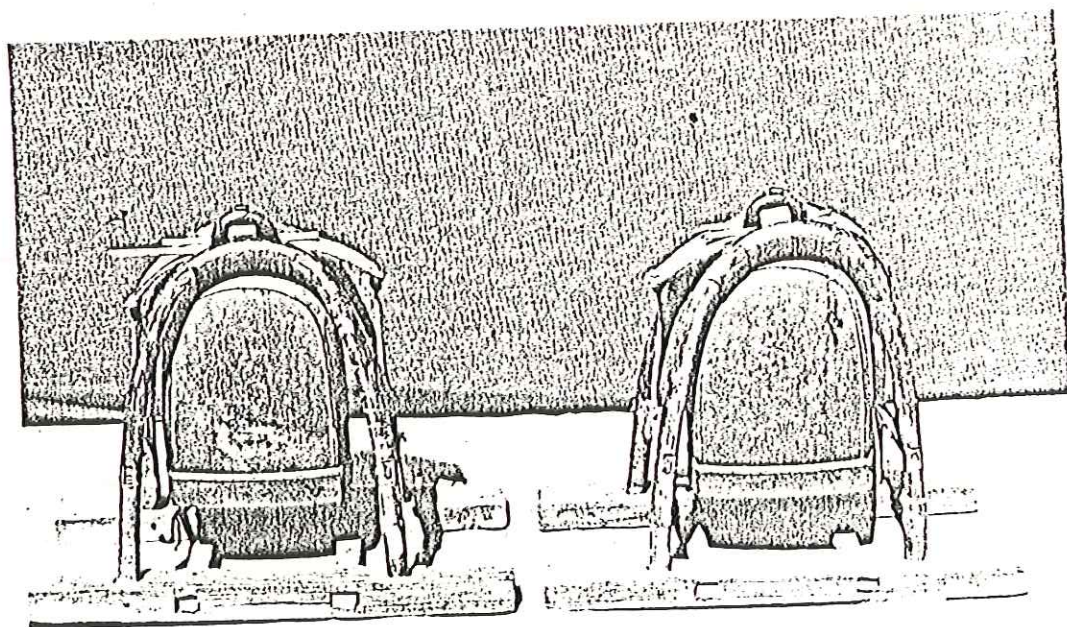
11. พางกลาง

ประโยชน์ พางกลางเป็นเครื่องทำให้เกิดเสียง บางที่เรียกว่า พังกลาง
ผางกลาง

วิธีทำ พางกลางทำด้วยโลหะ รูปลักษณะคล้ายระฆัง แต่แบนแคบมีหูร้อยผูก
ลูกพางกลาง หรือลูกตีจะมัดห้อยอยู่ในโพรงกรวงนั้น ทำไม้ยึดพางกลาง และให้วางลง
บนหลังสัตว์ได้ โดยการตีไม้ให้ชนากัน 2 ท่อน ตัดเส้นหวาย 2 เส้น สอดไปในรูปไม้
ที่เจาะไว้ใ้ไม้ให้โค้งงอเท่ากับความสูงของพางกลาง ใช้เชือกร้อยผูกพางกลางแล้วมัด
กับเส้นหวายชนากัน

วิธีใช้ นำพางกลางไปตั้งบนหลังสัตว์ ใช้เชือกผูกมัดรอบตัวสัตว์แล้วกลับมา
มัดตัวไม้รองพางกลางอีกครั้ง เมื่อสัตว์เคลื่อนไหวก็จะเกิดเสียงดังทำให้เจ้าของรู้
ที่อยู่ของสัตว์

แหล่งที่พบ ตำบลนครไทย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

12. ม้าทันยา

ประโยชน์ ม้าทันยา เป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งซึ่งทำด้วยไม้เนื้อแข็ง มีราง และปล่อง เพื่อใช้ใส่ใบยาสูบ สำหรับหั่นใบยาหรือซอยใบยาให้เป็นเส้นยาว ๆ นำไปฝังแดดจนแห้งและเก็บไว้เป็นม้วนยาสูบ

วิธีทำ ตัวไม้หั่นใบยามีไม้ประกอบ 2 ส่วน คือไม้ราง และไม้ปล่อง หรือ หู ไม้ราง หรือตัวม้าไม้ใช้เป็นที่นอนๆ ถากด้วยขวานโผนเป็นท่อนไม้สี่เหลี่ยม มีความยาวประมาณ 1 เมตร กว้างประมาณ 20 ซม. ด้านหลังตัวม้าใช้ส่วและขวาน เจาะร่องลึกเป็นรางใส่ใบยาสูบ ปลายไม้รางส่วนใหญ่ ทำเป็นรางเปิดเพราะตัดไม้ส่วนที่ไม่จำเป็นออกทำให้ตัวม้ามีน้ำหนักเบาขึ้น ส่วนไม้ปล่อง หรือหน้าม้า เป็นไม้แผ่นบางมีความยาวประมาณ 1 เมตร กว้างประมาณ 20 ซม. ใส่ไม้ให้เรียบเจาะกลิ้งเป็นวงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 15-20 ซม. ให้รับทับรางซึ่งเป็นตัวม้าพอดี

วิธีใช้ การใช้ม้าทันยา ต้องมีม้ารองนั่งสำหรับนั่งสำหรับนั่งหั่นยา และมัดหั่นยาประกอปกัน ใบยาสูบซึ่งนำมาหั่นนั้นต้องห่มให้สุกจนเหลือง ถ้าใบยาสูบอัดใส่ไม้ราง ซึ่งทำเป็นร่องตันเข้าไปในไม้ปล่องให้เต็มรู หั่นใบยาสูบเป็นเส้นบางๆ จากนั้นมมมาฝังให้แห้ง

แหล่งที่พบ ตำบลหาดกรวด อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์

13. ม้าทาบข้าว

ประโยชน์ ม้าทาบข้าวมีลักษณะคล้ายม้าเพราะมีขาตั้ง 4 ขา คานทาบคล้ายตัวม้าจึงเรียกว่า ม้าทาบข้าว

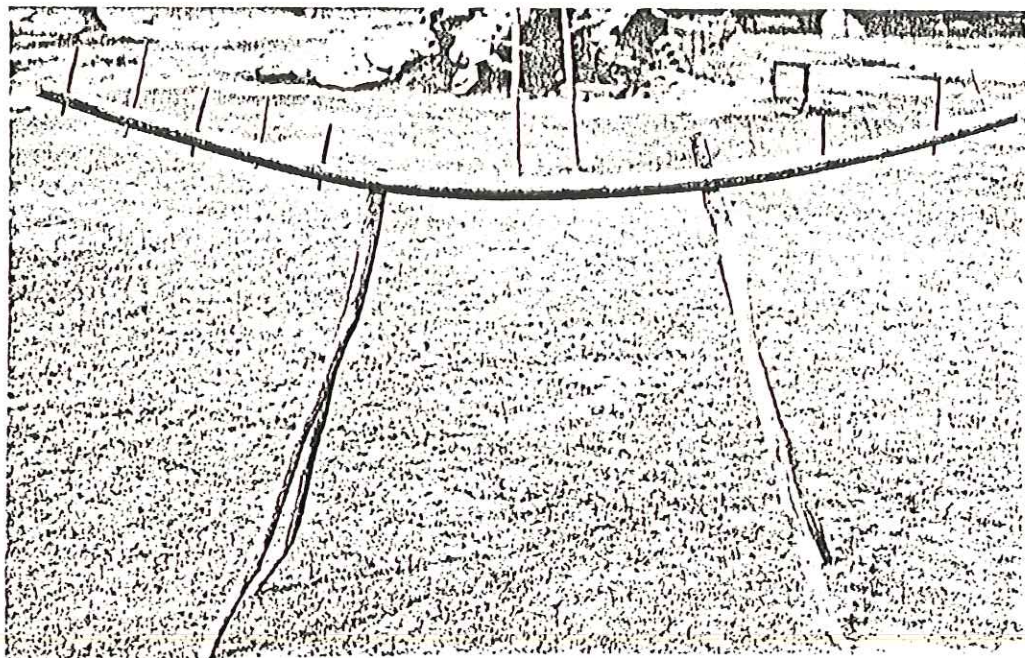
วิธีทำ ม้าทาบข้าวมีส่วนประกอบในการทำ 3 ส่วน คือ ขาม้า ไม้คานและไม้เดือย ขามักทำมาจากไม้เนื้อแข็ง โดยเลือกตัดต้นไม้ที่มีง่ามเป็น 2 กิ่ง แยกจากกันเพื่อทำเป็นขาตั้งคานทาบ ขาม้าใช้ไม้ 2 ท่อน ทำเป็นขาหน้า 1 ท่อน ขาหลัง 1 ท่อน สูงประมาณ 1 เมตร

ไม้คาน เป็นลำตัวของม้าใช้สำหรับเป็นคานทาบ และเสียบฟ่อนข้าว ทำจากท่อนไม้เนื้อแข็ง มีความยาวประมาณ 3 เมตร เว้นระยะขาหน้าขาหลังประมาณ 1 เมตร

ไม้เดือย ใช้ไม้เนื้อแข็งเหลาให้ปลายแหลมทั้ง 2 ข้าง ยาวประมาณ 30 ซม. เจาะรูให้ไม้คานด้านหน้า และด้านหลังขาม้าเป็นระยะหลายๆ รู สอดไม้เดือยให้ทะลุส่วนปลายแหลมทั้งสองข้าง ใช้สำหรับเสียบฟ่อนข้าว

วิธีใช้ ใช้ทาบฟ่อนข้าวจากแปลงนาไปยังลานนวดข้าว

แหล่งที่พบ ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก

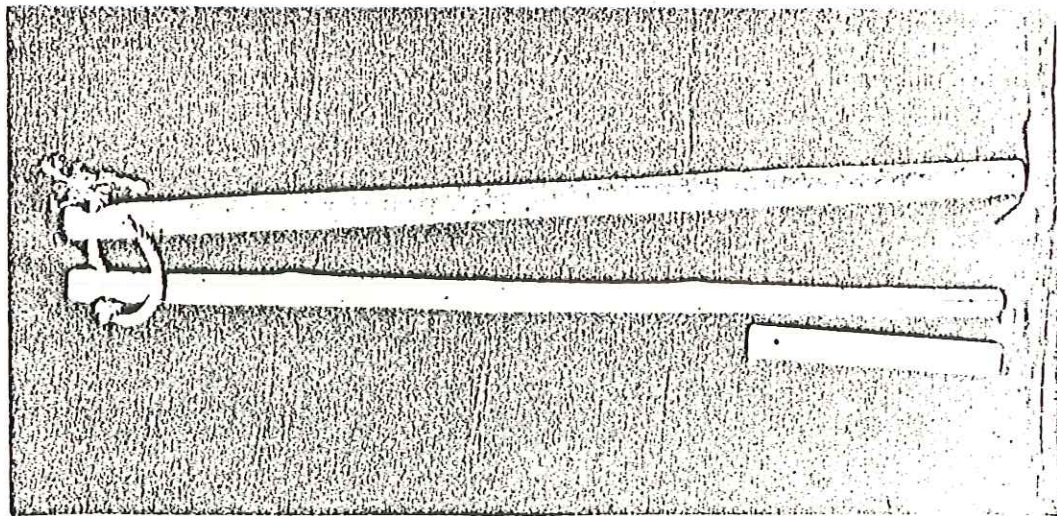

14. ไม้คอง

วิธีทำ ไม้คองทำมาจากไม้เนื้อแข็ง ต้องมีน้ำหนัก นำมาเหลาให้กลมมีขนาดพอมือดีกับมือจับ ท่อนไม้มี 2 ท่อน แต่ละท่อนยาวประมาณ 1 เมตร เจาะรูที่ปลายไม้ทั้ง 2 ท่อน เพื่อใช้หนังหรือเชือกร้อยรูผูกไม้ 2 ท่อน ให้ติดกัน

วิธีใช้ ใช้สำหรับทุบหรือตีฝักถั่วเขียว ถั่วเหลือง ถั่วดำ และฝักงา การใช้ต้องกำไม้อีกท่อนหนึ่งให้แน่นในมือ ฟาดให้อีกท่อนหนึ่ง ทุกฝักถั่ว ตีฝักถั่วต่างๆ ให้เปลือกแตก เมล็ดถั่วจะได้ร่วงลงที่ลาน การตีไม้คองจะตีไปเรื่อยๆ จนกว่า เมล็ดถั่วจะร่วงจากฝักถั่วหมด

แหล่งที่พบ ตำบลท่าช้าง อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก

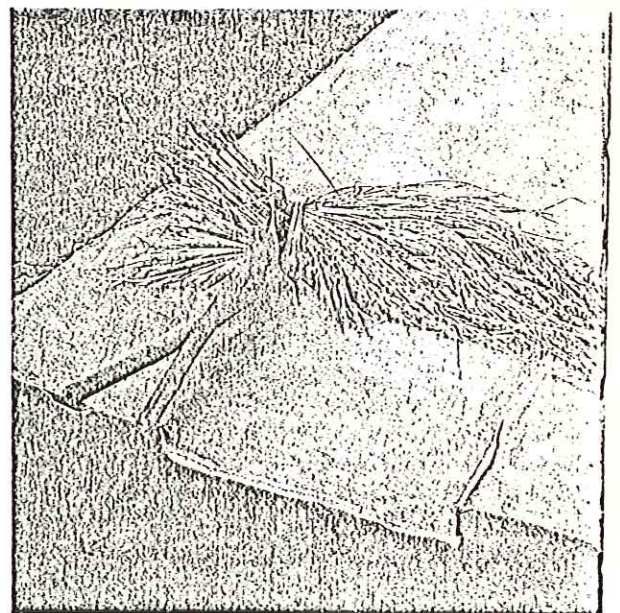
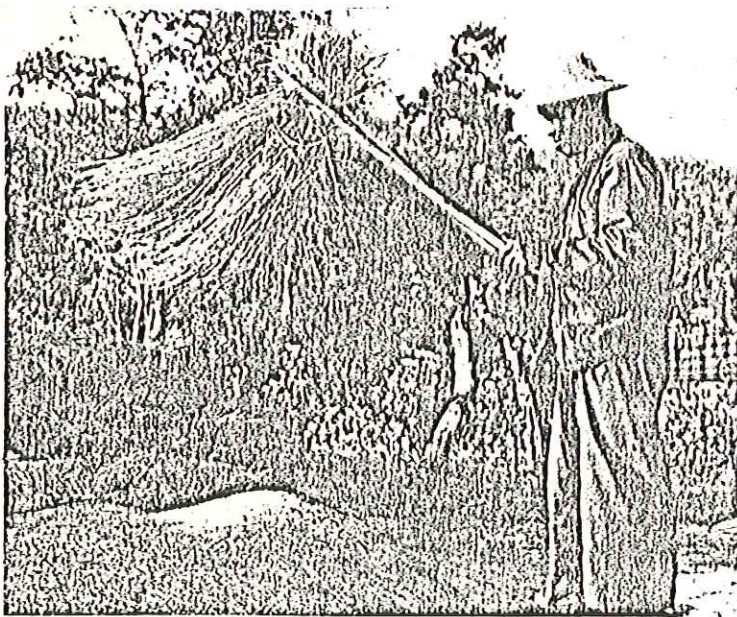
15. ไม้หวดข้าว

ประโยชน์ ไม้หวดข้าว บางทีก็เรียกว่า ไม้ตีข้าว ไม้หวดข้าวเป็นเครื่องมือของชาวนาที่ใช้สำหรับวัดฟ่อนข้าว เพื่อทุบหรือตีรวงข้าวที่มัดอยู่ในฟ่อนให้เมล็ดข้าวกระเด็นออกจากรวงข้าว

วิธีทำ ไม้หวดข้าวมักทำจากไม้เนื้อแข็ง หรือไม้ไผ่ที่แก่จัด ขนาดมือกำได้รอบ บงที่อาจใช้ไม้จริงเช่นไม้ประดู่ ไม้แดง และไม้สักเป็นต้น เตรียมท่อนไม้ 2 ท่อน ความยาวประมาณ 50 เซนติเมตร เหลาให้เรียบ เจาะรูที่ปลายไม้ทั้ง 2 ท่อน ห่างจากปลายไม้ประมาณ 50 เซนติเมตร ให้เชือกยาวประมาณ 50 เซนติเมตร ร้อยรูไม้ที่เจาะรูทั้ง 2 ท่อน ขมวดปมที่ส่วนปลายเชือก

วิธีใช้ ผู้ใช้จะจับไม้หวดข้าวทั้งสอง ใช้เชือกคล้องกับฟ่อนข้าว แล้วไขว้ไม้หวดข้าวทั้งสองท่อน ในลักษณะที่ขัดกัน เพื่อวัดฟ่อนข้าวให้แน่น ยกฟ่อนข้าวขึ้นแล้วฟาดกับท่อนไม้ที่วางไว้ เมล็ดข้าวเปลือกจะร่วงจากรวง

แหล่งที่พบ ต.กลางดง อ.ทุ่งเสลี่ยม จ.สุโขทัย

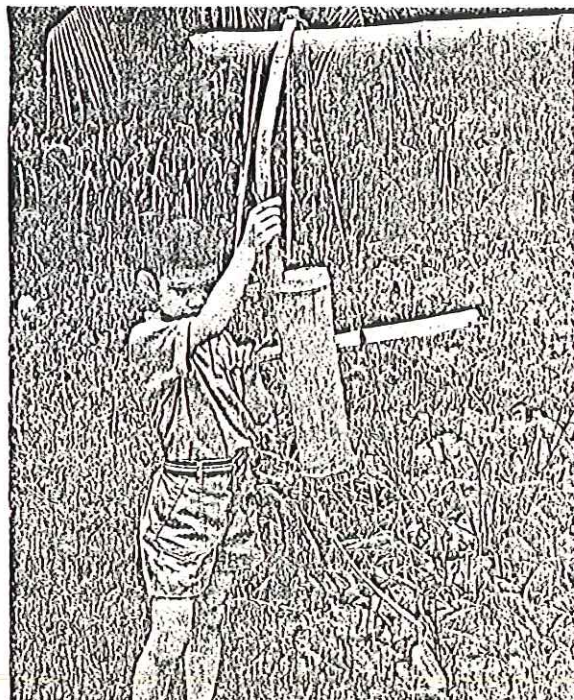
16. ไม้โปง

ประโยชน์ ไม้โปง เป็นเครื่องมือสำหรับตีกันเพื่อไล่นกที่มาจิกกินผลไม้ และกินรวงข้าวในนา นอกจากนี้ยังใช้ไล่ ค้างคาว บ้าง หนูป่า ซึ่งออกมากินตอนกลางคืน ทำลายพืชผลเสียหาย

วิธีทำ จะเลือกตัดไม้ไผ่สีสุกลำโต ๆ ที่แก่จัดตัดมา 3 ปล้อง ปล้องไม้ไผ่ ตรงกลาง ทำเป็นไม้โปง เพื่อให้ท่อนไม้ท่อนเล็กแกว่งมาตี ไม้ท่อนสำหรับแม่โปง เรียกว่า "ลูกโปง" ไม้ไผ่ส่วนปล้องบน และปล้องล่างเหลาเป็นซี่ ไม้บางๆ ทำเหมือนคันธนู ใช้เชือกมัดติดปลายไม้ทั้ง 2 ข้าง ให้โค้งโค้งเช่นคันธนูเรียกว่า คันเกราะ กึ่งกลางเส้นเชือกมัดลูกโปงไม้ไผ่ท่อนเล็กๆ มีความยาวประมาณ 1 ฟุต มัดท่อนไม้ไผ่ตรงกลางเวลาใช้ไม้โปง

วิธีใช้ จะผูกไม้โปงไว้กับกิ่งไม้ในบริเวณที่นกมาจิกกินพืชผลต่างๆ การที่จะให้ลูกโปงมีเสียงดังขึ้นก็ต้องจับที่คันไม้ไผ่ที่โค้ง โกงนั้น เหวี่ยงข้อมือให้ลูกโปงตีปล้องไม้ไผ่ที่ทำเป็นแม่โปง เสียงไม้ทั้ง 2 ท่อน จะกระทบกัน เสียงดังก้องไปไกลเมื่อนกได้ยินเสียงจะตกใจบินหนีไป

แหล่งที่พบ ต. ห้วยรอ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

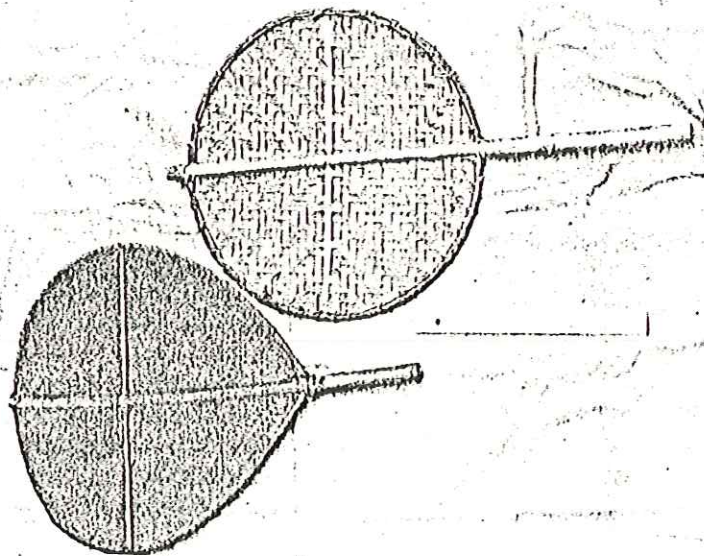
17. วี

ประโยชน์ วีหรือกาวิ เป็นเครื่องมือสำหรับใช้พัดโบก เพื่อให้เมล็ดข้าวเปลือกกลับให้แยกออกจากเมล็ดข้าวเปลือก

วิธีทำ สานวีด้วยตอกผิวไม้ไผ่ โดยเริ่มสานจากตรงกลางขยายออกไปรอบนอก จนมีขนาดตามต้องการ ตรงกลางมีไม้ไผ่ผ่าเป็นซี่ วางทาบทั้ง 2 ด้าน ใช้หวายร้อยมัดไม้ทั้ง 2 ด้าน ใช้ลำไม้ไผ่ขนาดมือกำรอบทำเป็นด้าม

วิธีใช้ จะใช้วีคู่กับพลั่ว ขณะที่ใช้พลั่วตักข้าวสาด ก็จะมีคนคอยใช้วีพัดเพื่อให้ข้าวลึบปลิวตามลมที่พัด

แหล่งที่พบ ต. นครไทย อ. นครไทย จ. พิษณุโลก

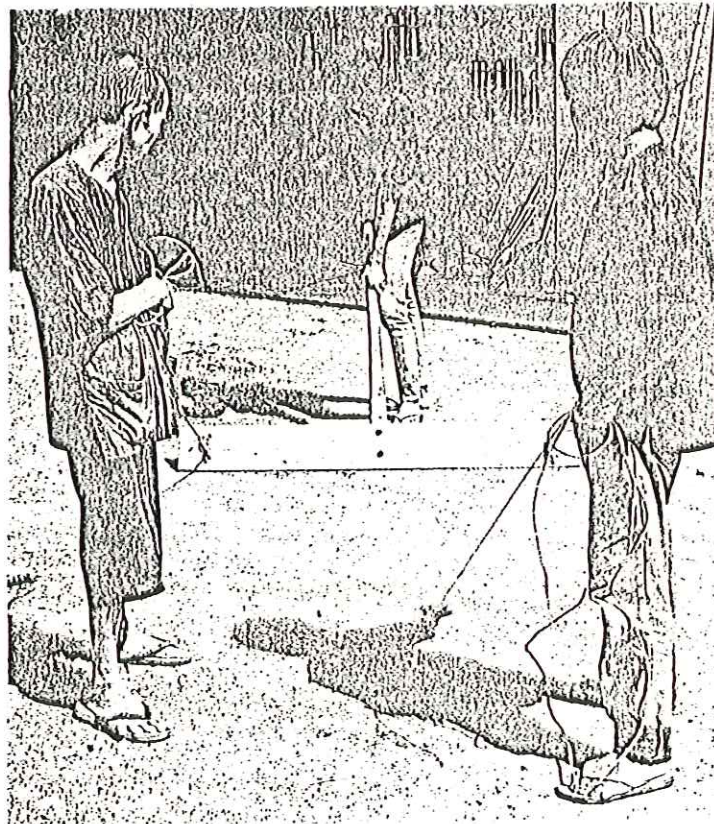
18. สัตทา

ประโยชน์ สัตทาหรือตัดทา เป็นเครื่องมือสำหรับไสกองข้าวเปลือกให้
รวมกัน หรือกระจายออกไปตามลานข้าวตามต้องการ

วิธีทำ ใช้ไม้เนื้อแข็ง มีความกว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ยาวประมาณ
1 เมตร มีความหนาประมาณ 5 เซนติเมตร ใช้กบไสแผ่นไม้ให้เรียบ ทำด้วยไม้ท่อน
กลมยาวประมาณ 1 เมตร ต้ามไม้ตอกยึดกับแผ่นไม้ โดยการตอกสลักประกบให้แน่น
ไม้แผ่นที่เป็นตัวสัตทาเจาะรูขนาดเท่าเส้นเชือก ข้างละ 2 รู ใช้สำหรับร้อยเชือกลาก

วิธีใช้ ใช้คนลากไม่ต่ำกว่า 2 คน จะมีคนถือด้ามสัตทา เพื่อทำหน้าที่ยก
หรือกดตัวสัตทา มีคนดั่งที่ปลายเชือกทั้งสองข้าง

แหล่งที่พบ ต. ปาชนุน อ. เมือง จ. อุดรดิตถ์

บทที่ 3

การแต่งกายและของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต

3.1 ผ้าและเครื่องแต่งกาย

การทำผ้านุ่งผ้าห่มแต่เดิมชาวบ้านได้ใช้สิ่งของที่ทำขึ้นเอง โดยเฉพาะฝ้าย ซึ่งปลูกกันไว้แต่พอใช้ในการทำผ้านุ่งผ้าห่มสำหรับครอบครัวเท่านั้น หากได้ปลูกไว้ขาย ไม่มีการปลูกก็จะเริ่มลงมือปลูกไปพร้อมๆ กับการปลูกข้าว คือ เมื่อชาวบ้านได้หว่านข้าวในนาแล้วขณะที่รอให้กล้าโตก็จะใช้เวลาที่รอนี้ทำการปลูกฝ้ายไปพลาง ๆ ก่อน เพื่อไม่ให้เวลาว่างหลังจากการหว่านข้าว เมื่อเสร็จจากการปลูกฝ้ายก็จะถึงเวลาที่กล้าโตพอดี ชาวนาจึงเริ่มถอนกล้าลงดำนาไปพร้อมกับการบำรุงรักษาฝ้าย โดยใช้เวลาแห่งการทะนุบำรุงตั้งแต่การปลูกจนถึงการเก็บปุ๋ย รวมเป็นเวลา 6-7 เดือน ในเวลานี้แบ่งเป็น

ฤดูกาลปลูก

ฤดูกาลปลูกฝ้ายจะเป็นระยะเวลาที่จำกัด คือ ผู้ปลูกจะต้องปลูกให้ฝ้ายแตกในฤดูหนาวพอฟี ฉะนั้นเวลาที่เหมาะแก่การปลูกฝ้ายจึงอยู่ในระหว่างเดือน พฤษภาคม ต่อกับต้นเดือนมิถุนายน หรือปลายเดือนกรกฎาคมต่อเดือนสิงหาคม 3-4 เดือนนี้ จะช่วยให้ฝ้ายได้รับฝนดี พดถึงราวเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ฝ้ายที่จะแก่และแตกปุ๋ย

การเก็บฝ้าย

การเก็บฝ้ายจะเริ่มลงมือเก็บฝ้ายเมื่อเห็นว่าฝ้ายแตกสมอและมีปุ๋ยฝ้ายฟูเต็มที่แล้ว ฝ้ายที่เก็บสมอจะเก็บง่ายกว่าที่สมอยังไม่แตก เวลาเก็บจะเลือกเก็บแต่ที่ปุ๋ยที่สะอาดเท่านั้น ระวังอย่าให้มีเศษไม้ใบไม้แห้งติดปนมาด้วย

วิธีเก็บฝ้าย

เก็บดึงเอาเฉพาะปุ๋ยฝ้ายออกจากกลีบสมอใส่ถุงผ้าหรือกระสอบ หรือผ้า

ขาม้า พับตามยาวคล่องไหล่งทำเป็นถุง ฝ้ายที่ปุยสกปรกและที่ปุยสมอแตกไม่เต็มก็ควรแยกเก็บไว้คนละที่ ไม่ควรเก็บรวมกับฝ้ายดี เวลาเก็บปุยฝ้ายต้องระวังไม่เก็บฝ้ายที่ยังมีน้ำค้างอยู่บนใบ ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะเก็บฝ้ายเมื่อยังเปียกอยู่ก็ควรผึ่งหรือตากแดดให้แห้งเสียก่อนเก็บ เพื่อกันไม่ให้ฝ้ายที่เก็บชื้นราในขณะเก็บอยู่

การทำฝ้ายเป็นเส้น

นำฝ้ายที่เก็บไว้ออกผึ่งแดดให้ปุยที่เก็บไว้นั้นฟูขึ้นเพื่อสะดวกในเวลาแยกเม็ดฝ้ายออกจากปุย การแยกนี้ใช้เครื่องมือชนิดหนึ่งมีลักษณะเหมือนกันกับเฟืองรถจำนวน 2 เฟือง (ปล้องกลมคล้ายกับส่วาน) ที่หมุนพร้อมกันกับด้ามทำด้วยไม้จริงกลม ๆ โดยให้ด้ามของเฟือง อันหนึ่งยาวกว่าอีกด้านหนึ่ง โดยให้อันล่างยาวกว่าอันบน ที่ปลายไม้ อันล่างทำมือถือสำหรับจับเวลาหมุน ส่วนเสานั้นทำด้วยไม้จริงหนาประมาณ 3 เซนติเมตร สูงพอประมาณ 2 หลีก เพื่อไว้ใส่ไม้หมุนทั้ง 2 อัน ส่วนเสานี้ก็อยู่บนไม้อีกแผ่นหนึ่งซึ่งทำเป็นฐานรองรับเสานาประมาณ 3-5 นิ้ว เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างยาวพอประมาณเครื่องมือ ชนิดนี้เรียกว่า "อ้าว" (รูปที่ 1 ก) ใช้สำหรับแยกเม็ดฝ้ายออกจากปุย โดยให้ปุยสอดไม้สำหรับอ้าวไปทางด้านหลัง ส่วนเม็ดจะหล่นอยู่ทางด้านหลังจากนั้นนำเอาปุยฝ้ายที่อ้าวเรียบร้อยแล้วติดกับเครื่องมือติดฝ้ายเพื่อให้ฝ้ายที่นำมาติดเป็นเนื้อเดียวกันจนละเอียดเหมือนกับสำลี หรือจะเรียกว่าสำลิกก็ได้

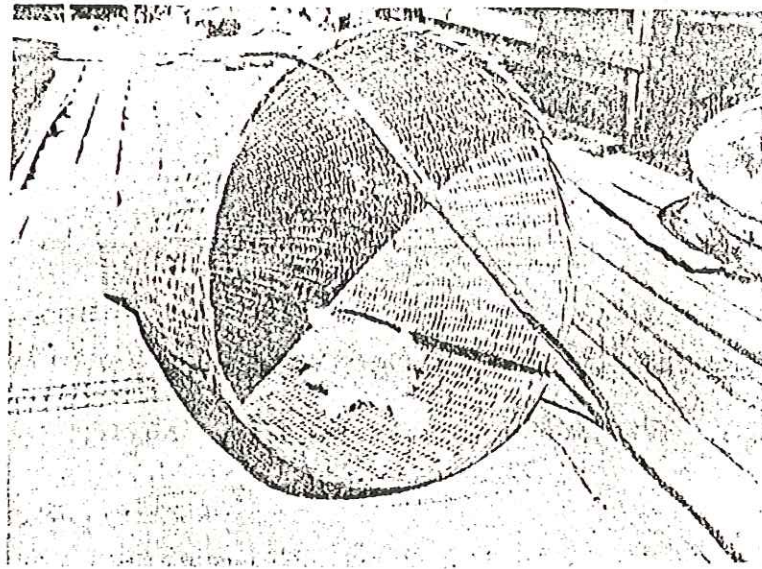
รูปที่ 1 ก. การอ้าวฝ้าย

สำหรับคันติดนั้นใช้ไม้ไผ่ทำเป็นคันโค้งเหมือนกับด้านธนูเอาเชือกผูกปลายให้โค้งเข้าหากัน และใช้สายติดนั้นให้ผูกปลายซึ่งอยู่ในกระเฟียด (รูปที่ 1 ข.) สิ่งที่ใช้เกาะสายติดให้เรียกว่า "ก้อติด" ทำด้วยปล้องไม้ไผ่เล็กๆ ยาวประมาณ 8 นิ้ว ใหญ่ขนาดหัวแม่มือการติดฝ้ายภาษาพื้นเมืองว่า "ติดฝ้าย" (รูปที่ 2) ต่อจากนั้นก็เอาฝ้ายที่ติดอย่างละเอียดดีแล้วไปล้อให้เป็น "ดิว" กลม ๆ ยาวประมาณ 9 นิ้ว หรือแล้วแต่ความพอใจ เรียกว่า "การล้อฝ้าย"

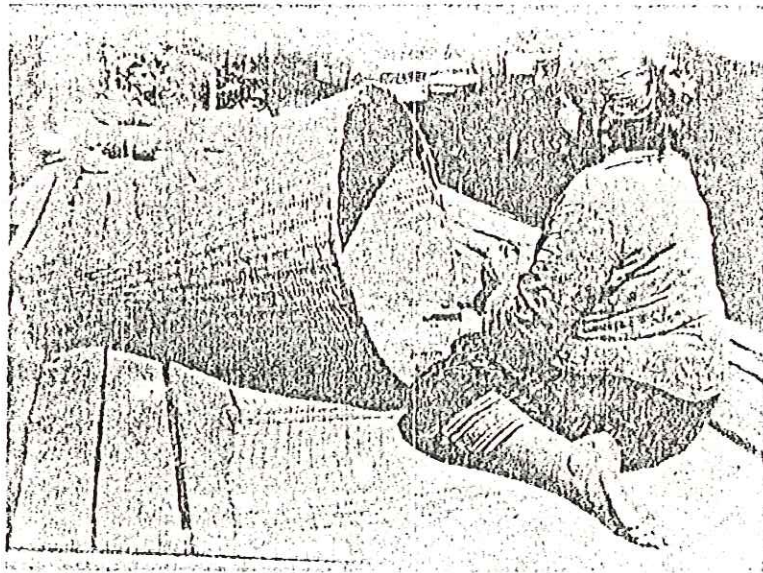
เครื่องมือที่จะล้อฝ้ายให้เป็นดิว นั้น คือ ไม้ล้อ มีลักษณะคล้ายตะเกียบ การล้อจะล้อกับพื้นซึ่งทำด้วยไม้เป็นแผ่นโตเท่ากับไม้ปิงปอง (รูปที่ 3) โดยนำเอาฝ้ายประมาณ 1 ฝ่ามือ วางลงบนแผ่นไม้ เอาไม้ล้อวางทับลงไปที่ยุฝ้ายใช้มือถูไปมากับพื้นเพื่อให้ฝ้ายเป็น "ดิว" แล้วดึงไม้ออก ทำแบบนี้ไปจนกระทั่งได้พอใช้ทอครั้งหนึ่ง ๆ จากนั้นก็นำไปให้เป็นเส้นฝ้ายหรือเส้นด้ายคือเอาไปปั่นนั่นเองการปั่นนี้เรียกว่า "การขึ้นฝ้าย" เครื่องมือที่จำเป็นในการขึ้นฝ้ายเราเรียกว่า "หลา" (รูปที่ 4) มีส่วนประกอบดังนี้ คือ

1. เหล็กไน
2. สายหลา
3. เส้าหลา
4. กงหลาและ ไม้หมุน

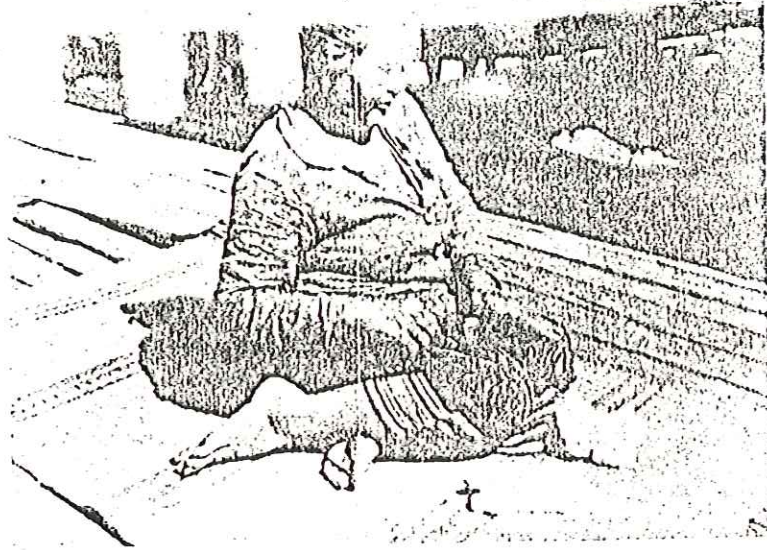
การปั่นฝ้ายนั้นจะต้องเอาปลายของฝ้ายที่ล้อเป็นดิวข้างใดข้างหนึ่งไปจ่อที่เหล็กไนพร้อมกับหมุนกงหลาซึ่งมีสายต่อมาถึงเหล็กไน ๆ ก็จะมีหมุนปั่นเอาฝ้ายซึ่งดิวออกเป็นเส้นเล็ก ๆ การปั่นฝ้ายนั้นจะสม่ำเสมอหรือไม่ขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้ปั่นเมื่อปั่นได้เต็มเหล็กไนสีกก็จะใช้ไม้ที่เรียกว่า "เป็ย" เป็ยออกจากเหล็กไนเพื่อจะให้เป็นเส้นฝ้าย จากนั้นเอาเส้นฝ้ายลงแช่น้ำขาวเพื่อจะได้ให้เส้นฝ้ายเหนียวไม่รุ่มง่าย และนำไปล้างน้ำสะอาด และตากแดดให้แห้ง ถ้าหากต้องการให้ฝ้ายมีสีต่าง ๆ ก็จะใช้สีย้อมตอนลงน้ำขาวนี้เอง นับว่าเป็นอันเสร็จวิธีการทำฝ้ายให้เป็นเส้น

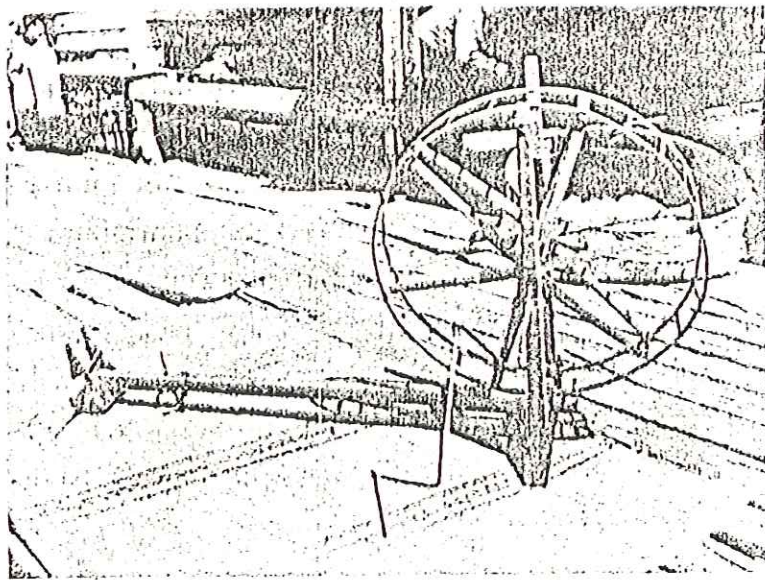
รูปที่ 1 ข ฝ้ายที่อยู่ในกระเปียด

รูปที่ 2 การตีฝ้าย

รูปที่ 3 การดัดผ้า

รูปที่ 4 ทล

สีย้อมผ้า

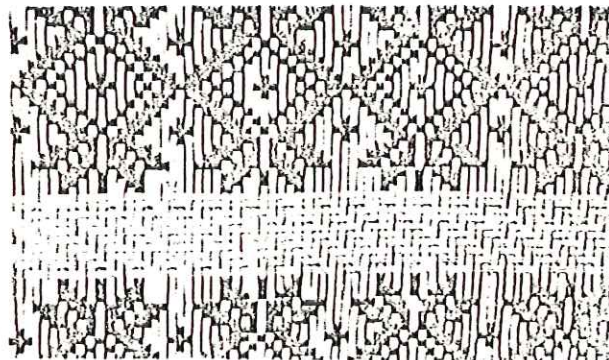
สีย้อมผ้ามีอยู่ด้วยกัน 2 ชนิด คือสีที่ได้จากธรรมชาติตามแบบพื้นบ้านโบราณ ส่วนอีกชนิดหนึ่งได้แก่ สีที่ได้จากวิทยาศาสตร์ สีที่ได้จากธรรมชาติของไทยส่วนมากจะได้จากต้นไม้ เปลือก แก่น ราก และผลดังนี้

สีแดง	ได้จาก	รากผล
สีคราม	ได้จาก	ต้นคราม
สีดองอ่อน	ได้จาก	แกลง
สีดำ	ได้จาก	ลูกกระจาย
สีเหลือง	ได้จาก	ขมิ้นชัน
สีส้ม	ได้จาก	สีตี
สีม่วงอ่อน	ได้จาก	ลูกหว่า
สีเขียว	ได้จาก	ใบหูกวาง, เปลือกสมอ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี เป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่ได้เก็บรักษาหัตถกรรมพื้นบ้านไทยไว้ ผ้าและเครื่องแต่งกายของพื้นบ้าน เช่น การแต่งกายพื้นบ้านของชาวบ้านน้ำกุ่ม อ.นครไทย จ.พิษณุโลก และผ้าเครื่องแต่งกาย เช่น ผ้าซิ่น ผ้าสไบ หมอน หมวกเด็ก ผ้าที่นำมาประดิษฐ์เป็นของใช้ เครื่องแต่งกาย ดังกล่าว จะเป็น ผ้า ชิด มีลวดลายสวยงาม

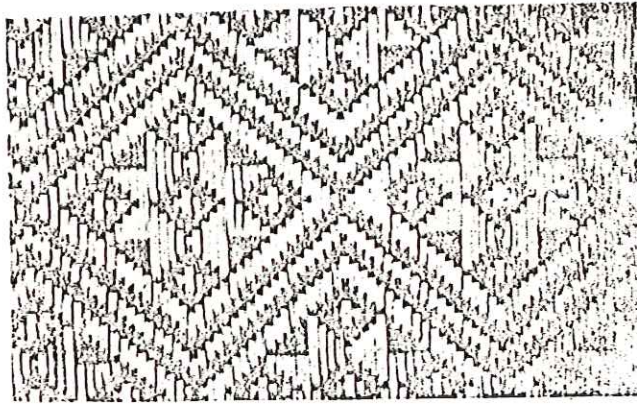
การเรียกชื่อลายผ้าชิด

1. ลายหน่วย เป็นลายผ้าชิดที่ทอให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมซึ่งส่วนมากการทอ ลายหน่วยนี้มักจะทอเป็นรูปสี่เหลี่ยมกลางเพราะคำว่า "หน่วย" ในที่นี้คือลูกหรือผลไม้ นั้นเอง ลายหน่วยมีชื่อเรียกตามสภาพสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น เช่น ลายชิดหมวก

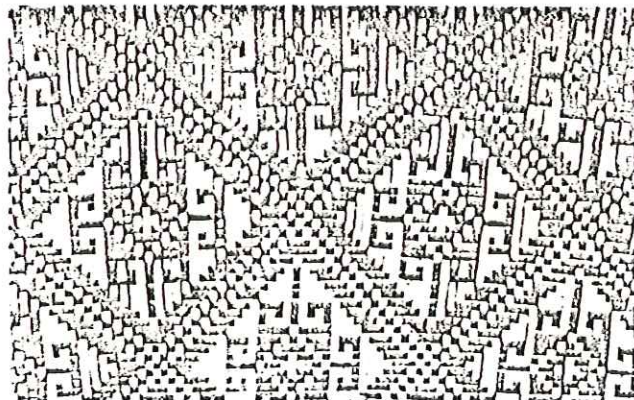
รูปภาพ ชิดหน่วย

2. ลายดอก มีลักษณะคล้ายกับดอกไม้ โดยการผสมผสานกันระหว่างหลายพื้นฐาน มีทิศทางการจัดที่เงาปลายกลมของรูนั้นพุ่งออกจากจุดศูนย์กลางเป็นแฉกคล้ายกลีบดอกไม้ จึงเรียกหลายประเภทนี้ว่าลายดอก แต่ชื่อของดอกไม้ที่ชาวบ้านนิยมเรียกได้แก่ ดอกแก้ว ดอกจันทร์ ดอกปอ

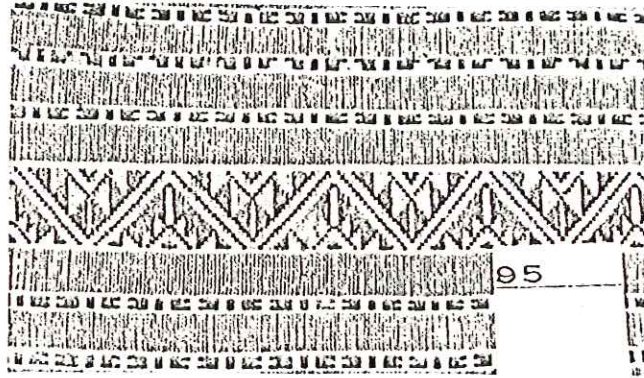
รูปลายชนิดดอก

3. ลายขอ เป็นเส้นตรงที่หักงอในแนวตั้ง แนวนอน และแนวเฉียง ลายขอนี้เป็นที่เรียกตามเครื่องใช้ชนิดหนึ่งปลายงอเป็นตะขอเพื่อเกี่ยวสิ่งของ ลายขอทอขึ้นในรูปแบบที่ต่างกัน หากใช้ลายขอซับซ้อนกันเรียกว่า "ขอท้าย" ถ้าขอเป็นลายต่อเนื่องกันเกี่ยวพันกันไปเรื่อยจนเรียกว่า "คลองเอื้อ"

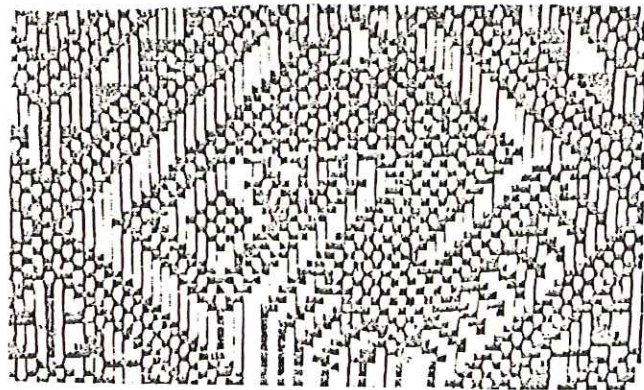
รูปภาพ ทิตลายขอ

4. ลายกาบ มีรูปร่างเป็นสามเหลี่ยมที่ทอให้ทับด้าน มีลักษณะคล้ายกับใบ และกาบของต้นไม้ ชิดกาบจะถูกนำมาจัดรูปแบบในลักษณะต่าง ๆ เช่น ลายเกล็ดเต่า ลายเกล็ดปลา และ ชิดหมากแข้ง

รูปภาพ ลายชิดกาบ

5. ลายผสม ผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้าลายชิดจะนำเอาลายชิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว คือ ชิดหน่วย ชิดดอก ชิดกาบ และชิดขอมมาจัดออกแบบผสมผสานกันให้ได้สัดส่วนที่ต้องการตามแนวคิดและจินตนาการของผู้ขอ ลายผสมได้ชื่อว่าเป็นลายชิดที่สวยงามที่สุดในบรรดาลายชิดทั่วไป

รูปภาพ ชิดลายผสม

3.2 ของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต

กลองกึ่ง

ประโยชน์ กลองกึ่ง เป็นของเล่นที่เด็กใช้ไม้ตี ทำให้มีเสียงดังคล้ายเสียงขิม และเสียงพิณ ทำจากปล้องไม้ไผ่ขนาดใหญ่มีสายไม้ไผ่เป็นเส้นหรือเป็นกึ่ง 2 เส้น สำหรับใช้ไม้ตี

กลองกึ่ง ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีของเด็ก ๆ อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งทำได้ง่ายโดย ทำจากปล้องไม้ไผ่ ส่วนใหญ่กลองกึ่งจะใช้ไม้ไผ่ 1 ปล้อง บางที่จะใช้ไม้ไผ่หลายปล้อง ทำกลองกึ่งหลายชุดติดกัน

วิธีทำ การทำกลองกึ่ง จะเลือกไม้ไผ่ป่าหรือไม้ช่างที่ยังสด ๆ ถ้าไม้ไผ่ใหญ่และปล้องยาว เสียงกลอง เสียงกลองระดังเสียงทุ้มหรือเสียงต่ำ ถ้าปล้องเล็ก และสั้นเสียงกลองจะแหลมมีเสียงสูง ปล้องไม้ไผ่ที่เลือกตัดจากกอ แล้วจะใช้มีด เลื่อยหรือขวานตัดให้เหลือส่วนข้อปล้องทั้ง 2 ข้าง ใช้มีดฟันหรือเกาผิวไม้ไผ่ให้ เรียบร้อย จากนั้นถากผิวไม้ไผ่ด้านใดด้านหนึ่งให้ลึกลงตลอดแนวปล้อง เพื่อทำให้เป็น หน้ากลอง ผิวหน้ากลองจะมีความกว้างประมาณ 3-5 เซนติเมตร ตรงกึ่งกลาง ปล้องบริเวณหน้ากลองจะเจาะรูสี่เหลี่ยมไว้ 1 รู ทะลุถึงโพรงไม้ไผ่เพื่อให้เสียงที่ตี ดังก้องกังวานขึ้นเมื่อถากหน้ากลองและเจาะรูเสร็จแล้วจะใช้มีดปลายแหลมแกะผิวไม้ ไผ่ด้านข้างหน้ากลองให้มี 2 เส้น หรือเป็นกึ่งเล็ก ๆ จะยาวจนตลอดแนวปล้องไม้ ไผ่ทำลิ่มหรือหมอนจากไม้ไผ่สอดไว้ที่เส้นไม้ไผ่ หมอนไม้จะทำให้เส้นสายไม้ไผ่ตึง เสียงจะดังดียิ่งขึ้น ทำไม้ตีกลองด้วยไม้ไผ่ 1 คู่ หากจะให้เสียงทุ้มหรือเสียงแปลม จะต้องทำแผ่นไม้บาง ๆ ปรับรูให้กว้างหรือเล็กบริเวณรูเจาะด้านหน้ากลอง

วิธีเล่น เด็ก ๆ มักจะเล่นกันเป็นวง มีดนตรีอื่นผสมผสาน เช่น กระจับปี่ กระจับปี่ รำ ฆ้อง โห่ ฯลฯ ที่ตั้งแล้ว เด็กผู้ชายมักจะเป็นดนตรี เด็กผู้หญิงจะเป็น ดนตรีรำซึ่งเลียนแบบมาจากการรำวงแบบพื้นบ้าน

ชาหยั่ง

ประโยชน์ ชาหยั่ง เป็นของเล่นพื้นบ้าน ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นขาเดิน 2 ข้าง คล้ายกับเป็นขาเทียม เพื่อใช้ก้าวต่างเดินจะทำให้ตัวสูงขึ้น ชาหยั่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ชาต่าง โกกเกก เป็นต้น

การเล่นชาหยั่ง มีลักษณะบางประการคล้ายกับเล่นเดินกะลา ซึ่ง ชาวบ้าน จะใช้การการเดินทั้งสองชนิดนี้ในชีวิตประจำวัน เช่นในพื้นบ้านชนบทมักจะพูดมัดวัวควาย ไว้ใต้ถุนบ้าน การเดินเข้าไปในใต้ถุนอาจสกปรก จึงใช้การเดินด้วยกะลา ต่อมาจึงประยุกต์ใช้ชาหยั่งเดินแทนในที่ที่มีโคลนตม เลอะและมากขึ้น

แหล่งที่มา ได้มาจากหมู่บ้านในอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

สมัยก่อนชาวบ้านในหมู่บ้านนครไทย จังหวัดพิษณุโลก จะใช้ชาหยั่งเดินในงาน ประเพณีปักธงชัย ซึ่งตรงกับวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 12 ของทุก ๆ ปี โดยจะเดินจากจุดหมายไปที่ภูเขาช้างล่อง

ส่วนประเพณีปักธงชัยของชาวนครไทย ที่จัดขึ้นเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านไทย ซึ่งเป็นเรื่องเล่าสืบกันมาว่า อำเภอนครไทย แต่เดิมนั้น คือเมืองบางยาง เป็นเมืองที่พ่อขุนบางกลางท่าว หรือพ่อขุนบางกลางท่าว ได้ช่องสุ่มชาวไทยที่แตกจากล้านนากระเซ็นมาจากทัพของพระเจ้าพรมมหาราช และมาอยู่ที่เมืองบางยาง เมืองพ่อขุนบางกลางท่าวเข้ามาที่เมืองบางยางได้เกิดสู้กับพวกเจ้าของดินเดิม ซึ่งอาจจะเป็นพวกขอม มอญ ลาว หรือ ละว้า พวกใดพวกหนึ่งในจำนวนนี้ การสู้รบกับเจ้าของดินเดิมนั้นได้มีการจุดไล่กันระหว่างทัพของพ่อขุนบางกลางท่าว กับทัพเจ้าของดินเดิม จนถึงเทือกเขาช้างล่อง จนทัพของพ่อขุนบางกลางท่าวได้รับชัยชนะ พ่อขุนบางกลางท่าวได้เอาผ้าคาดเอวของพระองค์ผูกปลายไม้ไผ่ที่ยอดเขาช้างล่องไว้เป็นอนุสรณ์ ชาวนครไทยจึงยึดถือสืบมาเป็นประเพณีตรวบท่าทุกวันนี้ ดังนั้นการเดินชาหยั่งจึงนำไปประกอบในพิธีปักธงชัยด้วย

วิธีทำ ชาหยั่งจะใช้ไม้ไผ่ 2 ลำขนาดพอเหมาะ แข็งแรง ยาวประมาณ 2-5 เมตร ใช้มีดเหลาลำไม้ไผ่ให้เรียบ เหลือแขนงไผ่หรือกิ่งไผ่ที่แข็งแรงไว้

สำหรับเหยียบเดิน หากแขนงไผ่ไม่ทนทานและแข็งแรง ผู้ทำท่าชาหยั่งจะเจาะรูลำไผ่ไผ่ให้สูงเท่า ๆ กัน ใช้ไม้เนื้อแข็งทำเป็นเดือยหรือสลัก เพื่อให้เท้าเหยียบได้สะดวกยิ่งขึ้น บางที่จะใช้ผ้าพันเดือยไว้ เพราะจะทำให้ไม่เจ็บเท้า การเล่นชาหยั่งมักนิยมเล่นในหมู่ของเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 10 ปี ขึ้นไป

วิธีเล่น ชาหยั่งได้ถูกนำมาจัดให้มีการแข่งขันในประเพณีเทศกาลต่างเพื่ออนุรักษ์ไว้ วิธีเล่นคือ ผู้เล่น จะต้องใช้เท้าเหยียบที่ยืน หรือเดือยที่ทำไว้ที่ละข้าง แล้วเดินหรือวิ่งไปให้เร็วได้เท่าที่ต้องการ ชาหยั่งยังพบเห็นอยู่บ้าง โดยเฉพาะในประเพณีพื้นบ้านท้องถิ่น จึงเป็นของเล่นที่สำคัญอีกประเภทหนึ่ง ควรที่จะศึกษาและสืบทอดให้แก่เยาวชนไทยสืบไป

แหล่งที่พบ อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

ตะแล็บแก็บ

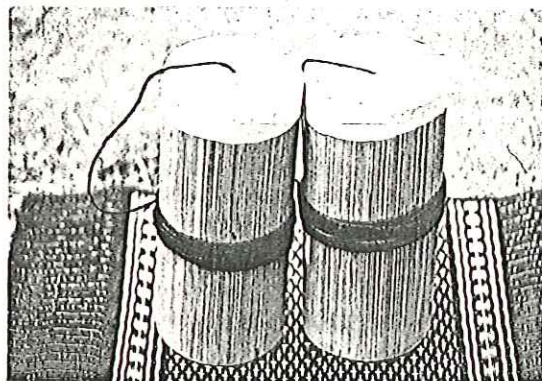
ประโยชน์ ตะแล็บแก็บ เป็นของเล่นใช้วัสดุประเภทกะลามะพร้าว กระทบอกไม้ไผ่ กล่องไม้ขีดหรือกระป๋อง ทำเป็นที่ผูกติดต่อสื่อสารกัน โดยผู้ฟังจะใช้ที่รับแนบไว้ที่หู เพื่อให้ได้ยินเสียง

การที่เรียกว่า "ตะแล็บแก็บ" คงเรียกชื่อตามผู้ใหญ่ที่เรียก "Telegram" แต่ด้วยการฟัง และการออกเสียงเพี้ยนไป

วิธีทำ จะเลือกไม้ไผ่มีลำขนาดปานกลาง ใช้มีดตัดไม้ไผ่จำนวน 2 กระทบอกตัดข้อไม้ไผ่ออกเหลาและเกลาผิวให้เรียบร้อย ตัดกระดากแข็งเป็นรูวงกลม ครอบปากกระทบอกไม้ไผ่ ทากาวให้แน่น เตรียมด้ายหรือเชือกเส้นเล็ก ๆ ยาวประมาณ 4-5 เมตร ร้อยรูตรงกึ่งกลางกระดากที่หุ้มกระทบอกไม้ไผ่ ทำมปลายเชือกไว้ด้านในกระทบอกไม้ไผ่

วิธีเล่น การเล่นตะแล็บแก็บใช้ผู้เล่น 2 คน ยืนห่างกันเท่ากับความยาวของเชือก ฝ่ายหนึ่งจะเป็นคนพูด ฝ่ายหนึ่งจะเป็นคนฟัง การถือกระทบอกไม้ไผ่จะต้องดึงเชือกให้ตึง ผู้พูดจะพูดกรอกลงไปในรูกระทบอกไม้ไผ่ด้านที่ไม่ปิดกระดาก ผู้ฟังจะจับกระทบอกไม้ไผ่ โดยนำส่วนปากกระทบอก แนบกับหูเพื่อฟังการสื่อสารซึ่งกันและกัน

แหล่งที่พบ หมู่บ้านหนองกะท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

ธนู

ประโยชน์ เป็นของเล่นเด็ก ทำเลียนแบบมาจากธนู ผู้ใหญ่ใช้ยิงสัตว์ขนาดเล็ก แต่ธนูของเด็กมักใช้ในการการแข่งขัน หรือประลองความแม่นยำมากกว่าใช้ยิงสัตว์ต่าง ๆ

วิธีทำ ธนูมีส่วนประกอบที่สำคัญ 4 ส่วน คือ ลูกธนู กระจับอกเก็บลูกธนู คันธนู และสายธนู

ลูกธนู จะใช้ไม้ไผ่เหล้าให้กลม มีความยาวประมาณ 1 ฟุต ตรงหัวลูกธนูจะแหลมคม มีลักษณะคล้าย ลูกศรสำหรับไว้ยิงสิ่งต่าง ๆ ส่วนปลายธนูจะเสียบด้วยใบไม้หรือกระดาษแผ่นเล็ก ๆ เพื่อให้ลูกธนูไปตามทิศทางที่ยิงได้

กระจับอกเก็บลูกธนู ใช้มีดตัดลำไม้ไผ่ขนาดพอดีมา 1 ปล้องตัดข้อด้านบนออกเหลือไว้เฉพาะข้อปล้อง ด้านล่าง เจาะรูกระจับอกทำที่แขวนสะพายและใส่ลูกธนูในกระจับอกนั้น

คันธนู จะเลือกไม้ไผ่ที่แก่จัดมีความยาวประมาณ 2-3 ฟุต ใช้มีดแหลก ส่วนตรงกลางไม้จะใหญ่ และเหลาเรียวปลายไม้ ปลายไม้ 2 ด้านจะข่วนให้เป็นรอยเพื่อผูกเชือกสายธนูให้แน่น

สายธนู นำเส้นเชือกมัดที่รอยข่วนปลายไม้ โนมคันธนูให้โค้ง

วิธีเล่น เด็ก ๆ มักจะเล่นยิงธนูแข่งขันกันคราวละหลาย ๆ คน ธนูอาจจะทำขึ้นด้วยตนเอง หรือผู้ใหญ่ทำให้ก็ได้ การยิงแข่งขันของเด็กจะกำหนดสิ่งของระยะทางการยิง จำนวนลูกธนูที่ใช้ยิง ใครใกล้เคียงหรือถูกเป้าหมายจะเป็นฝ่ายชนะ นอกจากนั้นแล้วเด็กๆ ยังนำธนูไปยิงผลไม้ต่าง ๆ

แหล่งที่พบ อ. วังทอง จ. พิษณุโลก

นกหวีด

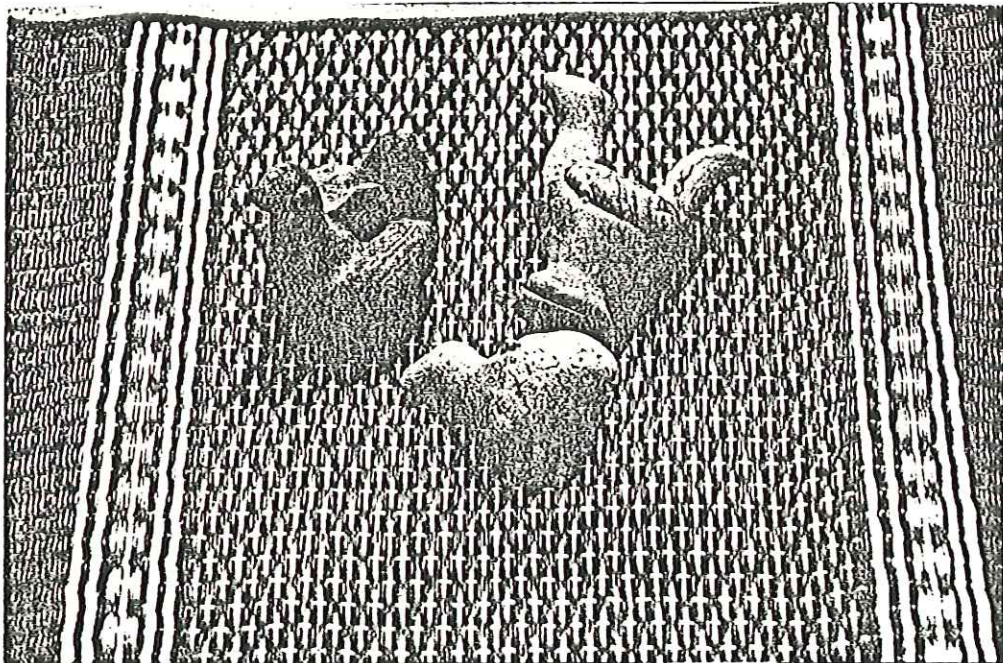
ประโยชน์ นกหวีดเป็นของเล่นพื้นบ้านปั้นด้วยดินเหนียวเป็นรูปนกชนิดต่าง ๆ ใช้ปากเป่าหางนกจะมีเสียงหวีดร้องจึงเรียกว่านกหวีด

การปั้นนกหวีดในสมัยก่อน อาจเป็นต้นแบบการประดิษฐ์นกหวีดที่ทำด้วยพลาสติกหรือโลหะในปัจจุบัน ชาวบ้านเมื่อมีเวลาว่างก็มักจะประดิษประดอยทำสิ่งของเล็กๆ น้อยๆ ให้ลูกหลานเล่นสนุกหรือไว้ใช้ประดับบ้านเรือน

วิธีทำ จะใช้ดินเหนียวก้อนเล็กๆ ปั้นเป็นรูปนกชนิดที่ต้องการนกที่ชาวบ้านนิยมปั้น คือ นกคุ้ม นกเขา นกกระเจิบ นกพิราบ และนกเป็ดน้ำ ส่วนหางของนกจะเจาะเป็นรูรี ๆ เป็นช่องอากาศให้ทะลุส่วนหางด้านบน ฟังลมจนดินเหนียวแห้ง เวลาเป่าจะมีเสียงดัง

วิธีเล่น เด็กจะวางตัวนกเล่นเป็นเกมนายพรานยิงนก หรือเป่าที่ทางหากนกตัวใดส่งเสียงหวีดร้องให้ดังกว่า ตัวนั้นก็ชนะ

แหล่งที่พบ

จิ้งหน่อง

ประโยชน์ จิ้งหน่อง เป็นดนตรีพื้นบ้านที่เด็กเล่นกัน โดยการเป่าไม้และใช้มือตีต ทำให้เกิดเสียงเป็นจังหวะ

วิธีทำ หากลำไม้ไผ่คัดเลือกลำไม้ไผ่ที่แก่จัด ตัดปล้องไม้ไผ่ยาวประมาณ 1-2 ปล้องการทำจิ้งหน่อง จะให้มีตเหลาไม้ไผ่ให้แบนบาง ๆ ครั้งหนึ่งของจิ้งหน่องจะเหลาให้บางกว่าอีกส่วนหนึ่ง ส่วนที่เหลาบางนี้จะเจาะรูรียาวเกือบตลอดครึ่งไม้ไผ่นั้น บริเวณเจาะรูจะใช้เป่าแล้วตีปลายไม้ที่อ่อนบาง เสียงจะดังขึ้นเป็นจังหวะทับนิ้วที่ตีตนั้น

วิธีเล่น นำจิ้งหน่องที่ทำเสร็จแล้วเป่าตรงรูเจาะ แล้วใช้นิ้วมือตีไม้ไผ่ที่อ่อนบางขณะที่เป่าลมเข้าไปในรูปไม้ทำให้เกิดเสียงดังขึ้น

แหล่งที่พบ ต. ในเมือง อ. พิชัย จ. อุตรดิตถ์

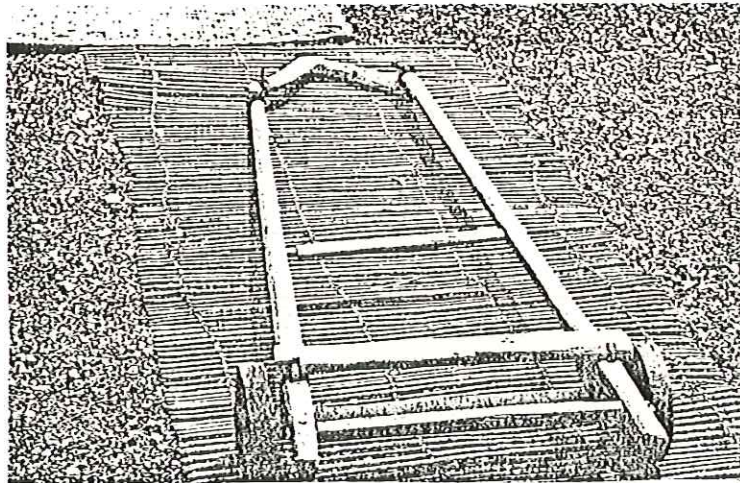
ลื้อลาก

ประโยชน์ เป็นของเล่นเด็กในสมัยก่อน เพื่อทำให้ลากเล่นกัน โดยจะมีผู้ดึงลื้อหรือลากลื้อให้เคลื่อนไปข้างหน้า

วิธีทำ ลื้อลากจะใช้ไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ยาวประมาณ 20-30 เซนติเมตร จำนวน 2 ลื้อ เจาะรูกลางตรงกลางใช้เหล็ก หรือไม้เป็นแกนลื้อ ต่อโครงสร้างลื้อด้วยไม้เนื้อแข็ง ให้สามารถวางสิ่งของได้ ที่ลากลื้อ ทำเหมือนคอมควาย ใช้วางบนบ่าขณะลาก

วิธีเล่น ผู้ลากนำคอมมาวางไว้ระหว่างไหล่ทั้งสองข้าง เปลี่ยนกันลากหรือลากสิ่งของแข่งกันเป็นที่สนุกสนาน

แหล่งที่พบ อ. วัดโบสถ์ จ. พิษณุโลก

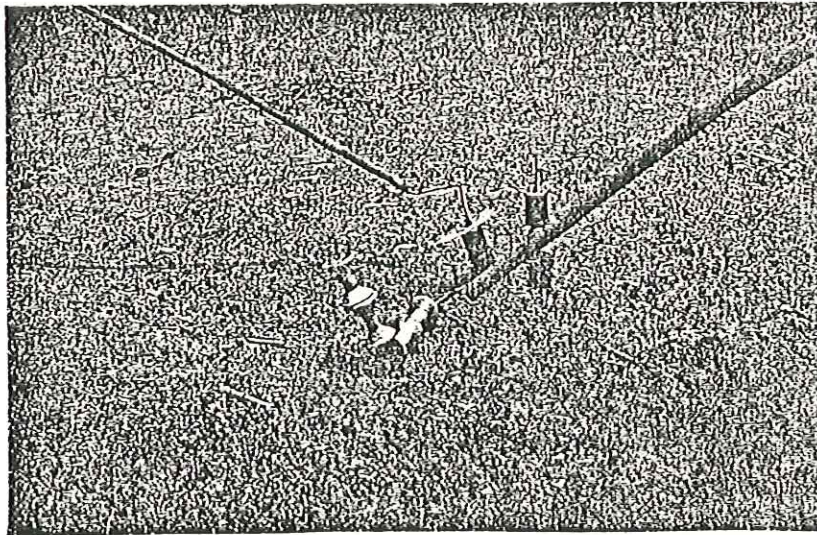
ล้อยลอดด้าย

ประโยชน์ ล้อยลอดด้าย เป็นของเล่นเด็ก นิยมวิ่งแข่งกันในกลุ่มเด็กชาย โดยใช้เลขคล้ายที่หมดแล้วทำเป็นล้อยลอดและจะมีการประดิษฐ์ล้อยลอดด้ายในลักษณะต่าง ๆ กัน

วิธีทำ ใช้ล้อยลอดด้าย 2-3 หลอด ทำเป็นล้อยลอด และใช้ลวดทำเป็นแกนหรือเพลาล้อยลอดไปในรูล้อยลอดด้าย หลาย ๆ หลอด ตัดปลายลวดให้ตั้งฉากเพื่อกันไม่ให้ล้อยลอดในขณะวิ่งเวลาใส่ไปข้างหน้า ล้อยลอดจะหมุนมือจับจะเหลาไม้ไผ่เป็นเรียวยาวผูกมัดกับเส้นลวดที่ทำเป็นแกนล้อยลอด

วิธีเล่น เด็ก ๆ จะใช้ล้อยลอดด้ายวิ่งเล่นตามถนนเรียบ ๆ การเล่นล้อยลอดด้ายเป็นการวิ่งออกกำลังกายที่สำคัญของเด็ก ๆ พร้อมทั้งเป็นการเล่นเป็นกลุ่มสร้างความสามัคคีและเป็นการสร้างสรรค์การประดิษฐ์สิ่งของเล่นด้วยตนเอง

แหล่งที่พบ อ. นครไทย จ. พิษณุโลก

ลิงจับหลัก

ประโยชน์ ลิงจับหลัก เป็นของเล่นผู้ใหญ่ และของเล่นเด็ก ผูกมัดไว้ที่หลัก ไม้หรือต้นไม้อื่น ใช้เชือกชักตัวลิงเคลื่อนไปข้างบนคล้ายกับลิงปายป็น เมื่อไปถึงจุดข้างบน แล้วจะผ่อนเชือกอีกเส้น จึงจะเคลื่อนตัวลงมาข้างล่างอีก

วิธีทำ ใช้ไม้เนื้อแข็งภาคป็นตากฟืนด้วยมีดหรือขวาน ทำเป็นตัวลิง มีขนาดเท่าตัวจริง มีขาสิงทั้ง 4 ขา จะใช้ตะปูยึดกับแผ่นไม้หนา ทำเป็นร่องหรือมีลูกล้อหมุนได้ใช้เชือกมัดบริเวณคอสิง โยงปลายเชือกมัดกับปลายไม้ด้านบนที่สิงป็นปลายขึ้นไป ข้างบนจะทำรอกมีแกนหมุน เวลาดึงเชือกข้างล่าง รอกข้างบนจะหมุนตัวลิงจะเคลื่อนไปข้างบน เมื่อสิงได้ไปจนถึงรอกแล้ว ผู้ชักตัวลิงจะผ่อนปลายเชือกอีกเส้นหนึ่ง สิงจึงไต่ราวหรือหลักลงมา

วิธีเล่น คนที่เดินผ่านหน้าบ้านไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เมื่อพักเหนื่อยจากการเดินทาง หรือพักร้อนในร่มไม้ ได้ต้มน้ำตามชุ่มหน้าบ้านแล้วยังได้มีความสนุกสนานกับการดึงเชือกสิงจับหลักอีกด้วย

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. ลำพูน

ลูกฟัด

ประโยชน์ ลูกฟัดเป็นของเล่นที่ใช้ฝ่ามือสองข้างปั้น หรือหมุนแกนไม้ หากลูกฟัดของใครหมุนได้นานกว่าจะเป็นฝ่ายชนะ

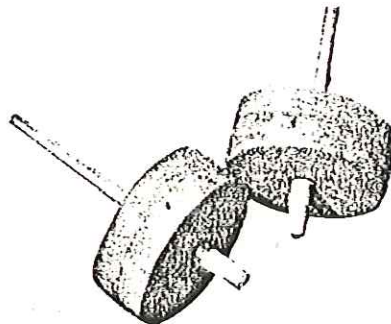
วิธีทำ ลูกฟัดมีส่วนประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ

ลูกฟัด ใช้แผ่นไม้เนื้อแข็ง มีความหนาประมาณ 3-4 เซนติเมตร ใช้เลื่อยตัดไม้ยาวประมาณ 4-5 เซนติเมตร จากนั้นใช้ดินสอลากเส้นแผ่นไม้ให้เป็นวงกลม แล้วใช้มีด ขวานหรือเลื่อยตัดตามรอยเส้นวงกลมนั้น ใช้ขี้ผึ้งหรือกระดาษทรายขัดผิวไม้ให้เรียบ จุดกึ่งกลางลูกฟัดเจาะรูเล็ก ๆ ไว้เพื่อสอดไม้แกนหมุนการเจาะรูลูกฟัดนั้นใช้ลวดปลายแหลมเผาไฟให้ร้อนแดงแล้วจึงเจาะรู

แกนหมุน จะใช้ไม้เนื้อแข็ง มีความยาวประมาณ 12-15 เซนติเมตร เหลาไม้แกนหมุนให้กลม ขนาดเล็กกว่าแท่งดินสอเล็กน้อย ใช้ค้อนตอกทุบแกนไม้ให้สอดเข้าไปในรูที่เตรียมไว้

วิธีเล่น จะใช้ฝ่ามือสองข้างประกบกับปลายไม้แกนหมุนยกลูกฟัดให้สูงขึ้นกว่าพื้นเล็กน้อย ใช้แรงมือเหวี่ยงสะบัดอย่างแรง ลูกฟัดจะหมุนตามด้วยความเร็ว เด็ก ๆ จะเล่นกันเป็นกลุ่ม โดยการแข่งขันหมุนลูกฟัด ลูกฟัดใครหมุนนานกว่าจะเป็นฝ่ายชนะ

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

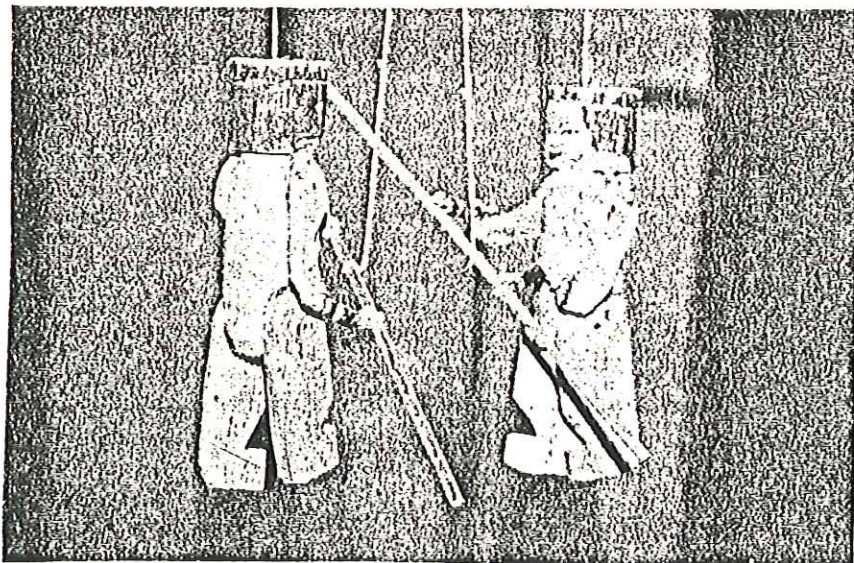
หุ่นไม้โสน

ประโยชน์ หุ่นไม้โสนเป็นของเล่นสำหรับเด็กดู ขณะลมพัดหุ่นไม้โสน จะแกว่งโยนไปมา หากทำหุ่นมวยหุ่นฟันดาบ หรือตีกระบอง แขนวไว้เป็นคู่ ๆ

วิธีทำหุ่น กระบอง จะใช้ไม้โสนขนาดเท่าข้อมือ จำนวน 2 ท่อน มีความยาวประมาณ 8-10 เซนติเมตร ใช้มีดปลายแหลม หรือสิ่วแกะเป็นรูปคน กำลังถือไม้กระบอง เหล่าไม้ไผ่กลม ๆ มัดติดกับมือหุ่น นำเชือกมาผูกกับตัวหุ่นทั้งสองตัวแขวนไว้บนเพดาน หรือชายคาบ้าน ใช้กระดาษทำเป็นใบปะทะลม เวลาลมพัดถูกใบพัด จะช่วยทำให้ตัวหุ่นไม้โสนแกว่งไกวโยนไปมา คล้ายกับคนกำลังต่อสู้กัน

วิธีเล่น นำหุ่นไม้โสนแขวนไว้เหนือเปลให้เด็กดูทำให้เกิดความสนุกสนานเด็กจะสนใจการเคลื่อนไหวของหุ่นไม้โสนไม้ร้องไห้รบกวน

แหล่งที่พบ อ. ตะพานหิน จ. พิจิตร

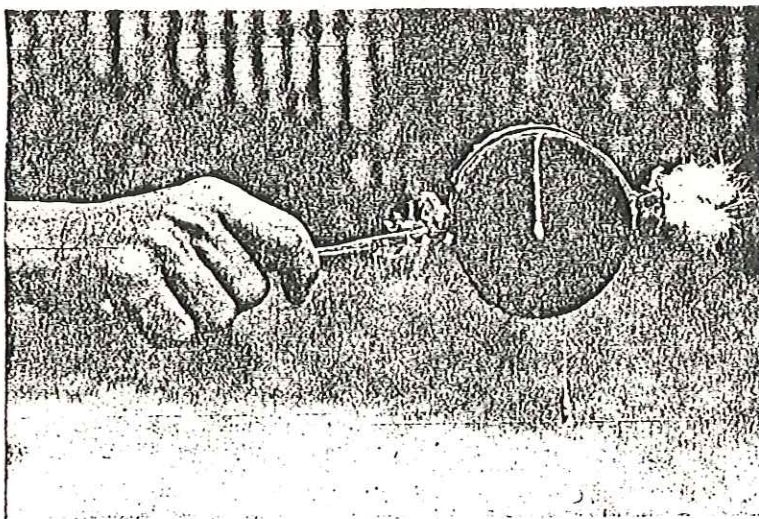
ป๋องแป่ง

ประโยชน์ ป๋องแป่งอาจเรียกชื่อตามเสียงที่ตั้ง เมื่อคนจีนข้อมผ้าไปที่ใด มักจะมีเด็ก ๆ ไปมองดูกลองหรือป๋องแป่ง อยู่เสมอ เป็นที่ชื่นชอบของเด็ก ๆ ผู้ใหญ่ จึงคิดทำเลียนแบบขึ้นมาให้เด็กเล่น

วิธีทำ ป๋องแป่งจะใช้เศษสังกะสี หรือกระดาษแข็ง กว้างประมาณ $1\frac{1}{2}$ - 2 นิ้ว มาโค้งให้เป็นวงกลม มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณ $1\frac{1}{2}$ - 2 นิ้ว ใช้กระดาษแก้วมาตัดเป็นวงกลม ให้มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางใหญ่กว่าระป๋องเล็กน้อย 2 แผ่น ทากาวรอบๆ ขอบ ปิดทับที่ระป๋องทั้งด้านบนและด้านล่าง เจาะรูเล็กๆ ที่ระป๋องข้างละ 1 รู ถ้าไว้เป็นที่สอดเชือกยาวประมาณ 5 เซนติเมตร ปลายเชือกด้านหนึ่งผูกกับเศษไม้เล็กสอดเข้าไปในรู และอีกปลายด้านหนึ่งของเชือกร้อยลูกปัดทำเหมือนกันทั้ง 2 ข้าง นำไม้ไผ่เหลาให้เล็กๆ ยาวพอประมาณ เจาะรูระป๋องให้รูอยู่ตรงกลางระหว่างเชือกสอดไม้เข้าไปปลายไม้จะโผล่ออกมาเล็กน้อย ปลายอีกด้านหนึ่งให้เหลือไว้ยาวพอมีจจับได้ใช้เป็นด้ามถือ

วิธีเล่น ผู้ใหญ่จะทำป๋องแป่งให้เด็กถือเล่น หรือเด็กโตที่สามารถเล่นเองได้เมื่อจะทำให้ป๋องแป่งมีเสียงดังจะเหวี่ยงสลัดหมุนไปมาเพื่อให้ลูกปัดที่ร้อยไว้ข้าง ๆ เหวี่ยงไปกระทบกับกระดาษแก้วจนเกิดเสียงดังป๋องแป่ง ๆ

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

รถบรรทุก

ประโยชน์ รถบรรทุกเป็นของเล่นเด็กที่ใช้ไม้ทำเลียนแบบรถบรรทุก ซึ่งเด็กชายจะเล่นมากกว่าเด็กหญิง รถบรรทุกจะจุลากลไปตามถนน

วิธีทำ เด็ก ๆ จะทำรถได้หลายรูปแบบ ใช้ไม้ต้นนุ่น เลือกกิ่งไม้ขนาดใหญ่พอสมควร ใช้มีดตัดเป็นท่อน ๆ เพื่อทำเป็นตัวรถ หัวรถ และล้อรถ การทำหัวรถจะใช้มีดลาก หรือใช้สิ่วแฉวกตกแต่งคล้ายกับหัวรถยนต์ ส่วนตัวรถบรรทุกใช้ไม้ต้นนุ่น จะทำเป็นรถบรรทุกน้ำมัน ใช้ลวดปลายแหลมเจาะตัวถังรถ และเจาะส่วนหัวรถ เพื่อให้แกนไม้ล้อรถสอดเข้าไปในรูได้ ส่วนที่เป็นลูกล้อจะใช้เลื่อยตัดเป็นลูกล้อรถ ใช้มีดเหลาไม้ใผ่ให้เป็นแกนกลม สอดรูตัวถังรถ และส่วนหัวรถ ทั้งสองด้านของแกนไม้จะเสียบล้อรถให้แน่น

วิธีเล่น รถบรรทุกเด็กจะชอบเล่นเป็นกลุ่ม มีการแข่งขันกันว่ารถของใครจะวิ่งได้เร็วกว่าก็จะชนะ

แหล่งที่พบ อ. นครไทย จ. พิษณุโลก

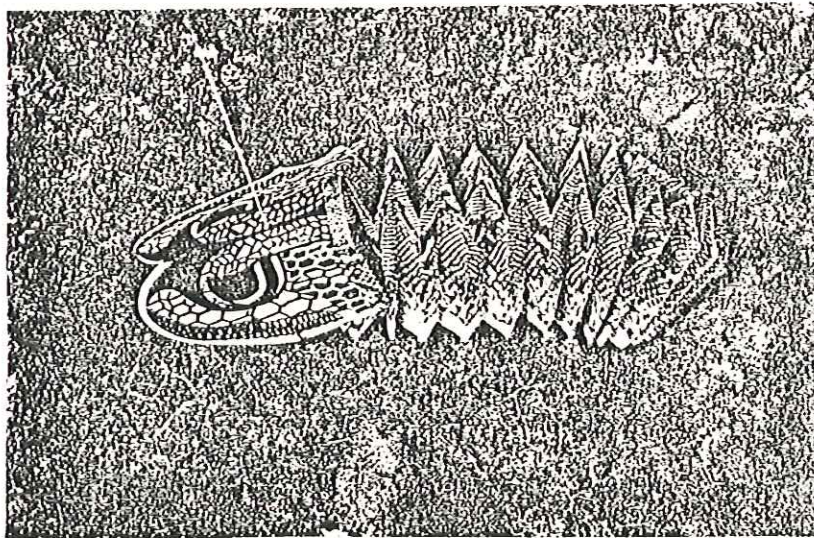
หนอนเติน

ประโยชน์ หนอนเติน เป็นของเล่นเด็กประเภทหนึ่งใช้ล้อหลอดด้ายร้อยยาวยึด ดึงเส้นเชือกขึ้นลงสลับกัน ล้อหลอดด้ายจะหมุนแล้วทำให้ตัวหนอนเตินได้

วิธีทำ หนอนเตินได้ใช้หลอดด้ายไม้จำนวน 1 หลอด นำยางยึด 1 วง ร้อยยางยึดกับรูหลอดด้าย มัดปลายยางยึดทั้ง 2 ข้าง กับโครงตัวหนอนการทำตัวหนอนอาจใช้เปลือกไม้ ใบไม้หรือกระดาษตัดเป็นเส้นยาว ๆ คล้ายตัวหนอน นับเหลี่ยมให้ตัวหนอนมีลำตัวเป็นปล้อง

วิธีเล่น จะมัดเชือกหรือเส้นด้ายยาวประมาณ 1 เมตร กับวงล้อหลอดด้ายเจาะรูทะลุด้านบนหนอนเวลาให้ตัวหนอนเตินจะหมุนหลอดด้าย ยางที่ร้อยรูจะหมุนเป็นเกลียว.... เพื่อให้ตัวหนอนเติน เด็กจะจับปลายเชือกดึงขึ้น และผ่อนเชือกสลับกันไป ล้อด้ายจะหมุนไปตามแรงเหวี่ยงของเกลียวยางยึด ทำให้ตัวหนอนเตินได้

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

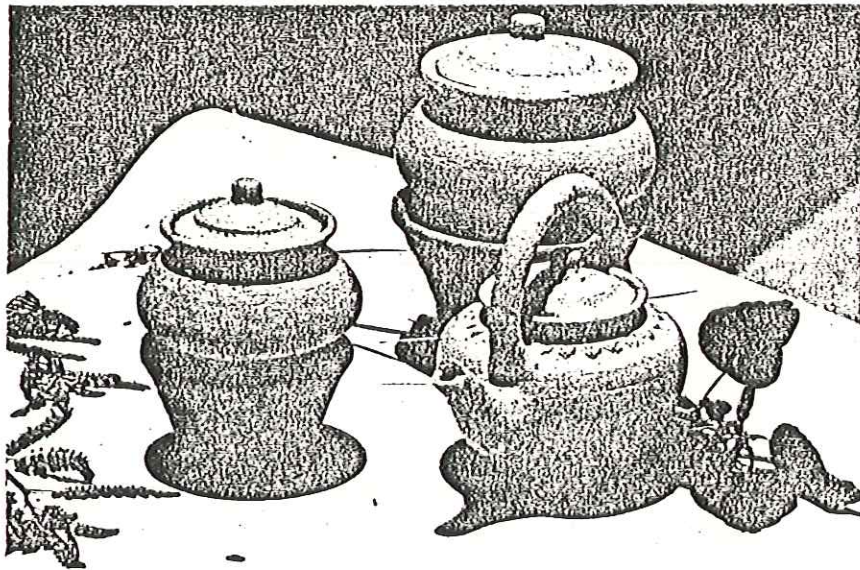
หม้อข้าวหม้อแกง

ประโยชน์ หม้อข้าวหม้อแกง เป็นของเล่นพื้นบ้านไทยสมัยก่อน โดย เฉพาะเด็กผู้หญิง มักนิยมเล่นกันมาก บางทีก็เรียกว่าเล่นขายของ

วิธีทำ อุปกรณ์การทำหม้อข้าวหม้อแกง มักจะหาวัสดุที่หาง่ายมาทำเป็น ของเล่น เช่น ใช้กระลามะพร้าว ฝาทอยโข่ง เป็นต้น วัสดุดังกล่าวจะนำมาเป็น ภาชนะใส่อาหารที่เรียกว่าหม้อข้าวหม้อแกง

วิธีเล่น อาหารที่เด็กๆ ใช้เล่นกันนั้นจะใช้ฝู้นเป็นข้าว กับข้าวจะใช้ใบหญ้า เด็ดเป็นชิ้นเล็กๆ ใส่กระลามะพร้าว ผู้เล่นจะสมมุติตนเป็นแม่ครัว หรือผู้ขายของ เด็ก ที่เล่นหม้อข้าวหม้อแกงด้วยกันจะแกล้งทำเป็นรับประทานอาหาร บางทีใช้กระดาษเล็ก เป็นรูปสี่เหลี่ยมหรือวงกลม สมมุติว่าเป็นเงินทองสำหรับจ่ายให้ผู้ขายอาหารนั้น

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

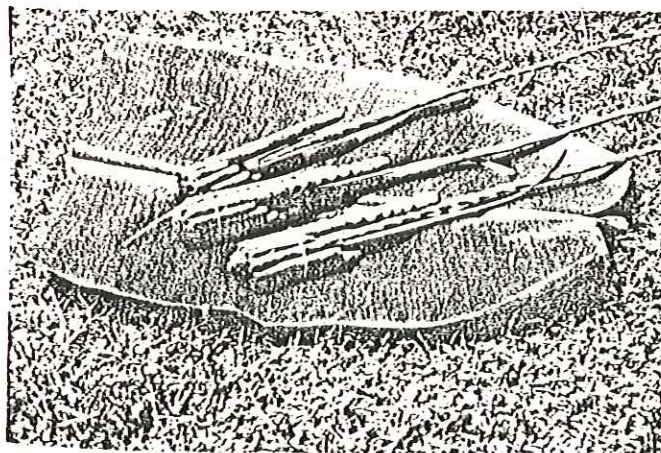
โหวด

โหวด เป็นของเล่นพื้นบ้านทำด้วยไม้ไผ่ ลำค่อนข้างเล็กหลาย ๆ ท่อนใช้
 ครั่งยึดรวมกันเวลาให้เกิดเสียงจะเป่ารูไม้ไผ่ หรือมัดเชือกหมุนไปโดยรอบ บางแห่ง
 เรียกหวูด

วิธีทำ เลือกจำไม้ไผ่ขนาดเล็กชาวบ้านเรียกว่า "ไผ่เปราะ" ตัดลำไม้ไผ่
 ยาว สั้น ไม้เสมอกัน จำนวนหลายท่อน ส่วนใหญ่จะใช้ไม้ไผ่ 5-8 ท่อน ลำไม้ไผ่ที่จะ
 ทำให้เกิดเสียงหวูด ลัดข้อปล้องทิ้งไปหนึ่งก้าน ใช้มีดปาดที่เป่าให้มน ลำไม้ไผ่ท่อนหนึ่ง
 จะมีขนาดใหญ่กว่าท่อนอื่น เพื่อทำเป็นแกนกลางและใช้ถือหรือมัดเชือกเหวี่ยงหมุนให้
 เกิดเสียง จากนั้นใช้ไฟเดี๋ยวดังให้ละลาย นำครึ่งนอกไม้ไผ่ให้รวมกัน

วิธีเล่น จับตัวโหวดเป่าลมไปที่รูไม้ไผ่พร้อม ๆ กัน เสียงโหวดจะดัง
 ประสานเสียงจากหลายรูที่เป่านั้น หรือ บางทีเพื่อให้เกิดเสียงดังมาก ๆ จะใช้เชือก
 มัดปลายไม้ไผ่แกว่งหมุนไปรอบๆ การเล่นโหวดนี้ส่วนใหญ่จะเล่นกันเป็นกลุ่ม ๆ เฉพาะ
 เด็กผู้ชายและจะแข่งขันกัน โดยพิจารณาเสียงโหวดที่ดังของใครไพเราะกว่าก็ชนะ

แหล่งที่พบ อ.วังทอง จ.พิษณุโลก

อีโป๊ะ

ประโยชน์ อีโป๊ะ เป็นของเล่นพื้นบ้านชนิดหนึ่งเด็ก ๆ ใช้ยิงเล่น ทำให้เกิดเสียงดัง

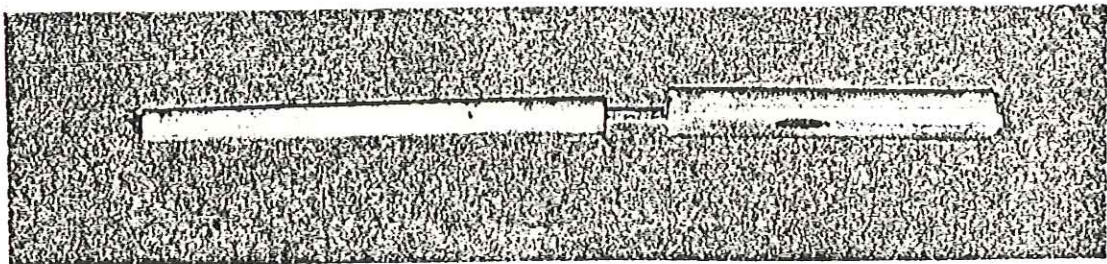
วิธีทำ อีโป๊ะ จะมีส่วนประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนล้ากลิ้งและส่วนด้าม ใช้ไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 เซนติเมตร ยาวประมาณ 20-30 เซนติเมตร ตัดข้อปล้องส่วนหนึ่งออกไป ส่วนข้อปล้องอีกด้านหนึ่งจะเหลือไว้ไม่ตัดออก จากนั้นจะแบ่งลำไม้ไผ่ออกเป็น 2 ส่วน

ส่วนล้ากลิ้ง ใช้ลำไม้ไผ่ส่วนที่ตัดข้อปล้องออก แล้ววัดระยะจากส่วนปลายที่ตัดข้อปล้องนั้นไปให้เกือบถึงข้อปล้องอีกด้านหนึ่ง ใช้มีดตัดลำไม้ไผ่ออกจากกัน ส่วนนี้จะเป็นล้ากลิ้ง ปลายล้ากลิ้งทั้งสองข้างต้องเวียนเสมอกัน

ส่วนด้าม ใช้ไม้ไผ่ส่วนที่เป็นข้อปล้องที่เหลือ จะมีความยาวประมาณ 10 เซนติเมตรส่วนนี้จะทำเป็นด้าม ใช้มีดผ่าและเหลาไม้ไผ่เหมือนไม้เรียวให้สั้นกว่าล้ากลิ้งเล็กน้อย นำแกนไม้ไผ่ที่เหลาดังกล่าวนี้ใส่รูส่วนที่เป็นด้ามให้แน่น

วิธีเล่น ใช้ลูกกระสุน อัดใส่รูกระบอกไม้ไผ่ ใช้แกนไม้ส่วนด้าม ดันหรือกระแทกลูกกระสุนไม้ที่ปลายกระบอกอีโป๊ะอย่างแรงและรวดเร็ว แรงอัดของอากาศจะระเบิดทำให้เกิดเสียงดัง เด็กๆ มักจะเล่นเพื่อความสนุกสนาน แบ่งข้างยิงกัน แสดงเป็นตำรวจจับผู้ร้าย

แหล่งที่พบ อ. นครไทย จ. พิษณุโลก

รถสามล้อ

ประโยชน์ รถสามล้อ เป็นของเล่นเด็กใช้นั่งหรือให้ผู้อื่นเข็น มักจะเล่นกันตามลานบ้าน

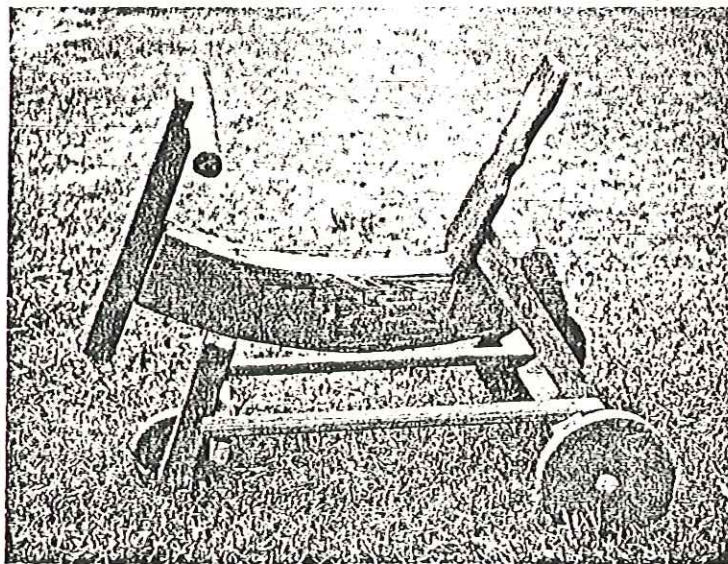
วิธีทำ การทำรถสามล้อพัฒนารูปแบบจากการสร้างล้อลาก ทำโครงสร้างด้วยไม้ไผ่ หรือไม้เนื้อแข็ง ผู้ลากจูงจะจับไม้ที่ทำเป็นคานยึด ดึงให้ล้อหมุนเคลื่อนที่ผู้นั่งรถจะจับคานไม้ที่นั่งบนหมอนไม้ รถจะเลี้ยวไปตามทิศทางใด ๆ ขึ้นอยู่กับผู้จูงลากเป็นสำคัญ รถสามล้อมีส่วนประกอบดังนี้

ลูกล้อ จะมี 3 ล้อ ใช้มีดหรือขวานฟันไม้ให้เป็นวงกลม เจาะรูตรงกลางเพื่อใส่แกนให้ล้อหมุนได้

โครงไม้ ผู้ทำรถสามล้อจะทำโครงไม้ให้มีรูปร่างเหมือนรถจักรยาน ทำที่นั่งและทำมือจับ สามารถบังคับให้ล้อหน้าของรถเลี้ยวหมุนได้

วิธีเล่น รถสามล้อไม้สามารถใช้แรงขาถีบให้รถเคลื่อนที่ได้ แต่จะให้เพื่อน ๆ หรือผู้ใหญ่เข็นรถด้านหลัง ซึ่งผู้เข็นจะใช้ลำไม้ไผ่เข็นด้านหลังรถ เด็กจะบังคับทิศทางให้เลี้ยวไปมาได้สะดวก

แหล่งที่พบ อ. บางกระทู้ ม. จ. พิษณุโลก

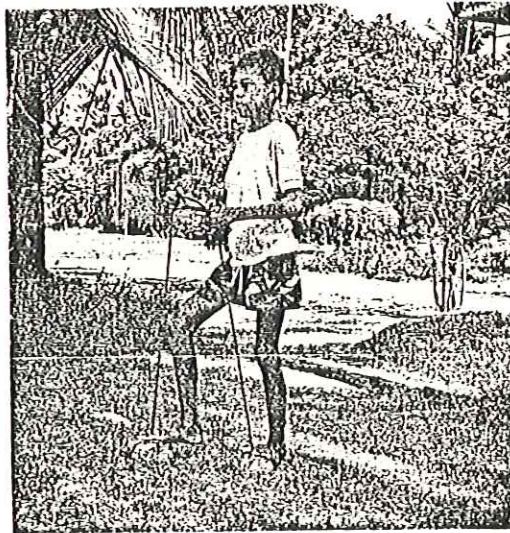
อีโก๊ะ

ประโยชน์ อีโก๊ะเป็นของเล่นพื้นบ้านไทยสมัยก่อน เด็กวัยรุ่นมักนิยมใช้เดิน และวิ่งแข่งกัน

วิธีทำ อีโก๊ะจะใช้กะลามะพร้าวที่ขูดเนื้อใช้หมดแล้ว ซึ่งทิ้งขวางตามใต้ถุน เลือกระลาซีกหัวที่มีรูจาวมะพร้าว กะลาที่นิยมใช้จะเป็นกะลาลูกค่อนข้างโต มีลักษณะ แป้น ๆ จะได้เหยียบถนัด ใช้เชือกขนาดร้อยที่รูจาวมะพร้าวได้ เชือกที่ร้อยมีความยาว ประมาณ 1-2 เมตร ร้อยรูกะลามัดปลายเชือกทั้ง 2 ข้าง เพื่อไม่ให้หลุดจากรู กะลาตอนเดิน

วิธีเล่น วางกะลาทั้ง 2 ซีกคว่ำคางกับพื้น ผู้เล่นจะใช้เท้าเหยียบที่กะลาทั้ง 2 ข้าง ใช้เชือกที่มีต่ออยู่ระหว่างง่ามหัวแม่เท้า กับนิ้วชี้ในลักษณะคืบเชือก สองมือจับ เชือกไว้ให้สูงในระดับเอวถึงอก การเดินหรือวิ่งจะยกมือไปพร้อมกับขาที่ก้าวย่าง เดิน ต้องดับเชือกตึงให้ตึงตลอดเวลา

แหล่งที่พบ บ้านหนองกระท้าว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก

อ้อ

ประโยชน์ อ้อเป็นของเล่นใช้หมุน ทำให้เกิดเสียงดัง การตั้งชื่อว่าอ้อเพราะตั้งตามเสียงที่ได้ยินเมื่อได้ปะทะกับลม อ้อบางสถานที่เรียกว่า หมากอ้อ

วิธีทำ อ้อมีส่วนประกอบ 2 ส่วน คือ แผ่นไม้หมุนและไม้มือจับ

แผ่นไม้หมุนใช้ลำไม้ไผ่ ความยาว 1 ปล้องไม้ หรือประมาณ 1 ฟุต ใช้มีดผ่าไม้ให้บางความกว้างประมาณ 3-5 เซนติเมตร เจาะรูปลายไม้ด้านใดด้านหนึ่งสำหรับร้อยผูกเชือก แผ่นไม้บาง ๆ ที่เป็นไม้หมุนนั้นบางที่จะใช้วิธควั่นปลายไม้จนคอดเพื่อผูกมัดปลายไม้เข้ากับเชือกให้แน่น

ไม้มือจับ จะเหลาไม้ไผ่ยาวประมาณ 1 เมตร ปลายเรียวเหมือนไม้เรียว บางที่อาจทำไม้มือจับมีความยาว เพียงเล็กน้อยสำหรับจับถือในเวลาหมุนตัวอ้อ เมื่อทำแผ่นไม้หมุนและไม้มือจับเสร็จแล้วจะใช้ เชือกร้อยรูแผ่นไม้หมุนหรือผูกมัดกับรอยควั่นไม้ ปลายเชือกอีกด้านมัดกับปลายไม้มือจับ เส้นเชือกจะยาวประมาณ 1 ฟุต

วิธีเล่น จะเล่นบริเวณลานบ้านหรือที่โล่ง ใช้มือเหวี่ยงหมุนแผ่นไม้บางให้หมุนเหนือศีรษะผู้เล่นแผ่นไม้บางให้หมุนด้วยความเร็วปะทะกับลม ทำให้เกิดเสียงดังหรือเสียงที่ดังนั้นจะสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินให้แก่ผู้เล่น

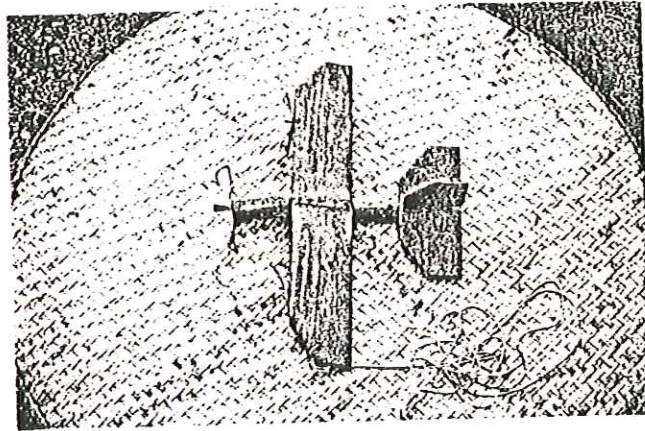
แหล่งที่พบ

เรือบิน

ประโยชน์ เรือบินเป็นของเล่นเด็กในสมัยก่อน นิยมเล่นในกลุ่มเด็กชายมากกว่าเด็กหญิง ชาวชนบทมักเรียกเรือบินมากกว่าที่จะเรียกว่า "เครื่องบิน"

วิธีทำ ใช้ก้านดอกกล้วย ตัดเป็นลำเรือบินยาวประมาณ 20-25 เซนติเมตร ปีกเรือบิน 2 ปีก คือปีกด้านหน้าและปีกด้านหลัง ปีกด้านหน้าจะยาวกว่าด้านหลัง ใช้ใบตาลแก่ เสียบตรงรอยที่ใช้มีดกรีดไว้ส่วนด้านปีกหลังจะทำหางเสือไว้ด้วย เวลาเล่นจะปรับปีกหน้าและหลังงอเล็กน้อย

วิธีเล่น จับส่วนลำเรือบินด้านหลังพุ่งไปในอากาศ ให้เรือบินเหิรร้อน แผล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

3.3 เครื่องดนตรีไทย

ไทยเป็นชาติใหญ่มาแต่โบราณ ตามประวัติศาสตร์ว่า เราเคยอยู่ในประเทศจีนแล้วถอยลงมาทุกที จนปัจจุบันอยู่ในคาบสมุทรอินโดจีนเซียหรือแหลมทองนี้มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ตรงกันว่าไทยเป็นชาติที่มีนิสัยรักสนุก ชอบร้องรำทำเพลง รักดนตรีมานานแล้ว

ไทยได้รับอิทธิพลจากจีน ซอม และอินเดีย เครื่องดนตรีไทย สามารถแบ่งออกเป็นพวก เครื่องดีด สี ดี เป่า และมีพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือเครื่องกำกับจังหวะ

เครื่องดีด ผู้เล่นจะใช้มือหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งดีดที่สายของเครื่องดีดนั้นแล้วจะมีเสียงดังขึ้น

เครื่องสี คือเครื่องดนตรีที่มีสายคล้ายเครื่องดีด แต่ผู้เล่นทำเสียงให้ดังขึ้นด้วยวิธีใช้เส้นหางม้าหลายเส้นสีไปมาตามสาย

เครื่องตี คือ เครื่องดนตรีที่ผู้เล่นใช้มือหรือใช้ไม้ตีเครื่องดนตรีชนิดนั้นแล้วมีเสียงดังขึ้น

เครื่องเป่า คือ เครื่องดนตรีที่ผู้เล่นใช้ปากเป่า เป่าลมเข้าไปในเครื่องดนตรีนั้นแล้วเกิดเสียงดังขึ้น

ส่วนเครื่องกำกับจังหวะของไทยนั้น จะจัดอยู่ในประเภทเครื่องตี เพราะได้วิวัฒนาการมาจากการปรบมือ เคาะจังหวะ เพื่อใช้กำกับจังหวะ¹

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี ได้เก็บรวบรวมเครื่องดนตรีไทย โดยจัดแสดงไว้ให้ผู้เข้าชมได้ชม และเป็นการอนุรักษ์เครื่องดนตรีไทยไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา

¹ เฉลิม นาครักษ์ ศิลปะกับชีวิต หน้า 65-74

ช่ออุ้ม

ประโยชน์ ช่ออุ้มใช้บรรเลงร่วมในวงเครื่องสาย วงมโหรี และวงปี่พาทย์
ช่ออุ้มมีสองสายเรียกสายเอกสายทุ้มเสียงที่เกิดจะเป็นเสียงนุ่ม ๆ หรือ
เสียงทุ้มตลกโหลกทำด้วยกะลามะพร้าวชนิดกลมรี ปาดออกครึ่งหนึ่งเพื่อใช้ชิงหนัง
แพะ หรือหนังลูกวัว ส่วนโปงของกระโหลกมักแกะสลักลวดลาย ช่ออุ้มได้ใช้ร่วมบรรเลง
ในวงเครื่องสามและวงมโหรีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาใช้บรรเลงกับวงปี่พาทย์
ไม้แข็งและวงปี่พาทย์ตึกตำบรณด้วย

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

กรับ

ประโยชน์ ใช้เป็นเครื่องกำกับจังหวะในวงดนตรีไทย และใช้ประกอบ
จังหวะในการละเล่นนั้นบ้าน เช่น ลำตัด และเป็นเครื่องกำกับจังหวะในวงโปงลาง
ในภาคอีสาน

กรับทำด้วยไม้ไผ่ผ่าซีก เหลาไม้เรียบเกลี้ยงเกลายาวประมาณ 40
เซนติเมตร ใช้ตีให้ผิวกระทบกันค้ำน แบนเกิดเสียงดังกรับ

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

ฆ้อง

ฆ้องมีรูปร่างคล้ายซำบ แต่ทำหนากว่า มีห้กุ่มออกมาเป็นขอบคนละข้างกับปทุม
ที่โปร่งออกมา ขอบที่ห้กุ่มออกมาเรียกว่า ฉัตร ที่ขอบหรือฉัตรเจาะรูสำหรับร้อย
เชือกเพื่อแขวน

ประโยชน์ ฆ้องในสมัยก่อนใช้ตีเพื่อบอกเวลา และเป็นเครื่องดนตรีประ
กอบในวงดนตรีไทย

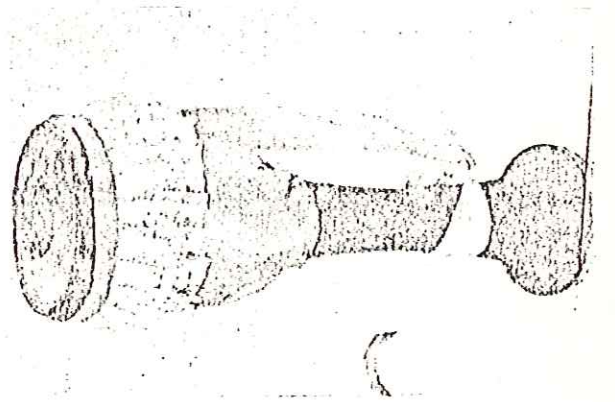
แหล่งที่พบ ต. หัวรอ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

กลองยาว

กลองยาว เป็นกลองหน้าเดียว ตัวกลองทำด้วยไม้จริง เช่น ไม้มะม่วง มีลายสำหรับสะพายคล้องบ่าใช้มือตีหรืออาจเล่นไลดเอนใช้กำปั้น ศึก เช่า ศีรษะ กล่าวว่ายไทยได้แบบการตีกลองยาวมาจากพม่า ชาวบ้านทั่วไปมักเรียกการเล่นกลองยาวว่า "เถิดเทิง" หรือ "เทิงบ้อง-กลองยาว"

ประโยชน์ กลองยาว ใช้กำกับจังหวะในการเล่นพื้นบ้านของไทย เช่น รำวง กลองยาว

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิจิตร .

ขลุ่ย

ขลุ่ย เป็นเครื่องเป่าตั้งเดิมของไทย ทำด้วยไม้รวก เจาะรู 7 รู สำหรับ บังคับเสียง และเจาะรูด้านล่างอีก 1 รู ด้านขวามีรูสำหรับปิดเยื่อ (ไม้ไผ่หรือหัวหอม) กันเสียงแตกอีก 1 รู ใช้เป่าร่วมวงเครื่องสายมโหรี ปี่พาทย์ไม้นวม และ ปี่พาทย์ตึกตำบรวรรพ์ด้วย

ประโยชน์ ขลุ่ยใช้เป่าร่วมกับวงเครื่องสายมโหรี ปี่พาทย์ไม้นวม และวง ปี่พาทย์ตึกตำบรวรรพ์

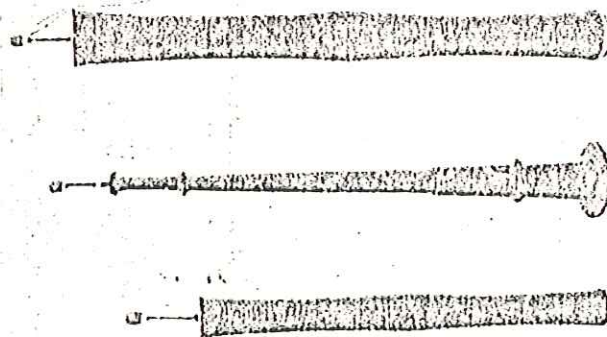
แหล่งที่พบ อ. วังทอง จ. พิษณุโลก

ปี่

ปี่เป็นเครื่องวงดนตรีไทยแท้ มีลักษณะการสร้างและเป่าไม่เหมือนชาติใด การที่เรียกปี่นั้นเรียกตามเสียงที่ได้ยิน ตัวปี่ทำด้วยไม้แก่นเจาะ ภายในกลวงตลอด เจาะรูสำหรับเปลี่ยนเสียง 6 รู ใช้บรรเลงผสมวงกับเครื่องดี

ประโยชน์ ใช้ปี่บรรเลงร่วมในวงเครื่องดี และใช้บรรเลงในงานราชพิธีสำคัญ

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. ตาก

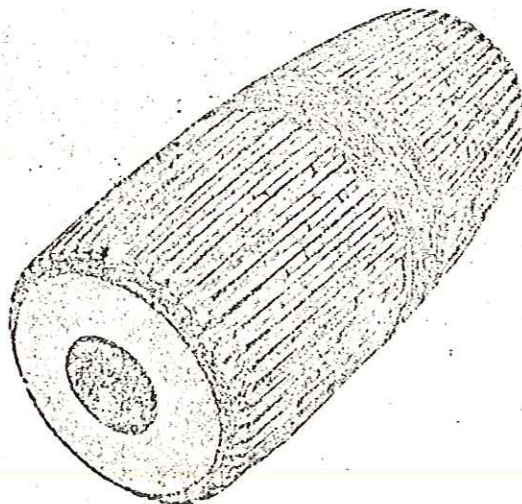

กลองสองหน้า

กลองสองหน้า มีรูปร่างเป็นทรงกระบอก มีท่วงหน้าผูกมัดช่วงกลางตัวกลอง ใช้หนังวัวซึ่งตึงทั้งสองด้าน ใช้ตีกำกับจังหวะแทนตะโพนในวงปี่พาทย์ และการขับเสภา

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

ประโยชน์ ใช้ตีกำกับจังหวะในวงปี่พาทย์ และการขับเสภา

พินน้ำเต้า

พินน้ำเต้า เป็นพินสายเดี่ยวทำจากน้ำเต้า

วิธีทำ เอาเปลือกผลน้ำเต้าครึ่งลูก เอาทางจุกชี้ไว้ เจาะตรึงติดคันทินพิน ทำด้วยไม้เรียกว่า "ทวน" ยาวประมาณ 78 เซนติเมตร ปลายมีลูกบิดสำหรับเร่งเสียง ซึ่งทำด้วยหวาย หรือทองเหลือง สายจะผูกกับลูกบิดและปลายโค้งงอของทวน อีกด้านหนึ่ง การบรรเลงผู้เล่นจะไม่สวมเสื้อเพื่อจะเอากระโหลกประกบติดเนื้อตรงทรวงอก เมื่อตีตจะเกิดเสียงก้อง ผู้เล่นจะใช้ตีตประสานไปกับการขับร้องของตนเอง

ประโยชน์ ใช้ตีตประสานกับการขับร้องเพลงไทย โดยผู้เล่นจะเป็นผู้ขับร้องเอง

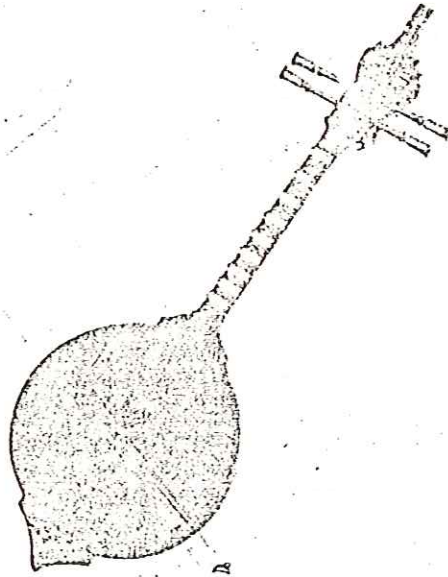
แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

ซิง

ซิงเป็นเครื่องดีด มี 4 สาย ทำจากไม้จริง ชาวไทยทางภาคเหนือนิยมเล่นกันมาก ปกติใช้บรรเลงร่วมกับปี่ซอ ใช้มือซ้ายถือแนบหน้าอก มือขวา ถือไม้ดีด ซึ่งทำด้วยเขาหรือกระดูกสัตว์

ประโยชน์ ใช้บรรเลงร่วมกับวงดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ เช่น วงสะล้อซอ ซิง

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. เชียงใหม่

บทที่ 4

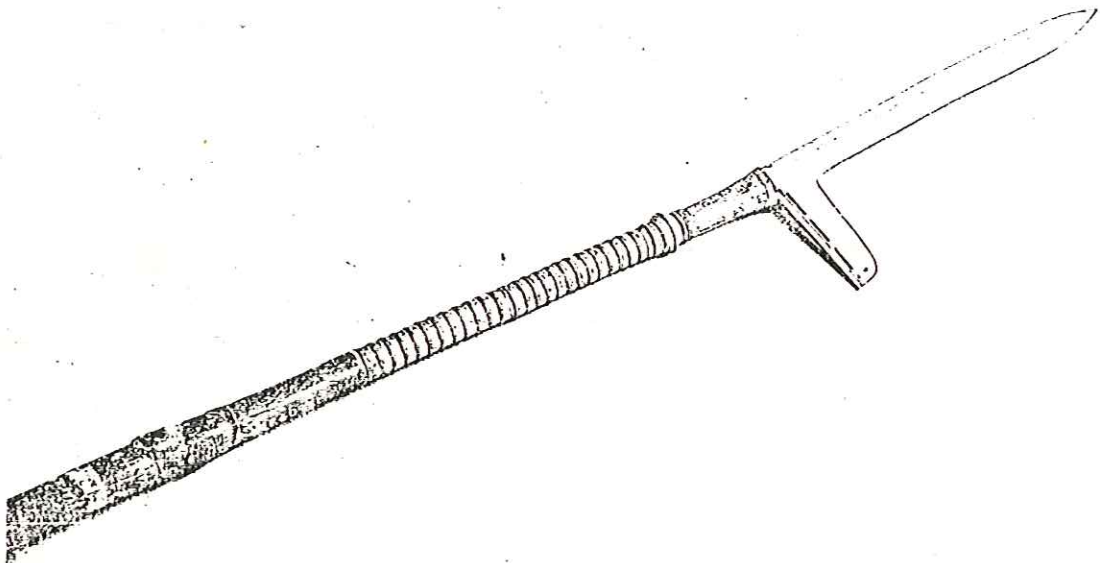
อาวุธโบราณ เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องปั้น

ของใช้ในสมัยก่อน บางอย่างถ้าเลิกใช้นานจนไม่รู้จักกัน เช่น เฉ็ยด เตียบ ตะลุ่ม บางอย่างก็เลิกใช้แล้วแต่ยังเป็นที่ยังนึกกันดีอยู่ เช่น อาวุธในสงครามต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น หอก ดาบ ทวน มีด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในสมัยก่อนเป็นของใช้เจ้านายหรือขุนนางชั้นสูงมักจะประดิษฐ์ตกแต่งอย่างสวยงาม นอกจากของที่เลิกใช้แล้ว ของใช้เงินที่ใช้กันมานานและยังคงใช้อยู่ในปัจจุบันก็คือ พาน ชัน เครื่องใช้เกี่ยวกับน้ำต่างๆ เช่น คนโท และขันตอก เป็นต้น

อาวุธโบราณ

หอก

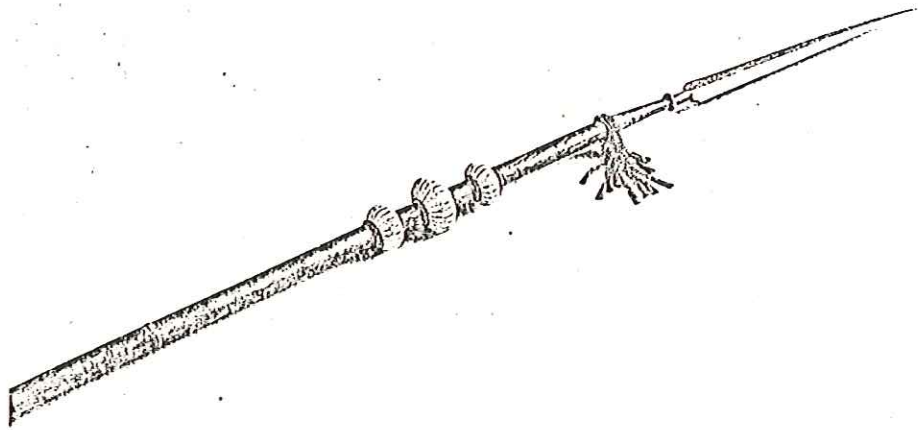
ประโยชน์ หอกเป็นอาวุธใช้ในการทำสงครามในสมัยก่อน
หอกเป็นอาวุธด้ามยาวประมาณ 2 เมตร ตัวอาวุธเป็นเหล็ก ด้ามทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ตกแต่งด้านและตามโคนตัวอาวุธด้ามลวดลายสวยงาม
แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. อุตรดิตถ์

ทวน

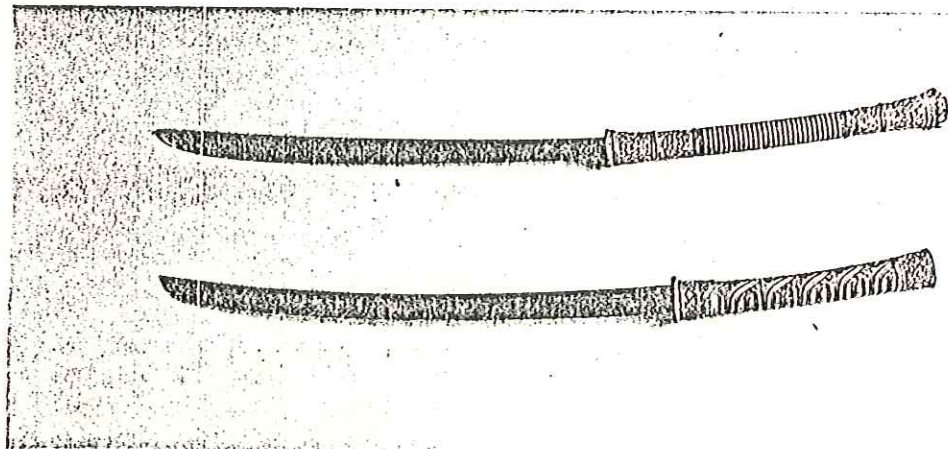
ประโยชน์ ใช้เป็นอาวุธในการทำสงครามในสมัยก่อน โดยผู้ใช้นั่งบนหลังม้าขณะรบ

ทวนเป็นอาวุธด้ามยาวประมาณ 2 เมตร ตัวอาวุธเป็นเหล็กด้ามทำจากไม้เนื้อแข็ง ทวนพัฒนามาจากหอก มีรูปร่างเล็กกว่า เบากว่าและมีผู้ใช้นหลังม้า แหล่งที่มา อ.เมือง จ.กำแพงเพชร

ดาบ

ประโยชน์ ดาบจะใช้เป็นอาวุธในการทำสงคราม ขณะใช้ต้องเข้าประชิดศัตรู เพราะดาบเป็นอาวุธด้ามสั้นกว่าทวน และหอก

เครื่องเงิน

เครื่องเงินที่มีอยู่ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี ส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องใช้ต่างๆ

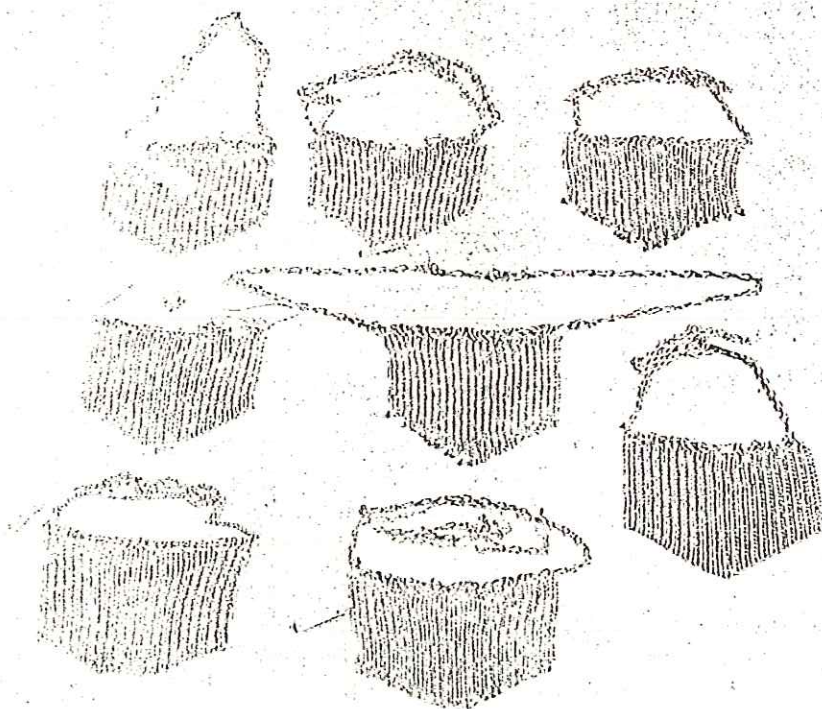
จะปิ้ง (จับปิ้ง)

ประโยชน์ ใช้ปกปิดอวัยวะเพศเด็กหญิง

วิธีทำ จะปิ้ง มีสองแบบคือ จะปิ้งทึบ และจะปิ้งระย้า ทำจากโลหะที่ไม่เป็นสนิม เช่น ทอง นาก เงิน รูปร่างสามเหลี่ยมมน คล้ายใบโพธิ์ ตรงกลางโค้งนูนกว่าขอบเล็กน้อย จะปิ้งมีรูห่วงทั้งสองข้างเพื่อใช้เป็นที่ร้อยเชือกผูกเอว

วิธีใช้ ใช้ผูกใต้สะดือเหนืออวัยวะเพศ เด็กสมัยก่อนไม่นุ่งผ้า จนกว่าอายุ 10-12 ขวบ

แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. พิษณุโลก

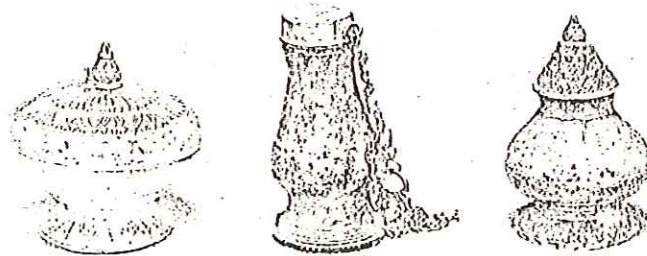

เต้าปูน

ประโยชน์ ใช้ใส่ปูนสำหรับกินหมาก ในสมัยก่อนนิยมกินหมากกัน ทุกครอบครัวจะมีเขี่ยรหมากไว้คอยต้อนรับผู้มาเยือน

วิธีทำ เต้าปูนทำจากเงินมีรูปร่างมากมาย เช่น ทรงกลม ทรงกระบอกสูง และทรงวงรี แล้วแต่ความพอใจ เต้าปูนมีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ ตัวเต้าปูน ฝา และไม้คั่ว

วิธีใช้ ใช้ใส่ปูนสำหรับกินหมากวางไว้ในเขี่ยรหมาก
แหล่งที่พบ อ. เมือง จ. สุโขทัย

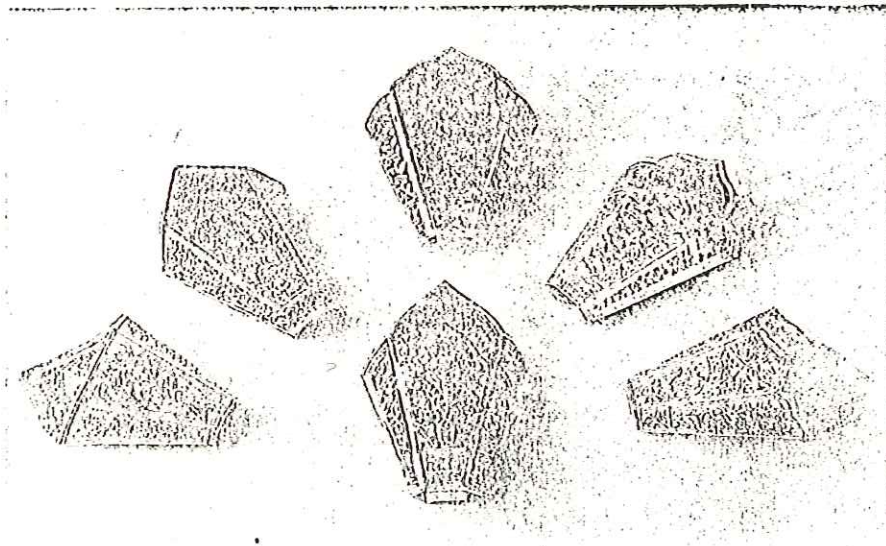

ช่องพลุฉลุลาย

ประโยชน์ ใช้ใส่พลุสำหรับกินหมาก

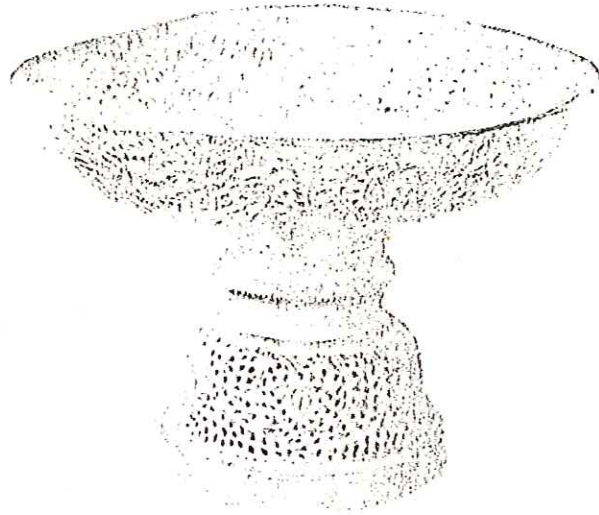
วิธีทำ ช่องพลุ ฉลุ ทำจากเงิน มีรูปทรงสูงเพรียว เป็นทรงกรวย ฉลุ
ลวดลาย ดอกไม้ และพันธุ์ไม้สวยงาม

วิธีใช้ ใช้ใส่ใบพลุ เพื่อต้อนรับแขกผู้มาเยี่ยม จัดไว้ในเขียนหมาก
แหล่งที่มา อ. เมือง จ. แพร่

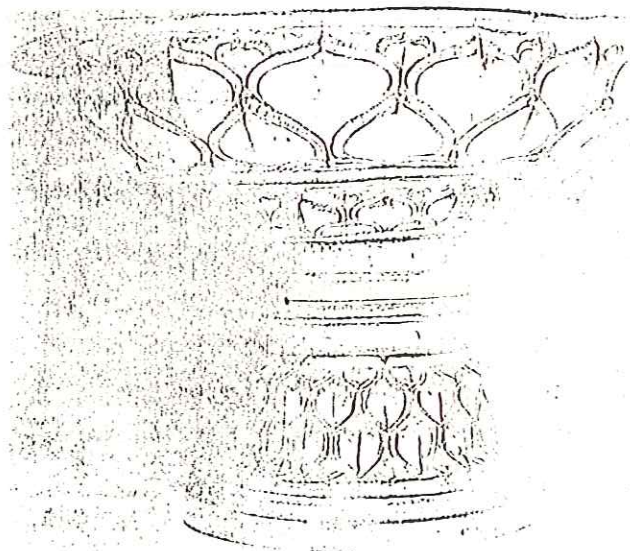
ขันดอกลายฉลุ

ประโยชน์ ใช้ใส่ดอกไม้ไปวัดในวันพระ หรือใส่ดอกไม้ขมาคารวะผู้อาวุโส
แหล่งที่มา อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่

ขันดอกกลีบบัว

ประโยชน์ ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปเมื่อมีศาสนาพิธีในบ้านเรือน
แหล่งที่มา อ.เมือง จ.แพร่

เครื่องเขิน และเครื่องปั้นดินเผา

เจียต

ประโยชน์ ใช้สำหรับใส่สิ่งของต่างๆ เช่น เสื้อผ้า

วิธีทำ ทำด้วยไม้หรือเครื่องเขิน มีการประดับลายสวยงาม มีรูปร่างเป็น
ทรงกระบอก ทำฝาเป็นสันสูง

วิธีใช้ ใช้ใส่สิ่งของต่างๆ เช่น เสื้อผ้า อาหารแห้ง

แหล่งที่พบ อ. วังทอง จ. พิษณุโลก

เตียบ

ประโยชน์ ใช้สำหรับใส่เครื่องบริโภค

วิธีทำ เตียบเป็นภาชนะเครื่องเขิน มีรูปลักษณะคล้ายพาน หรือ ตะลุ่ม
มีขอบหลายเหลี่ยมมีฝาครอบ

วิธีใช้ ใช้ใส่เครื่องบริโภค เช่น อาหาร สำหรับเจ้านายและผู้มีฐานะ
ในสมัยก่อน

แหล่งที่พบ อ. วัดโบสถ์ จ. พิษณุโลก

ตะลุ่ม

ประโยชน์ ใช้ใส่สิ่งของต่างๆ เช่นเดียวกับ ภาคหรือพานขนาดใหญ่

แหล่งที่มา อ. ศรีสังขาลัย จ. สุโขทัย

เครื่องถ้วยสังคโลก

"สังคโลก" เป็นชื่อที่ใช้เรียกเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นในเขตจังหวัดสุโขทัย เมื่อราวสมัยอาณาจักรสุโขทัย-อยุธยา โดยมีแหล่งเตาเผาอยู่ที่เมืองสวรรคโลก (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอศรีสัชนาลัย) สันนิษฐานว่า คำ "สังคโลก" นี้เพี้ยนมาจากคำว่า "สวรรคโลก" อันเป็นชื่อแหล่งผลิตเครื่องถ้วยที่ใหญ่และสำคัญที่สุดในระยะเวลานั้น¹

ในนิพนธ์กัณฑ์นั้นบ้าน จันทวี ได้เก็บสะสม เครื่องถ้วยสังคโลกไว้ดังนี้

จานเขียนลายสีดำใต้เคลือบ

เขียนลายปลาคู่หันหน้าเข้าหากัน บริเวณขอบจะเป็นลายพันธุ์ไม้ ผลิตจากเตาเมืองสุโขทัย

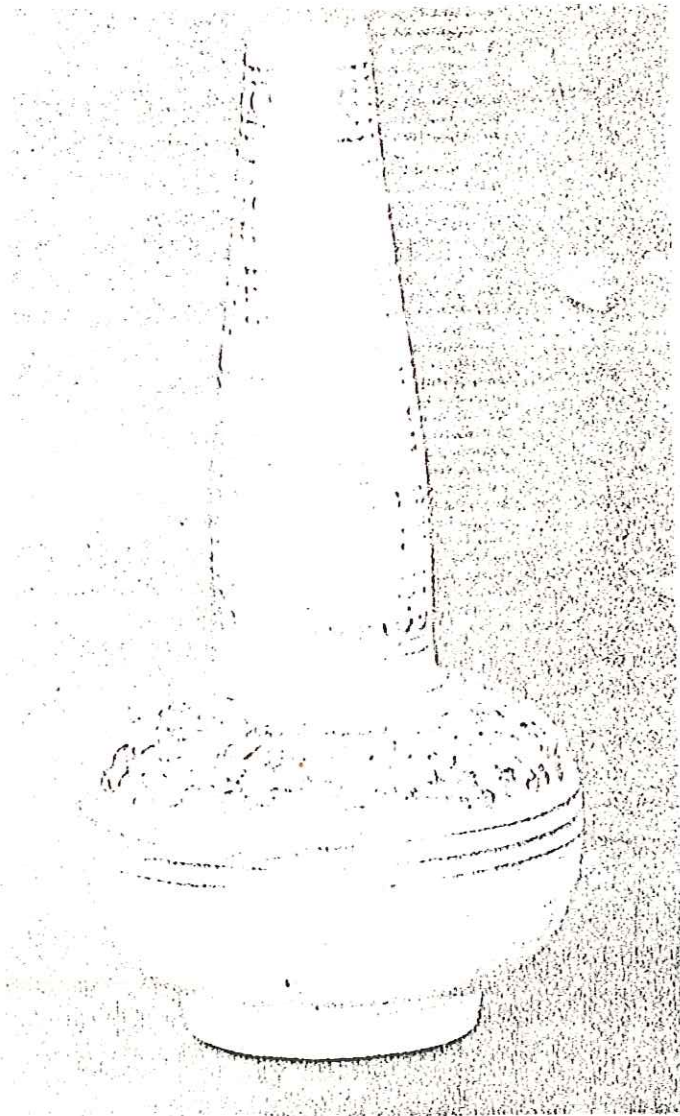
แหล่งที่พบ อ.เมือง จ.ตาก

¹ แนน้อย ปัจจบวรรค. เครื่องเขียนในประเทศไทย. หน้า 32.

กุดโทเขียนลายสีดำ

กุดโทเขียนหลายสีดำให้เคลือบสีเขียน เขียนลายพันธุ์ไม้ก้านหด ใช้สีน้ำ
ผลิตจากเตาเมืองศรีสะเกษ

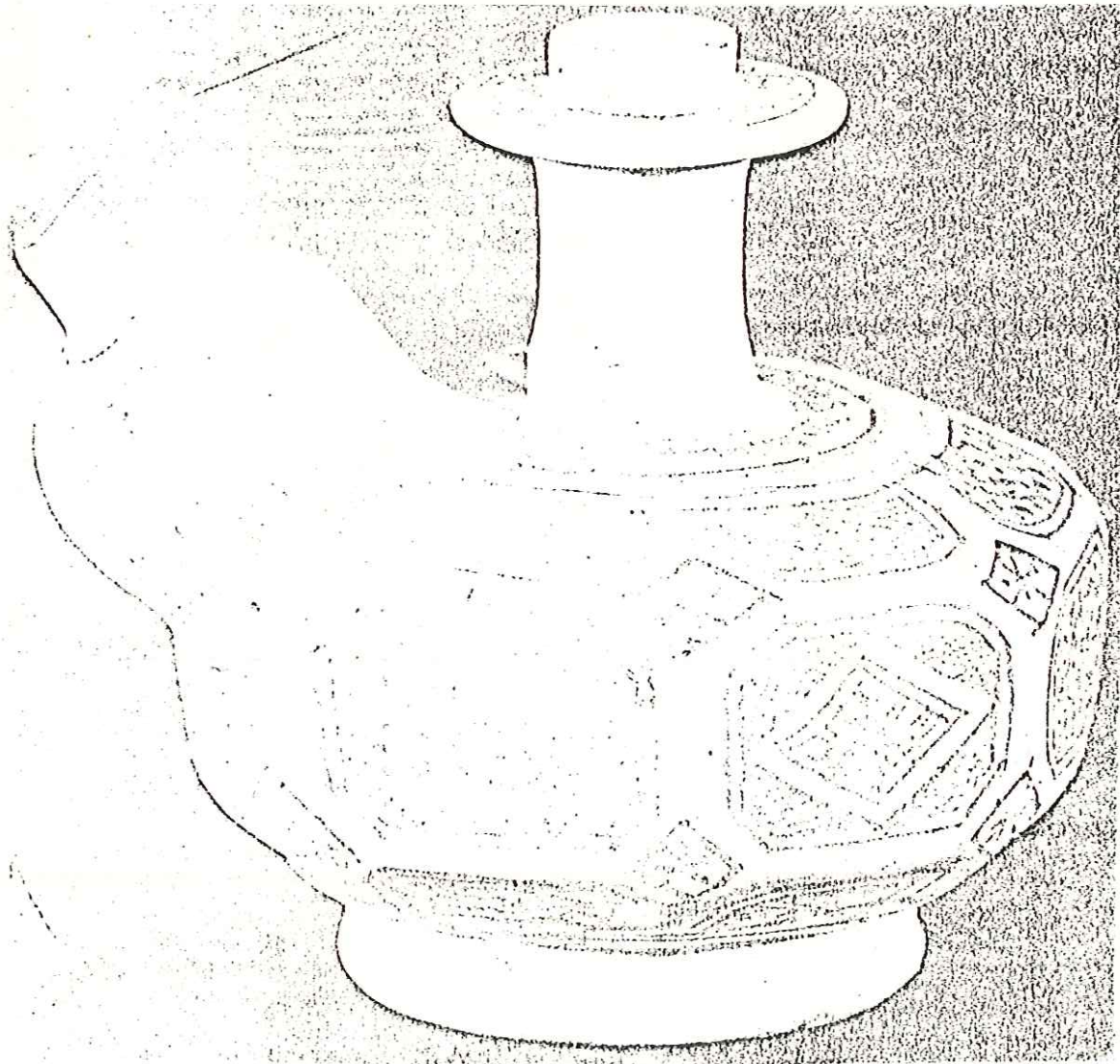
แหล่งที่พบ อ.ศรีสะเกษ จ.สุโขทัย

กุกที่เหลี่ยมใส่น้ำชา

กุกที่ทรงเหลี่ยม ค่อนข้างแป้น ขอบปากพวยออกเป็นปีกปากเล็ก.. เน้นขอบ
เตี้ยๆ พวยทำเป็นรูปคล้ายเต้านมสตรี เเชิงสูงขอบเชิงค่อนข้างหนา รอบคอเขียน
ลายกลีบบัว ด้านนอกตัวกุกที่เขียนลายคลื่นอยู่ภายในช่องรูปเหลี่ยม

แหล่งที่พบ อ.ศรีสัชานาลัย จ.สุโขทัย

ไหสี่พวยเคลือบสีน้ำตาล

ไหสี่พวยใช้ใส่น้ำไว้ดื่ม มีลักษณะปากบวยกว้าง ริมเรียบ คอยาว และแคบ บริเวณไหล่มีพวย 4 พวย ขอบปากของพวยพายเป็นรูปถ้วย หักมุมที่กลางต่อรูป เป็นทรงกระบอก ลำตัวของไหป่องกลม เชิงสูงยกเป็นชั้นสามชั้น ขอมเชิงหนา

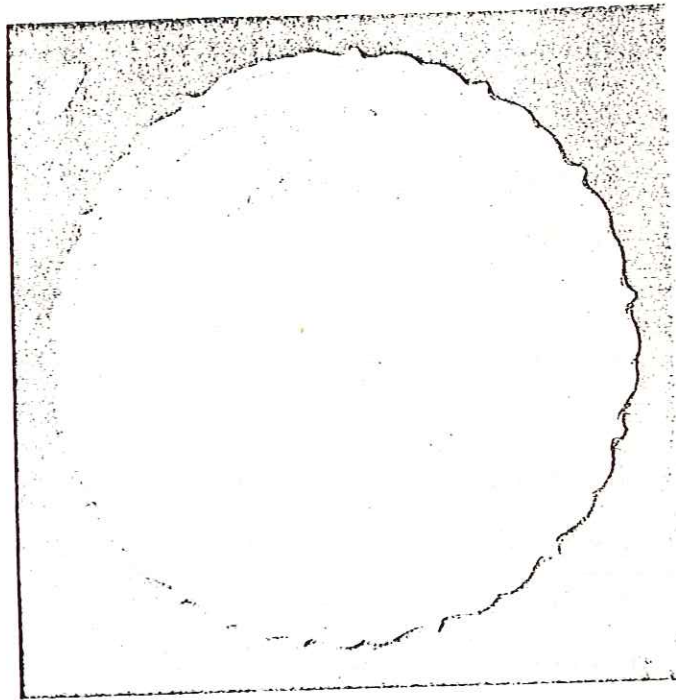
แหล่งที่พบ อ. ศรีสำลย์ จ. สุโขทัย

จานเคลือบสีเขียว

จานใช้ใส่อาหาร มีลักษณะปากกว้าง ขอบปากแบนพายออกเป็นขอบหนา
ริมหยักเป็นรูปปีกกา ก้นค่อนข้างลึก ขอบเชิงหนา กับจานตกแต่งด้วยลายดอกบัวอยู่
ภายในเส้นวงกลมคู่ขนาน ตัวจานเซาะเป็นร่องขนานกันในแนวตั้ง .. เคลือบ
สีเขียวอบฟ้า

แหล่งที่พบ อ. ศรีสัชานาลัย จ. สุโขทัย

บทที่ 5

ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี

ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านจันทวี

1. เป็นศูนย์รวมทรัพยากรทางปัญหาของชาติที่เก็บรวบรวมเอาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไว้ อย่างครบถ้วนสมบูรณ์
2. เป็นสถานที่อนุรักษ์ ศิลปหัตถกรรม พื้นบ้านที่บรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา
3. เป็นสถานที่เก็บรวบรวมมรดกล้ำค่าของบรรพบุรุษให้คงอยู่คู่ความเป็นไทยตลอดไป
4. เป็นที่ปรึกษาศูนย์ศึกษาและวิจัยวัฒนธรรมพื้นบ้านหัวเมืองฝ่ายเหนือของมหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก
5. เป็นที่ปรึกษาศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูพิษณุโลกสงคราม พิษณุโลก
6. เป็นคลังข้อมูลทางความรู้แก่นักเรียน นิสิต นักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชนชาวไทย และชาวต่างประเทศทั่วโลก
7. สร้างชื่อเสียงและเกียรติภูมิแก่ชาวจังหวัดพิษณุโลก ตลอดจนประเทศไทยในแพร่หลาย เป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติทั่วโลก
8. ส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทย
9. บริรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้เป็นเอกลักษณ์ของชาติ
10. สะสมมรดกทางวัฒนธรรมและจัดแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต โลกทัศน์ตลอดจนการดำรงชีพในอดีตของคนไทย เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ
11. เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจให้ชาวต่างประเทศที่มาเยี่ยมชมได้เรียนรู้ และเข้าใจสภาพสังคมไทยได้อย่างถูกต้อง
12. ให้ความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ
13. เป็นการส่งเสริมพัฒนาความเจริญงอกงามทางสติปัญญาและความคิดเพื่อ

ความก้าวหน้าทางวิชาการ และมีความเข้าใจในศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถ
ดำเนินชีวิตอันมีคุณค่าแก่สังคม และประเทศชาติ

ความสำคัญทางด้านการศึกษา

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ่าทวี เป็นสถานที่ที่ให้บริการความรู้ทางด้านศิลปวัตถุสำคัญ
แห่งหนึ่งของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดใกล้เคียง ได้ใช้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี
เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ที่สำคัญ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ่าทวีมีผู้สนใจเข้าชมทุกวัน มีทั้ง
นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ที่มีความสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม และ
ความเป็นอยู่ของชาวไทยในอดีต พิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านแห่งนี้ว่าเป็นแหล่งความรู้ ที่มีความ
สำคัญเอก เป็นแหล่งศึกษาความรู้ของนิสิต มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก
นักศึกษวิทยาลัยครูพิษณุโลกสงคราม จังหวัดพิษณุโลก และเป็นแหล่งฝึกงานของทั้งนักศึกษา
วิทยาลัยครู และนักศึกษาวิทยาลัยเทคนิค พิษณุโลก รวมทั้งนักเรียนมัธยมศึกษาต่างๆ
จากทั่วประเทศ

ในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ่าทวี ส่วนใหญ่จะมีผู้เข้าชมเป็นกลุ่ม เช่น
กลุ่มนักเรียน ก็จะมีครูนำพาชม กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ก็จะมีหัวหน้ากลุ่ม
ผู้เข้าชมจะได้รับความรู้คำอธิบายเกี่ยวกับเครื่องมือ เครื่องใช้จาก จ.ส.อ.ดร.
ทวี บุรณเขตต์ด้วยตัวเอง หรือบางครั้งก็จะเป็นบุตรสาวของ จ.ส.อ.ดร.ทวี
บุรณเขตต์ ซึ่งก็มีความรู้และสามารถ อธิบายให้ผู้เข้าชมได้เป็นอย่างดี

ความสำคัญทางด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ่าทวี ได้เก็บรวบรวมสิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้
หัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งของใช้เหล่านี้นับว่าจะสูญสิ้นไป เพราะสาเหตุต่างๆ เช่น
การมีสิ่งประดิษฐ์ที่ทันสมัยมาใช้แทน เป็นต้น การสะสมเก็บรักษา เครื่องมือ
เครื่องใช้ หัตถกรรมพื้นบ้านจึงเป็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และของชาติ

วัฒนธรรมพื้นบ้าน มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ไว้ เพราะวัฒนธรรม
พื้นบ้านเป็นรากฐานชีวิต เป็นจุดรวมปัญญาอันเลิศล้ำของบรรพชนที่ได้พยายามค้นคิด

สร้างสรรค์ปรับปรุง พัฒนาเอาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำรงชีพ และการดำรงชาติสืบต่อมาได้อย่างมีเกียรติประวัติ และศักดิ์ศรี วัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นวิถีชีวิตของพลเมืองส่วนใหญ่ และยังทรงคุณค่าต่อชีวิตของคนในปัจจุบัน ควรจะเลือกสรรนำมาใช้ร่วมกับสิ่งที่เป็นความจริงของปัจจุบันให้พอเหมาะพอควร แก่สถานภาพของบุคคลและครอบครัว ถ้าบุคคลหรือครอบครัวใดมองข้ามจนกระทั่งปฏิเสธของใช้พื้นบ้านรับเอาวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีไว้จนเต็มเพียง นั้นหมายความว่าต้องใช้จ่ายเงินเพิ่มขึ้น จนปรับตัวไม่ทัน ความไม่สมดุลทางการเงินจะเกิดขึ้น และเป็นการทำลายวัฒนธรรมไปพร้อมๆ กัน¹

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จำทวี ได้เก็บสะสมมรดกทางศิลปหัตถกรรม และจัดแสงให้เห็นถึงวิถีชีวิต โลกทัศน์ ตลอดจน เครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำรงชีพในอดีตที่คนไทยควรจะได้ตระหนัก และภาคภูมิใจ ขณะเดียวกัน ยังเป็นการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจให้ชาวต่างประเทศที่มาเยี่ยมชมได้เรียนรู้ เข้าใจสภาพสังคมไทย ได้ดียิ่งขึ้น

สถิติผู้เข้าชม

จากสมุดเยี่ยมชมจะเห็นว่า มีเข้าชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแห่งนี้ เป็นประจำมีทุกระดับชั้น ได้แก่ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ประชาชน ข้าราชการจากหน่วยงานต่างๆ และชาวต่างประเทศจากทั่วโลก หลายคนได้เขียนสดุดี จ. ส. อ. ดร. ทวี บุรณเขตต์ ไว้ในสมุดเขียนเยี่ยมชมอย่างหลากหลาย เช่น "ถือเป็นบุคคลที่ล้ำค่าของชาติ" "เป็นความสามารถของคนไทยที่เป็นศรีสง่าให้ชาวต่างประเทศได้เห็น" "เป็นผู้มีสายตายาวไทยที่คนอื่นคิดไม่ถึง" และอื่นอีกมากทุกคนได้แสดงความชื่นชมยินดีที่ได้ชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแห่งนี้ จะเห็นได้จากจดหมายขอบคุณของชาวญี่ปุ่น* ที่ส่งมาถึงพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จำทวี

¹จารุพงษ์ จันทรเพชร. มรดกไม้. หน้า 28.

*ดูภาคผนวก ข.

ตารางที่ 1 สถิติผู้เข้าศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี¹

พ.ศ.	2534	2535	2536
จำนวนคน	20,000	15,000	18,000

จากสถิติผู้เข้าชมในปี พ.ศ. 2535 ลดลงนั้นเนื่องมาจากเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดความไม่สงบขึ้น นักท่องเที่ยวจึงมีจำนวนลดลงในปี 2536 เหตุการณ์บ้านเมืองดีขึ้นนักท่องเที่ยวจึงมีจำนวนเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มว่าจะมีผู้สนใจในศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน และเข้าชมในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

¹จากสมุดเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จันทวี

บทสรุป

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ่าทวิ เป็นพิพิธภัณฑ์ของชาวบ้านแท้ๆ แห่งแรกของจังหวัดพิษณุโลก ตัวพิพิธภัณฑ์ประกอบด้วยบ้าน 2 หลัง และโรงเก็บข้าวคราว 1 หลัง เป็นที่เก็บรวบรวม และจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้หลากหลายชนิดของคนไทยทั่วทุกภาค และมีสิ่งของมากกว่าหมื่นชิ้นในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ จ.ส.อ.ดร.ทวิ บุรณเขตต์ ได้ใช้เวลาในการรวบรวมสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านมานานกว่า 15 ปี โดยการขอบ้างซื้อบ้าง ส่วนใหญ่จะเป็นของในแถบจังหวัดพิษณุโลก อุตรดิตถ์ สุโขทัย ตาก กำแพงเพชร นครสวรรค์ พิจิตร และเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นของพื้นบ้านในเขตภาคเหนือตอนล่าง เครื่องมือ เครื่องใช้และสิ่งของต่าง ๆ ที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแห่งนี้สามารถแยกประเภทได้ดังนี้

1. เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระจบวยตักน้ำ กระจดาชุดมะพร้าว เต่าพื้น หม้อดิน แอบใส่ผ้า ตงได้ เขียนหมาก
2. เครื่องมือจับสัตว์ เช่น อีทัฬ ด้วงตักแย้ กรงดักนก ไซ้ กรงตาแมว กับดักงู
3. เครื่องมือช่าง เช่น โกรกครากเจาะไม้ สว่านโยน
4. เครื่องมือแพทย์แผนโบราณ หินบดยา หม้อต้มยา
5. เครื่องมือในการทำกรเกษตร เช่น ทรายาด โถ เคียว วีข้าว
6. ผ้าและเครื่องแต่งกาย
7. ของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต
8. เครื่องดนตรีไทย
9. อาวุธโบราณ และเครื่องเขินของหัวเมืองฝ่ายเหนือ

พิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านจ่าทวิ ได้จัดแสดงสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ พร้อมทั้งคำบรรยายใต้ภาพเพื่อให้ผู้เข้าชมได้มีความรู้เกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี เป็นสถานที่ที่สำคัญในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย ในอดีต และยังเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของผู้ที่สนใจในวัฒนธรรมและความ เป็นอยู่ของชาวไทยในอดีต เป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญของนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก นักศึกษาวิทยาลัยครูพิษณุโลก พิษณุโลก และนักเรียน ประชาชน ผู้สนใจทั่วประเทศ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี จึงถือได้ว่าเป็นห้องสมุด ส่งเสริมสิ่งของ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทยในอดีต และเป็นที่รักหวงแหนของผู้ใฝ่ศึกษาหาความรู้ ใน แนวคติชนวิทยา สังคมวิทยา และประวัติศาสตร์ของชาติไทย ได้เป็นอย่างดียิ่ง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ศิลปหัตถกรรมไทย. กรุงเทพฯ : บริษัท
ด้านสหธารการพิมพ์, 2532.
- คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. สารานุกรมของเล่นพื้นบ้านไทยในอดีต.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ผลิตบิสเนสบรินท์, 2530.
- จารุพงศ์ จันทรเพชร. มรดกไม้. กรุงเทพฯ : แสงศิลปการพิมพ์, 2530.
- จิรา จงกล. นิพิศภัณฑ์สถานแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : พลชัยการพิมพ์, 2510.
- นิคม มูลิกะคามะ. วิชาการนิพิศภัณฑ์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.
- บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องเคลือบ
กับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองรัตนการพิมพ์, 2528.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. นิพิศภัณฑ์วิทยา. กรุงเทพฯ : 2530.
- ฝ่ายแนะแนวและทุนการศึกษาโรงเรียนพินิจโลกศึกษา. ความเป็นมาของมูลนิธิ
จำสืบเอกทวิ-นิมฟ์ บุรณเขตต์. พินิจโลก. โรงพิมพ์ตระกูลไทย, 2534.
- วารุณี ธนาวานิช. "เพชรน้ำเอกแห่งวงการศิลป์" แนะแนวอาชีพอิสระสถานีวิทย
กระจายเสียงแห่งประเทศไทย. อัดสำเนา, 2533.
- ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย. หนังสือเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ :
วิคเตอร์เพาเวอร์พอยท์, 2531.
- สถาบันศึกษาและวิจัยวัฒนธรรมหัวเมืองฝ่ายเหนือ. สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทย
ในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป,
2531.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ดนตรีพื้นบ้านและศิลปการแสดงของไทย.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครุสภา, 2532.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทสัมภาษณ์ จ.ส.อ.ดร.ทวิ บูรณเขตต์

วันเสาร์ที่ 18 กันยายน 2536 เวลา 9.00 น. ผู้เขียนได้ไปหาข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องมือ เครื่องใช้หัตถกรรมพื้นบ้านในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวิ เป็นโอกาสที่ได้พบ จ.ส.อ.ดร.ทวิ บูรณเขตต์ ซึ่งท่านพอจะมีเวลาว่าง พอที่จะให้ผู้เขียนได้เรียนถามความเป็นมาเล็กๆ น้อยๆ ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

ผู้เขียน : "สวัสดีค่ะคุณลุง"

จ.ส.อ.ดร. ทวิ : "สวัสดีหนู ต้องการอะไรล่ะ"

ผู้เขียน : "ลุงจำมีความคิดอย่างไร ถึงได้เก็บของพวกนี้ไว้คะ"

จ.ส.อ.ดร. ทวิ : "อ้อ... ลุงเป็นคนรักชาติ ลุงต่อต้านวัฒนธรรมต่างชาติที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมของบ้านเรา เมื่อเห็นของเหล่านี้ โดนเขาทิ้งขว้าง ลุงก็เสียดาย ก็รีบเก็บเอาไว้ กลัวความรู้เกี่ยวกับของพื้นบ้านจะสูญหายไป เมื่อก่อนมีแต่คนเขาว่าลุงบ้า หารว่าลุงบ้าพวกสมบัติเก่าแก่"

ผู้เขียน : "ลุงจำมีวิธีหาของเหล่านี้มาได้อย่างไรคะ"

จ.ส.อ.ดร. ทวิ : "เราก็ไม่ได้นั่งรอให้คนเขามาให้อย่างเดียว เราต้องออกไปค้นหาเอาเองด้วย ลุงก็เคยทำอะไรเยอะแยะ เคยเป็นพวกล่าสัตว์ ก็พอจะรู้ว่าที่ไหนเค้าทำอะไรกันบ้าง ก็ไปคุยกับเขา คุยกับผู้เฒ่า ผู้แก่ในท้องถิ่น ตามเขาว่าเคยเห็น เคยทำอะไรบ้าง ถ้าอันไหนเรามีแล้ว เราฟังก็ผ่านไป แต่ถ้าอันไหนที่มันแปลกๆ เราก็ถามว่าเขาทำเป็นไหม ถ้าทำเป็นเราก็จ้างเขาให้ทำให้"

ผู้เขียน : "ถ้าเช่นนั้นคุณลุงจำก็ต้องเดินทางบ่อยๆ ซิคะ"

จ.ส.อ.ดร. ทวิ : "คืออย่างนี้ เวลาวัดต่างๆ เขาจ้างลุงหล່อพระ ซึ่งก็เป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวของลุง พอหล່อพระเสร็จก็นำไปส่งที่วัด ลุงก็จะ

ไปถือเป็นการออกไปสืบหาของในตัว บางครั้งต้องไปหลายหน เพราะไม่เจอก็ต้องนัดไว้ล่วงหน้า ของที่ได้มาก็ไม่ใช่ง่ายๆ บางชิ้นต้องควักกระเป๋าตัวเอง เพราะไม่มีใครจ้างให้ทำ ลุงอยากทำของตัวเอง"

ผู้เขียน : "ต่อไปภายหน้าคุณลุงจำ คิดจะทำอย่างไรกับของพวกนี้คะ หนูหมายความว่า เมื่อลุงจำเองอาจจะแก่ตัวลง ไม่กำลังพอที่จะทำได้ต่อไป"

จ.ส.อ.ดร. ทวี : "ลุงอยากให้เป็นของวงศ์ตระกูล ถ้าไม่มีลูกหลานคนไหนที่จะทำได้ ลุงก็อยากจะยกให้ทางราชการเขาไป แต่ก็ต้องเลือกดูว่าเขานั้นมีความคิดอย่างไรหรือเปล่า ถ้าไม่คิดอย่างเราก็คงอย่าให้ดีกว่า"

ผู้เขียน : "แล้วเรื่องค่าใช้จ่ายต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์ เช่น ค่าคนดูแล ค่าน้ำ ค่าไฟ จะได้มาจากไหน เพราะพิพิธภัณฑ์เปิดให้ชมฟรีไม่เก็บค่าบริการ"

จ.ส.อ.ดร. ทวี : "ส่วนรายได้ใช้นะก็ได้จากที่ขายน้ำ ขายของที่ระลึกอะไร ทำนองนี้แหละ ส่วนราชการเขาก็ช่วยบ้าง ที่ลุงไม่เก็บค่าเข้าชม นั้นเพราะไม่ได้คิดจะร่ำรวยกับสิ่งเหล่านี้ ก็ขอเพียงอยากให้เยาวชนพวกหนูได้เข้ามาศึกษาช่วยกันอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม พื้นบ้านของเราไว้ให้นานแสนนาน ลุงก็พอใจแล้ว"

จ.ส.อ.ดร. ทวี บุรณเขตต์ได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น ไม่คล้อยตามวัฒนธรรมของต่างชาติ สมกับได้ชื่อว่าเป็นเพชรน้ำงามของวงการช่างศิลป์ สร้างชีวิตขึ้นมาอย่างไม่ย่อท้อต่อความยากจน ความลำบาก ที่ประสบมาแต่เยาว์วัย จนถึงทุกวันนี้แม้ จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ จะได้รับเกียรติ ได้รับคามชื่นชมอย่างมากมาจากคนทั่วไป แต่ท่านก็ยังคงทำตัวอย่างเรียบง่าย จะเห็นว่า จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ไปไหนมาไหน ก็จะมีสวมเสื้อม่อฮ่อมอยู่เสมอ ชีวิตประวัติของ จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์ จึงเป็นตัวอย่างที่น่ายกย่อง น่าถือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิต สำหรับทุกๆ คน

ภาคผนวก ข

สวัสดิ์ จำ ทวี ศรีรับ

16, เม.ย., 2536

ผมหวังว่าคุณคงจะจำผมได้ ตอน
 นี้ที่เมืองไทยเป็นหน้าร้อนใช้ไหมครับ คุณหมวก
 สูง ก็อดทนไม่ได้... ใช้หรือเปล่าครับ ที่ประ-
 เทสญี่ปุ่น ฤดูร้อน ที่สุดคือเดือนสิงหา ตอนนั้น
 ที่ญี่ปุ่น ก็จะเป็นร้อนมากเหมือนประเทศไทย
 งานที่งานอดทน คอยดูไปไม่ช้า

เวลาผมเยี่ยม พิพิธภัณฑ์ที่พื้นบ้านของ
 คุณ คุณอธิบายสภาพจิตใจดี ผมแสดงความขอบคุณครับ
 ผมเคยเขียนหนังสือเพื่อสภาพบุคคลที่เยี่ยมพิพิธ-
 ภัณฑ์ของคุณ เป็นสามภาษา

แต่ก่อนครับ มีความสุขมาก ๆ รวมลูก
 สาวของคุณด้วย ใช้คดีครับ HATO YUKIO
~~ฮะตะ ฮะตะ~~

บทคัดย่อ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ.ส.อ.ดร.ทวี บุรณเขตต์

บทคัดย่อ

ของ

มณีรัตน์ แสงสุข

เสนอต่อมหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต
ตุลาคม 2536

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะรวบรวม เครื่องมือ เครื่องใช้
ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ.ส.อ.ดร.ทวิ บุรณเขตต์ เพื่อแยกประเภท
เครื่องมือเครื่องใช้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านให้เป็นหมวดหมู่ ตามลักษณะการใช้งาน

ในการศึกษาค้นคว้า ผู้เขียนใช้วิธีการสัมภาษณ์ จ.ส.อ.ดร.ทวิ บุรณเขตต์
ถ่ายภาพ และศึกษาจากหนังสือ เอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผลของการศึกษาค้นคว้าทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเครื่องมือ
เครื่องใช้หัตถกรรมพื้นบ้านในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ.ส.อ.ดร.ทวิ บุรณเขตต์ ว่า
เครื่องมือ เครื่องใช้แต่ละชิ้นได้มาด้วยความลำบาก บางชิ้นก็ขอจากเจ้าของ บางชิ้น
ก็ซื้อมา เครื่องมือ เครื่องใช้ หัตถกรรมพื้นบ้านในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จ.ส.อ.ดร.ทวิ
บุรณเขตต์ สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะการใช้งานได้ดังนี้ เครื่องมือ เครื่องใช้
ในครัวเรือน เครื่องมือจับสัตว์ เครื่องมือช่าง เครื่องมือแพทย์แผนโบราณ เครื่องมือ
ในการทำการเกษตร ฝ้ายและเครื่องแต่งกาย และอาวุธโบราณ เครื่องเงินต่างๆ
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแห่งนี้เกิดขึ้นได้เพราะการทำงานอย่างทุ่มเทของ จ.ส.อ.ดร. ทวิ
บุรณเขตต์ ที่ท่านมีแนวความคิดที่จะอนุรักษ์เครื่องมือ เครื่องใช้ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไว้
เพื่อประโยชน์ในการศึกษาของคนรุ่นหลัง และเพื่อเป็นการสืบทอดอนุรักษ์ รักษา
ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทยให้อยู่คู่กับชาติไทยไปตราบนานเท่านาน ในการเข้าชม
พิพิธภัณฑ์บ้านจำรวนั้น ทางพิพิธภัณฑ์ไม่คิดค่าบริการใดๆ ทั้งสิ้น มีความมุ่งหวังเพียง
ให้เยาวชนได้ศึกษาและช่วยกันอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นของบรรพชนไว้เท่านั้น